

Sakskart for møte i Programrådet for masterstudiet i rettsvitenskap

J.nr.: 2017/

Tid og sted: Tirsdag 6. juni 2017 kl 12.15-15.15, Kollegieværelset DA

<p>Sak 1</p> <p>s. 1-12</p>	<p>Protokoll</p> <p>Protokoll fra PMR møte 4. april er allerede godkjent</p>
<p>Sak 2</p>	<p>Erfaringer fra studieårene, LLMs, JSU og nytt fra Erling</p>
<p>Sak 3</p> <p>S 12-19</p>	<p>Vedtakssak: Studiepoengsfordeling på JUS1211 Privatrett II</p> <p>Fremleggsnotat og forslag til læringskrav og litteratur</p> <p>Forslag til vedtak</p> <p>Studiepoengsfordeling for nye JUS1211 Privatrett II skal fra våren 2018 være:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Rettskildelære 7 stp • Fast eiendoms rettsforhold 11 stp • Familie – og arverett 12 stp <p>Forslag til utvidete læringskrav og litteraturlister for Rettskildelære og Fast eiendoms rettsforhold for våren 2018 vedtas.</p>
<p>Sak 4</p>	<p>Diskusjonssak: Innstilling fra arbeidsgruppen for digitale</p>

<p>s. 19-37</p>	<p>hjelpemidler til eksamen/revisjon av hjelpemiddelreglementet</p> <p>Fremleggsnotat</p> <p>Sluttrapport fra arbeidsgruppen</p> <p>Innfasingsplan</p> <p>Forslag til anbefaling</p> <p>PMR anbefaler dekanatet å vedta de forslagene til endringer som arbeidsgruppen som helhet og arbeidsgruppens flertall anbefaler.</p>
<p>Sak 5</p> <p>s. 37-40</p>	<p>Vedtakssak: Endringsforslag JUS5650</p> <p>Notat fra ansvarlig faglærer Tobias Mahler</p> <p>Fra tidligere behandling:</p> <p>External evaluation report</p> <p>Protokoll fra PMR 11.10.16 sak 6 hvor PMR diskuterte den eksterne evalueringsrapporten</p> <p>Forslag til vedtak</p> <p>Emnet JUS5650 endrer navn til Cybersecurity Regulation fom våren 2018. Forslag om ny litteratur, læringskrav og emnebeskrivelse vedtas også.</p>
<p>Sak 6</p> <p>s. 40-41</p>	<p>Vedtakssak: Årsplan for PMR høsten 2017</p> <p>Forslag til årsplan for PMR høsten 2017</p> <p>Forslag til vedtak</p> <p>Årsplan for PMR høsten 2017 vedtas</p>
<p>Sak 7</p>	<p>Skriftlige orienteringssaker:</p>

<p>s. 41-57 s. 57</p>	<p>Statistikkpakke fra 2016 - Studentstatistikker</p> <p>Karakterstatistikk masteroppgaver ved det tre juridiske fakultetene</p> <p>I 2013 vedtok de tre juridiske fakultetene endringer knyttet til sensur av masteroppgaver, dette har gitt seg utslag i reduksjon i antall karakteren A og økning av karakteren C, når det gjelder karakteren B er den nå på samme nivå som før endringen. Like tendenser ser man på statistikken for UiB og UiT.</p>
<p>s. 58-60</p>	<p>Undervisningsplanlegging på 4. studieår – tilrettelegging for emnet JUS5010 Praksisordningen</p>
<p>s. 60-79</p>	<p>Svar fra KD på anmodning om å revurdere ordningen med blind klagesensur</p> <p>Brev fra de tre juridiske fakultetene</p>
<p>s. 79-144</p>	<p>Juristforbundets kandidatundersøkelse 2016</p> <p>Kun UiO</p>
<p>s. 144-146 s. 146-153</p>	<p>Mandat for arbeidsgruppe for å utarbeide fakultetets internasjonaliseringsstrategi på studiesiden</p> <p>Ukeplaner for høsten 2017</p>
<p>Sak 8</p>	<p>Saker tatt på fullmakt:</p> <ul style="list-style-type: none"> Godkjent endring av karakterregel for deleksamen for emnet HUMR5132 - Human Rights Law in Context, muntlig endres fra

	<p>å ha karakterregel A-F til bestått/ikke bestått</p> <ul style="list-style-type: none"> • Godkjent nytt hjelpemiddel for emnet JUS5405 Law of the sea • Godkjent ny ansvarlig faglærer for emnet FRAJUR Fransk for jurister, ny ansvarlig faglærer er Cathrine Banet • Godkjent reduksjon av oppmøtekrav fra 100 % til 80 % for emnet JUS5070 Forhandlinger, også godkjent er administrativ løsning for opptak av studenter på emnet • Godkjent samlesak for forslag til endringer i litteratur og læringskrav før høsten 2017, alle vedtatte endringer er nå publisert på semestersidene • Godkjent at følgende emner skal ha åpen bok eksamen fom høsten 2017: JUS5730/1730 International Humanitarian Law (The Law of Armed Conflict), JUS5310/1310 EU Competition Law, JUS5852 International Commercial Arbitration, JUS5540 Public International Law, JUS5240/JUR1240 Comparative Private Law • Godkjent mindre justering i litteratur for emnet JUS5251 Ekspropriasjonsrett
<p>Sak 9</p>	<p>Eventuelt</p>

Protokoll fra møte

J.nr.: 2017/

Tid og sted: Tirsdag 4. april 2017, kl 09.00-15.00, kollegieværelset DA

Tilstede: Erling Hjelmeng, Henrik Bjørnebye, Christoffer Eriksen, Inger Berg Ørstavik, Johan Boucht, Ingunn Ikdahl, Cecilia Bailliet, Mads Fredrik Baardseth, Thea Gabrielsen og Christine Ødegaard Sten

Fra administrasjonen: Randi Saunes og Julie Orning

Observatører/invitert: Birgitte Hagland og Nina Lofstad (under sak 8) og Eivind Roll (under sak 6-13)

Referent: Kristin Steen Slåttå

Sakene ble diskutert i følgende rekkefølge: 1, 2, 3, 5, 4, 6, 8, 7, 9-13

<p>SAK 1</p>	<p>Protokoll</p> <p>Protokoll fra PMR møte 7. mars</p> <p>Vedtak</p> <p>Protokoll fra PMR-møte 7. mars ble godkjent</p>
<p>SAK 2</p>	<p>Erfaringer fra studieårene, LLMs, JSU og nytt fra Erling</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. studieår: JSU har tatt initiativ til å revidere domssamlingen. 2. studieår: Det er en stor omlegging på studieåret fom våren 2018, det er planlagt et møte med alle ansvarlige faglærere i juni. 3. studieår: Ingen spesielle kommentarer 4. studieår: Andel eksterne lærere er redusert fom høsten 2017. Innvilget å redusere antall timer forelesning med 2 timer og øke antall kurstimer med 2 timer fra høst 2017 i strafferett og straffeprosess. 5. studieår: Valgemnegruppen er etablert og starter sitt arbeid over

	<p>påske.</p> <p>LLMs: Takket studieårsansvarlig for valgmemner for å holde god kontakt med programlederne for de engelske LLM-gradene.</p> <p>JSU: Nye vedtekter er under arbeid. Det samarbeides med SIO for å redusere stress blant studentene. Initiativet med vaffelfredag er godt mottatt. Nye nettsider er på plass og det arbeides med en karakterpresskampanje i april/mai i samarbeid med UiB og UiTø. JSU tok også opp om studenter kan påklage sensorveiledninger i fag, denne kan i likhet med karakteren påklages.</p> <p>Nytt fra Erling: Referansegruppemøter på studieårene er i gang, men veldig få studenter møter. Et ønske at studentforeningene bidrar for å øke antall studenter som deltar. Kommenterte at det er positivt med omleggingen i undervisningen på 4. studieår med parallelle kurs i strafferett og straffeprosess. Studiedekanen har deltatt på møte i utdanningskomiteen der bla. kvalitetsmeldingen ble behandlet. Ønskelig å gjøre si-fra-systemet bedre kjent blant studentene.</p>
<p>SAK 3</p>	<p>Vedtakssak: Endringer i litteratur og læringskrav for høsten 2017</p> <p>Statsforfatningsrett</p> <p>Studiedekanen orienterte om at han har vurdert sin habilitet i denne saken i lys av at han deler et redaktørverv sammen med ansvarlig faglærer, han har vurdert seg selv habil og PMRs medlemmer hadde ikke innvendinger til dette. Studieårsansvarlig la til at alle i PMR burde vurdere om man har et særskilt forhold til enten ansvarlig faglærer eller faglærer og vurdere om man er habil, ingen av PMRs medlemmer fant grunn til å trekke seg fra behandlingen av saken.</p> <p>Studieårsansvarlig orienterte om at forslaget fra ansvarlig faglærer er lagt frem på faglærermøte i statsrett og det er ikke innkommet andre innsigelser på dette forslaget enn det som er levert PMR som alternativ 2.</p>

PMR la vekt på at ansvarlig faglærer er gitt ansvar for litteraturangivelsen. Ansvarlig faglærer har her levert et detaljert, faglig begrunnet forslag som har støtte i faglæregruppen, og PMR fant ikke vektige nok argumenter til å ikke følge ansvarlig faglærers anbefaling. Det ble også understreket at ansvarlig faglærer har et helhetlig ansvar for alle alternative litteraturangivelser.

I forbindelse med denne saken ble det også nevnt at det er innkommet et forslag om tilleggslitteratur i statsforfatningsrett etter fristen for å melde inn før høsten 2017, dette følges opp i administrasjonen.

Vedtak

Forslag 1 for JUS2111 Statsforfatningsrett vedtas med virkning fom høsten 2017

Sivilprosess

PMR diskuterte her praksis for å innta eller ikke innta petitavsnitt i hovedlitteraturen. I alternativ 2 er det fremlagt forslag om å inkludere petitavsnitt i hovedlitteraturen, dette er mulig og fortsatt holde seg innenfor sidetallsnormen. Ansvarlig faglærer har foreslått i alternativ 1 at det ikke skal inngå. Det ble pekt på at det i alternativ hovedlitteratur i faget er bøker hvor petitavsnitt hører med.

Vedtak

Forslag 1 for JUS4211 Sivilprosess vedtas med virkning fom høsten 2017. Ansvarlig faglærer bes vurderer om petitavsnitt også skal utgå fra hovedlitteraturen i de andre litteraturalternativene i faget.

SAK 4

Vedtakssak: Opprettelse av valgemne Forhandlinger

Bakgrunnen for forslag om opprettelse av dette emnet er fakultetets strategi for fremtidig søknad om Senter for fremragende undervisning (SFU). Sverre Blandhol er ansvarlig faglærer og er denne våren ved Harvard University for å studere rollespill og forhandlingsteknikker.

Flere av utvalgsmedlemmene kommenterte at det er problematisk å støtte søknaden med tanke på at det er flere som har søkt om emneopprettelse og fått avslag basert på at fakultetet avventer prosessen knyttet til valgemnegruppen. Videre ble det påpekt at emnet søker om ytterligere ressurser enn det som er ordinært for andre valgemenner, økte undervisningsressurser er noe flere andre valgemenner har søkt om og ønsker. Det ble etterspurt en prinsipiell tilnærming da det ligger et år frem i tid å få avklaringene fra valgemnegruppen. Videre ble det lagt vekt på at det ikke er ønskelig at dette emnet skal trekke ressurser fra Masterstudiet i rettsvitenskap. Det ble diskutert om det er mulig å finne eksterne midler som kan knyttes til emnet, det er trolig betalingsvillighet for å få tilgang til forhandlingsteknikk fra Harvard.

Det ble pekt på at dette er et svært godt tilbud til studentene, og at det er et emne som fokuserer på ferdigheter som mange vil kunne møte i arbeidslivet, og at det er et ledd i en fremtidig SFU. Sverre Blandhol er bla ansatt på grunn av hans kompetanse innenfor emnet. Det ble samtidig pekt på at læringskrav og litteraturliste ikke har noe kjønnelementer i seg, ansvarlig faglærer bes følge opp dette.

Det ble ytret bekymring rundt det administrative rundt emnet, særlig 100 % oppmøtekrav og spørsmålet om hvem som skal gis opptak til emnet? Det er viktig å sette noen kriterier for å sørge for å få de riktige studentene til dette emnet. Fakultetet har erfaring med at vi har studenter som melder seg på TULSA, men så ikke møter opp fordi det blir for omfattende. Her er det veldig store ressurser som legges ned i en liten studentgruppe og da må det være mulighet til å sette krav til de som skal avlegge emnet.

Studedekanen pekte på at vi må være villige til å satse, og vise at juridisk utdanning faktisk koster penger. Det ble enighet om å foreslå emnet opprettet som en pilot høsten 2017 og ansvarlig faglærer og studiedekanen bes om å arbeide for å finne en alternativ finansiering. Ansvarlig faglærer må også komme tilbake til PMR med et forslag til en søknadsprosess som sørger for at de riktige

	<p>studentene blir tatt opp på emnet.</p> <p>Vedtak</p> <p>Emnet Forhandlinger opprettes fom høsten 2017 som pilot. Det uformes en plan for alternativ finansiering som ikke trekker ressurser fra Masterstudiet i rettsvitenskap. Emnet blir opprettet til tross for at det er inntaksstopp i nye valgemenner da det er knyttet til strategi for en fremtidig søknad om SFU.</p>
SAK 5	<p>Orienteringssak: Strategi for fremtidig Senter for fremragende utdanning (SFU)</p> <p>Studiedekanen orienterte om dekanatets arbeid knyttet til en fremtidig SFU søknad. Det er ønskelig å videreutvikle og få flere kliniske elementer som del av jusstudiet. Valgemnet Forhandlinger inngår som del i dette arbeidet opp mot en slik søknad.</p>
SAK 6	<p>Diskusjonssak: Gjennomgang av kap. 11 og 12 i rapporten Juss og kjønn</p> <p>PMR har fått tilgang til et utdrag av rapporten Juss og kjønn, som ikke er ferdigstilt enda. Studiedekanen orienterte om at det per dags dato bla. er noe høyere antall kvinnelige studieårsansvarlige og ansvarlig faglærere enn det som fremkom i delrapporten.</p> <p>Flere av PMRs medlemmer kommenterte at det var svært positivt å få en slik rapport, dette gir oss kunnskap om de vedtakene som er gjort og gir et mer kunnskapsbasert grunnlag for videre vedtak. Oversikt over kjønnsfordelingen for ansvarlig faglærere, forelesere og hovedlitteraturen er noe PMR burde få årlig for å følge med på utviklingen. Det ble konkret foreslått at skjema for litteratur/læringskrav skal ha en boks hvor det etterspørres hvordan kjønnspektiver er ivaretatt i faget på samme måte som det i dag etterspørres</p>

internasjonale kilder og litteratur. Videre ble det foreslått at faglærere kunne bruke saker hvor kjønnsperspektivet er interessant. Kjønn er viktig for oss som fakultetet som oppfyller en samfunnsfunksjon. Det ble også kommentert at flere av forslagene om endringer i litteraturen går langt inn i det som er fagenes autonomi, og at de må leses som forslag ikke pålegg.

JSU kommenterte at dette er noe flere studenter er opptatt av og at rapporten i stor grad bekrefter hva studentene møter, noen semestre kan man oppleve å ikke møte en eneste kvinnelig foreleser. Videre ble det påpekt at man ikke bør låse seg til to kjønn, men også ha fokus på det interseksuelle.

Det ble kommentert at det nok er flere kvinner som ønsker å forelese, men da må man gi plass til dem. Det er vanskelig med omtrentlige mål, og det trengs derfor heller mer konkrete tallfestede mål om hvor stor andelen kvinnelige forelesere det skal være i alle fag, avvik må da begrunnes av ansvarlig faglærer.

Studiedekanen pekte på særlig tre tiltak for videre oppfølging:

- De studieårsansvarlige tar med seg de konkrete forslagene fag for fag til de ansvarlige faglærerne, særlig for metode bør det sees på om man kan bedre kjønnsbalansen.
- Studiedekan gjennomgår instruks for ansvarlig faglærer i samarbeid med administrasjonen med tanke på å se om det er punkter som kan tydeliggjøres.
- Se på muligheten for å lyse ut at skrivestipend for kvinnelige lærebokforfattere. Det ble kommentert at det ikke vil løse hele problematikken da det også er vanskelig å få litteratur inn på litteraturlisten.

Det ble også foreslått at når de studieårsansvarlige har det årlige møtet med instituttleder og administrasjon bør kjønnsbalansen på studieåret være et tema. Administrasjonen bes om å medbringe oversikt til møtet.

SAK 7**Diskusjonssak: Stillingsplan for 2018 ved Det juridiske fakultet**

Dekanatets hovedprioritering når det kommer til stillingsplanen er Masterstudiet i rettsvitenskap og enkelte større valgемner. PMR er bedt om å melde inn hvor det er størst behov for nye lærerkrefter. Dekanatet ønsker at professor II stillinger skal være en del av den offisielle stillingsplanen.

For første studieår er situasjonen pr i dag ganske god.

Studieårsansvarlig har tatt en runde med de ansvarlige faglærerne. For fagområdet familie- og arverett vil to av tre faste gå av om pensjon om ikke så mange år, så her vil det trenges nye ansatte på sikt.

For andre studieår ble det meldt om store utfordringer. I statsrett er per nå 70 % eksterne lærere, det er ønskelig med to stillinger innenfor dette fagområdet. For forvaltningsrett er det omtrent samme situasjon, i disse to fagene har ikke fakultetet de ressursene som skal til for å tilby undervisning. Det ble også meldt om behov i velferdsrett og at det er krevende å finne undervisere til ex.fac, her er det mulig å vurdere en prof. II stilling.

Det har vært et ekstraordinært år på tredje studieår med tanke på de interne lærerkreftene, men det skal bli bedre nå fremover, det er også to stillinger som kommer til i løpet av året. Innenfor dynamisk tingsrett er det flere som blir pensjonister etter hvert så her er det viktig å tenke rekruttering fremover. Innenfor selskapsrett er det mange gode eksterne med doktorgrad som brukes i undervisningen.

For fjerde studieår var studieårsansvarlig ikke til stede men det ble kommentert fra leder for studieseksjonen at det er vanskelig å rekruttere lærere til metodeundervisningen.

For valgемnene ble det kommentert at de ansvarlige faglærerne melder om at de ønsker flere kolleger og vil bygge større fagmiljø. Flere er bekymret for sensuren. Arbeidsrett er et svært stort emne med kun en fast ansatt, studieårsansvarlig nevnte videre Privacy and Data protection som et fagfelt hvor studenttallet øker og det kan bli behov for stillinger, selskapsrett og Refugee and Asylum Law og utlendingsrett

	ble også nevnt som aktuelle.
<p>SAK 8</p>	<p>Diskusjonssak: Fakultetsoppgaver</p> <p>Birgitte Hagland og Nina Lofstad deltok under denne saken.</p> <p>Hagland innledet diskusjonen med å stille spørsmålet "hva skal vi med fakultetsoppgaven". PMR fikk utdelt statistikk over hvor mange studenter som leverer fakultetsoppgaver på de ulike studieårene. En ser at antall som leverer reduseres når en kommer på de høyere studieårene. Det er mange som leverer fakultetsoppgaver på 1. studieår, og der melder også studentene om at de er fornøyde med tilbudet. Kanskje en bør vurdere en annen form for skrivetrening dette studieåret?</p> <p>PMR diskuterte medstudentretting som et tiltak som er rimelig og kan føre til mye økt læring, man kan for eksempel sette krav om at for å levere en fakultetsoppgave må man levere med kommentarer fra en annen student. Her kommenterte JSU at det trolig ikke var en så stor fordel å gjøre dette obligatorisk for de flinkere studentene. Hagland svarte at læring er et kollektivt foretagende og det er et privilegium å få lese noen andres tekst, videre vil en lære mye av å måtte gi tilbakemelding. Det ble videre kommentert at det er en stor konkurransekultur på jussen og at det kan oppleves som vanskelig å måtte dele sin tekst.</p> <p>En annen form for skrivetrening kan være å arrangere skriveverksted, hvor studentene skriver noe kortere tekster og får umiddelbar tilbakemelding. Studieårsansvarlig på 4. år tok opp mulighet for å bruke studentrettere for å gi feedback på kortere oppgaver, som studenten deretter omarbeider og leverer inn til 2. gangs retting. Det kan være et krav at studentene "må levere 1 oppgave, og at de får poeng som kan inngå i eksamen.</p> <p>På 2. studieår er det allerede gjort grep hvor man har erstattet fakultetsoppgave og innført en semesteroppgave på nye JUS2211 fom</p>

våren 2018. Studieårsansvarlig fortalte også om en egen teknikk hvor man ber alle kursdeltakere levere inn en kort tekst før oppstart av kurset som gir en oversikt over hvordan studentene ligger an på faget, og som bidrar til at studentene må forberede seg noe før kursundervisningen starter.

Studieårsansvarlig for 5. studieår kommenterte at fakultetsoppgavene fyller i dag flere funksjoner, det gir generell skrivetrening, sjangerskrivetrening og det er å jobbe med de spesifikke fagene. En bør se nærmere på når en har behov for de ulike læringsutbyttene og spisse tilbudet på studieårene etter det.

Hagland oppfordret de studieårsansvarlige til å utarbeide flere videosnutter med tips til de ulike fakultetsoppgavene, jfr eksempel fra Erling Hjelmeng i erstatningsrett.

Det er viktig å se de ulike elementene i skrivetrening i forhold til hverandre, og at det legges opp til en progresjon i akademisk skrivning i løpet av studiet, som kan innebære endringer på alle studieår.

Det arbeides videre fremover med å se på ulike modeller for å integrere skrivetrening i studiet på ulike måter. Ansvarlig for fakultetsoppgaver Birgitte Hagland har fullmakt til å arbeide videre med forslag til ulike former for skrivetrening.

SAK 9

Diskusjonssak: Om undervisningsplanlegging

Leder for studieseksjonen orienterte om bakgrunnen for dette notatet. Administrasjonen opplever tidvis problemer med å få vedtatt ukeplaner i tide, og å få svar på e-postene sine til ansvarlige faglærere som er nødvendig for å få på plass hvem som skal undervise neste semester, dette forsinker hele undervisningsplanleggingen. Det er ønskelig med en felles frist for vedtak av ukeplaner i starten av semesteret for påfølgende semester.

For å kunne få plass til all undervisning er det viktig at flere lærere kan

	<p>undervise fra 0815-10.</p> <p>Det ble kommentert at dette er et vanskelig tema og det er vanskelig for studieårsansvarlig å fange opp når ansvarlig faglærer ikke følger opp sitt ansvar. Det ble pekt på at det er svært viktig å komme tidlig i gang. På velferdsrett på 2. studieår har ansvarlig faglærer hatt en modell hvor alle lærere i faget samles og der fordeles også antall kurs. Dette er et eksempel på et velfungerende fagmiljø, dette er mye vanskeligere å få til hvor en har svært mange interne undervisere eller svært få interne undervisere.</p>
SAK 10	<p>Diskusjonssak: Kvalitetsmeldingen</p> <p>Studiedekanen orienterte om at UiO sentralt har særlig blinket ut meritteringssystem for undervisning og sensorveiledninger i alle fag som punkter for oppfølging fra kvalitetsmeldingen. Videre ble det kommentert at det er mye som fakultetet allerede er godt i gang med, særlig med tanke på utvikling av digitale læremidler.</p> <p>Det ble kommentert at målet om å ha på plass den pedagogiske basiskompetansen før man er ansatt eller innen første år kanskje ikke var så heldig med tanke på at pedagogikk er noe vi må holde på med kontinuerlig.</p>
SAK 11	<p>Skriftlige orienteringssaker:</p> <p>Mandat for valgmennegruppen</p>
SAK 12	<p>Saker tatt på fullmakt:</p> <p>- Godkjent at Mona Keiko Løken er ansvarlig faglærer for praksisordningen</p>

	<ul style="list-style-type: none"> - Godkjent mindre endring i reglement for masteroppgave § 7 (3), presisert at veileders navn ikke skal fremkomme i masteroppgaven - Godkjent at for emnet JUS5220/JUR1220 Bygge- og entepriserett, er det tillatt å ta med utskrift av PDF av lovlige hjelpemidler kjøpt på standard.no til eksamen - Godkjent at Christoffer Conrad Eriksen oppnevnes som ansvarlig faglærer for metodedelen av emnet JUS4111 Metode og etikk fom. 1.7.2017
SAK 13	<p>Eventuelt</p> <p>Studiedekanen orienterte om at innstillingen fra arbeidsgruppen som har sett på arbeidsplikt og regler for godskrivning er under behandling i dekanatet.</p> <p>Leder for studieseksjonen minnet om frokostmøte om undervisning for alle lærere 12. mai.</p> <p>Det ble også orientert om at det er et forslag om ansvarlig faglærer skal pålegges å undervise i kursundervisning i faget sitt, det å være ansvarlig faglærer bør være forpliktende. Dette innebærer en revidering av instruksen for ansvarlige faglærere. Det ble også tatt opp spørsmål om å se nærmere på behov for kvalitetskrav for eksterne lærere som underviser på rettsstudiet.</p>

Til: PMR

Dato:
22.05.2017
Deres ref.:
Vår ref.:

Studiepoengsfordeling på nye JUS1211 Privatrett II – Oppfølging av flytting av faget menneskerettigheter

PMR vedtok den 7. februar 2017 at faget menneskerettigheter (4 stp) flyttes fra emnet JUS1211 til emnet JUS2111 våren 2018, se protokoll sak 3: <https://www.uio.no/for-ansatte/enhetssider/jus/ledelses-og-utvalgsmoter/pmr/moter/2017/pmr1/protokoll.html>

På daværende tidspunkt var studiepoengsfordelingen mellom fagene Fast eiendomsrettsforhold og Rettskildelære ikke helt klart og det ble vedtatt at PMR skulle ta stilling til dette i løpet av våren 2017.

Ansvarlige faglærere for fagene på JUS1211 har nå levert et forslag som går ut på at faget Fast eiendoms rettsforhold utvides med 2 stp og faget Rettskildelære utvides med 2 stp. Det er fremlagt forslag til tillegg i litteratur og læringskrav.

I løpet av høsten 2017 skal PMR ta stilling til de siste detaljene knyttet til den nye eksamensformen på nye JUS2211. Videre gjenstår det å vedta oppdaterte emnebeskrivelser for nye JUS1211, JUS2111 og JUS2211, dette kan i forhold til etablert praksis gjennomføres som fullmaktssaker som godkjennes av studieårsansvarlig.

Forslag til vedtak:

Studiepoengsfordeling for nye JUS1211 Privatrett II skal fra våren 2018 være:

- Rettskildelære 7 stp
- Fast eiendoms rettsforhold 11 stp
- Familie – og arverett 12 stp

Forslag til utvidete læringskrav og litteraturlister for Rettskildelære og Fast eiendoms rettsforhold for våren 2018 vedtas.

Eksamensseksjonen

Postadr.: Postboks 6706 St. Olavs plass,
0130 Oslo
Kontoradr.: Urbygningen, Karl Johans gate
47, 0162 Oslo

Telefon: 22 85 95 00
Telefaks: 22 85 96 58
postmottak@jus.uio.no
www.jus.uio.no
Org.nr.: 971 035 854

Saksbehandler:

Kristin Steen Slåttå

22 85 98 61, k.s.slatta@jus.uio.no

Vedlegg:

Forslag til endringer i Fast eiendoms rettsforhold:

Nedenfor følger forslag til endringer i læringskrav og pensumlitteratur for fast eiendoms rettsforhold. Med endringene har vi særlig forsøkt å finne emner med klare tingsrettslige og miljørettslige berøringspunkter, å unngå for stor fragmentering av faget (og pensumlitteraturen) og å finne temaer der det foreligger egnet litteratur for studieimplementering V2018. Forslaget innebærer at endringene konsentreres om temaene (1) vassdragsrett og (2) forholdet mellom ekspropriasjon og rådighetsbegrensninger. De foreslåtte tilleggene i hovedlitteraturen er ca 83 sider. Eksisterende hovedlitteratur (Falkanger) er ca. 330 effektive sider. Samlet blir emnets hovedlitteraturen da på ca 413 sider - som fordelt på 11 studiepoeng utgjør noe under 40 sider per studiepoeng.

Forslag til tillegg hovedlitteratur:

- Daniel Rogstad, "Eiendomsrett til vassdrag og grunnvann" (kapittel III, side 138-168), i Thor Falkanger og Kjell Haagenen (red.), Vassdrags- og energirett, Universitetsforlaget 2002. (30 sider)
- Hans Chr. Bugge, Lærebok i miljøforvaltningsrett, 4. utg., Universitetsforlaget 2015, kapittel 10 ("Miljøhensyn i vassdragsforvaltningen"). (24 sider)
- Sven Ole Fagernæs, "Høyesteretts rolle ved utviklingen av ekspropriasjons- og reguleringsretten - en juridisk historie om bygging av et land", i Festskrift til Høyesterett, Lov Sannhet Rett, Universitetsforlaget 2015, side 650-680. (30 sider)

Forslag til tillegg i læringskravene:

Studenten skal ha god kunnskap om: ...

- Vassdragsrett, først og fremst eiendomsrett og begrensede rettigheter i vassdrag og de miljøhensyn som gjør seg gjeldende i vassdragsforvaltningen
- Forholdet mellom ekspropriasjon og offentligrettslige rådighetsbegrensninger

Endringsforslag i litteratur, hjelpemidler og læringsutbytte.

Emnekode: JUS 1211	Fagområde: Rettskildelære
Navn på ansvarlig faglærer: Ole-Andreas Rognstad	
Forslag til endring i fagets tittel og innhold. <u>Det foreslås at fagets tittel endres fra 'Rettskildelære' til 'Juridisk metodelære'.</u> Årsaken til endringen er at faget utvides fra kun å omfatte prosessen for fastsettelse av rettsregler til å omfatte hele den juridiske argumentasjonsprosessen, med andre ord ikke bare tolkning men også subsumsjon. I praksis innebærer endringsforslaget at rettskildefaget slås sammen med klarspråkemnet og at fagets omfang øker fra 5 sp til 7 sp. Det økte omfanget gir seg utslag i endringer i litteraturen, se forslaget nedenfor om dette.	
Forslag til endring i litteratur (både hovedlitteratur, støttelitteratur og tilleggslitteratur. Merk at det kun er hovedlitteratur som omfattes av sidetallsnormen. Vennligst angi antall sidetall nederst i dette skjemaet): Følgende foreslås som tillegg til dagens <u>hovedlitteratur</u> : Falkanger, Aage Thor: Høyesteretts vota, i Lov, Sannhet rett, Norges Høyesterett 200 år, Oslo 2015 s. 180-219 Bårdsen, Arnfinn: Høyesterett som prejudikatsdomstol (2017), http://www.domstol.no/globalassets/upload/hret/artikler-og-foredrag/bardsen---hoyesterett-som-prejudikatdomstol---15032017.pdf , 13 sider Bårdsen, Arnfinn: Den internasjonale rettens innflytelse i Norge (2015), http://www.domstol.no/globalassets/upload/hret/artikler-og-foredrag/apen-dag-hoyesterett---foredrag-ved-arnfinn.pdf , 7 sider Matheson, Wilhelm og Ragnhild Noer: En dom blir til, http://www.domstol.no/no/Enkelt-domstol/-Norges-Hoyesterett/Saker-til-behandling/en-dom-blir-til/ eller Høyesteretts Årsmelding 2016 s. 12-16 Bekkedal, Tarjei og Hans Christian Farsethås: Praktisk rettslig argumentasjon, kommer i Jussens Venner 2017/6, ca. 25-30 sider	

Tilleggs litteratur (Dagens liste, herunder også skillett mellom støtte- og tilleggs litteratur, er misvisende, og erstattes med følgende):

Boe, Erik Magnus: Innføring i juss, 3 utgave, Oslo 2010

Graver, Hans Petter: Hva er rett?, Oslo 2011

Lilleholt, Kåre: Argumentasjonsmønsteret i høgsterettspraksis frå dei seinare åra, Tidsskrift for rettsvitenskap 2002 s. 62-75

Aasland, Gunnar: Argumentasjonsmønsteret i nyere høyesterettspraksis, Lov og Rett 2006 s. 387-396

Blandhol, Sverre, Henriette N. Tøssebro, Øystein Skotheim: Innføring i juridisk metode, Jussens venner 2015 s. 310-345

Forslag til endring i fagbeskrivelse:

Faget skal utvikle studentens forståelse av grunntrekk i juridisk arbeids- og tenkemåte. Et sentralt formål er å oppøve evnen til å stille juridiske spørsmål og til å finne, tolke og anvende rettsregler, generelt (som gjeldende rett) og i enkelttilfeller (subsumsjon / praktisk rettsanvendelse). Faget formidler et grunnleggende rettslig ideal om at juridiske standpunkter skal være objektivt forankret og at vurderingene rettsanvenderen gjør under rettsanvendelsesprosessen skal være transparente. Det betyr at både de kilder og de konkrete overveielser som leder rettsanvenderen frem til et resultat, skal fremgå av begrunnelsen for et rettslig standpunkt. Rettsanvenderen må vise hvilken vekt ulike kilder og momenter er blitt tillagt i den rettslige analysen, og hvorfor.

Faget belyser spørsmål om juridisk metode og argumentasjon knyttet til både lovtolking og anvendelse av ulovfestet rett. Dette innebærer å finne frem til, tolke og anvende sentrale rettskilder som lov, lovforarbeider, rettspraksis, internasjonale rettskilder, reelle hensyn, myndighetspraksis og sedvane - og måter å samordne kildene på, innenfor forskjellige rettsområder. Faget skal også gi en forståelse av individuelle normfastsettelse, særlig avtaler, og samspillet med de generelle rettsreglene.

Faget gir en introduksjon av rettslige grunnbegreper som rett, rettsregler, rettigheter, skjønn, rettsanvendelse og subsumsjon. Faget belyser stegene fra identifikasjon av relevante

rettskilder og rettslig problemstilling, frem mot det å innta et bestemt standpunkt ved praktisk løsning av konkrete enkeltspørsmål, herunder samspillet mellom jus og faktum på subsumsjonsstadiet. Sammenhengen mellom formell kildebruk og praktiske, analytiske og språklige virkemidler som avsnittsbruk, oppbygning og disposisjon av et konkret rettslig resonnement, bruk av strukturmarkører og bruk av aktiv skriveform blir belyst både teoretisk og praktisk.

Faget gir en introduksjon til temaer som behandles mer inngående senere i studiet, blant annet om forholdet mellom rett og moral, rett og makt og rett og politikk. Samlet skal faget gi grunnlag for arbeid med faglitteratur og metodespørsmål i de enkelte fagene samt for rettskildelærefaget senere i studiet.

Forslag til endring i læringsutbytte (må beskrives i kategoriene: kunnskap, ferdigheter og generell kompetanse):

Kunnskap

Studenten skal ha kunnskap om:

- Sentrale rettslige grunnbegreper, så som begrepene om rett, rettsregel, rettskilde, rettighet, rettsanvendelse, subsumsjon, skjønn, plikt (påbud, forbud), kompetanse
- Hovedtrekk i det norske rettskildesystemet
- Hovedprinsipper for tolkning av lov, herunder om skillet mellom presiserende, utvidende og innskrenkende lovtolkning, antitese og analogi
- Hovedprinsipper for slutning fra andre sentrale rettskilder
- Hovedprinsipper for samordning av slutningsresultater fra forskjellige rettskilder
- Skillet mellom lovfestet og ulovfestet rett
- Forholdet mellom generelle rettsregler og individuelle normer, f.eks. slike som

er gitt ved avtale

- Skillet mellom generelle (teoretiske) og konkrete (praktiske) drøftelser av rettslige spørsmål
- Klart språk, avsnittsstrukturer og aktiv skriveform
- Det tradisjonelle skillet mellom en drøftelse av gjeldende rett (de lege lata) og en drøftelse av hvordan retten bør være (de lege ferenda)
- Ulike teknikker for å bygge opp og strukturere løsningen av konkrete rettsspørsmål (subsumsjon)

Ferdigheter

Studenten skal kunne:

- Identifisere rettslige emner og spørsmål
- Finne frem til sentrale skrevne rettskilder på papir og gjennom Internett
- Påvise og ta hensyn til relevante reelle hensyn for løsning av rettsspørsmål
- Tolke, samordne og anvende lov og andre sentrale rettskilder i samsvar med grunnprinsippene for dette
- Utarbeide en drøftelse (teoretisk) og eventuelt en mulig løsning (praktisk) av rettslige emner og spørsmål

Generell kompetanse

Studenten skal:

- Kunne planlegge og gjennomføre drøftelser og løsninger av rettslige spørsmål, herunder utvikle forståelse for at en hensiktsmessig oppbygning og struktur av en konkret juridisk analyse varierer avhengig av rettsspørsmålets karakter.
- Kunne formidle sentralt fagstoff i fagene under Jus 1111 og Jus 1211, som

teorier, problemstillinger og løsninger, - skriftlig, muntlig og gjennom andre relevante uttryksformer

- Kunne utveksle synspunkter og erfaringer med andre med bakgrunn innenfor fagområdet
- Ha innsikt i etiske problemstillinger i faget
- Kunne gjenkjenne fagrelevante kunnskaper og skjelne mellom etablerte og nye kunnskaper på fagområder studenten kjenner.

Totalt antall sider hovedlitteratur:

312-317

Til: PMR

Dato: 22. mai 2017

Innstilling fra arbeidsgruppen om digitale hjelpemidler til eksamen/revisjon av hjelpemiddelreglementet

Dekanatet opprettet i desember 2016 en arbeidsgruppe som skulle vurdere muligheten for å innføre digitale hjelpemidler på eksamen og revidere de eksisterende hjelpemiddelreglementene.

Arbeidsgruppen har bestått av studiedekan Erling Hjelmeng, Vibeke Blaker Strand, Kirsten Sandberg, Lee Andrew Bygrave, Odd Erik Pedersen, Maria Conradi (JSU) og Christine Ødegaard Sten som gruppens sekretær. Hermann Bruserud var oppnevnt som medlem av arbeidsgruppen, men ble fritatt fra vervet etter andre møte, pga. hans rolle som styreformann i Lovdata og muligheten for at en digital eksamensløsning kan bli gjenstand for anskaffelse i markedet.

Bakgrunnen for opprettelsen av arbeidsgruppen er at dagens hjelpemiddelreglementer fremstår som kompliserte og vanskelig tilgjengelige. Arbeid med å avklare innhold og tvilstilfeller i reglementet legger beslag på betydelige ressurser, både fra studenter, vitenskapelige og administrasjonen.

I dag har studentene tilgang til digitale kilder på hjemmeeksamen og underveis i semesteret, men kan ikke benytte disse på eksamen. På bakgrunn av praktiske og faglige hensyn var det derfor et ønske fra dekanatet at man skulle vurdere om også hjelpemidlene til skoleeksamen bør gjøres digitale. Et annet hensyn som kommer inn i vurderingen av om hjelpemidlene bør gjøres digitale er overgangen til digital eksamen i UiOs sentrale eksamenslokale i Silurveien. Der er det mindre plass på hver pult, og tidsskjemaet for eksamen gjør det utfordrende å kombinere bokkontroll og seks-timers eksamen. Vurderingen av om man bør digitalisere hjelpemidlene må også sees i sammenheng med at digitalisering av undervisningen er et prioritert område for dekanatet.

Arbeidsgruppens oppgave ble derfor todelt. Arbeidsgruppen skulle finne potensielle løsninger for å ha digitale hjelpemidler på eksamen, og revidere det eksisterende hjelpemiddelreglementet.

Arbeidsgruppen har på bakgrunn av mandatet og arbeidet i gruppen kommet med følgende forslag:

- Arbeidsgruppen foreslår at det innføres en løsning med digitale hjelpemidler ved alle eksamener ved juridisk fakultet. For enkelte valgemner kan det fremdeles være behov for særlige løsninger gjennom kompendier etc., men disse bør i tilfelle tilstrebes å tilgjengeliggjøres i elektronisk form.

- Gruppen anser at Lovdata Pro vil være den foretrukne løsningen, men ser at et endelig valg vil måtte foretas i henhold til regelverket om offentlige anskaffelser, og har derfor ikke knyttet beskrivelsen ovenfor opp til noen bestemt leverandør.
- Det nedsettes en gruppe til å se på en revisjon av hjelpemiddelreglementet høsten 2017.

Funksjonalitet og henvisningsverktøy i en digital løsning:

- Gruppen foreslår en løsning der studentene får tilgang til et spesielt tilpasset digitalt rettskildeverktøy. Mht. funksjonalitet for studentene er det viktig at disse kan arbeide aktivt med rettskildene i løpet av semesteret. Et slikt verktøy må gi studentene tilsvarende muligheter til å legge inn krysshenvisninger og markeringer (utheving av tekst) som i dag. Dette innebærer også bruk av farger (for eksempel tre ulike) der det kan markeres ned på hele ord.
- Studentene skal ha mulighet til å legge inn krysshenvisninger fra/til samtlige kilder som gjøres tilgjengelig i løsningen uten begrensninger. Det er ønskelig å kunne velge ingress på henvisninger fra en nedtrekksmeny. Denne vil for eksempel inkludere Se, Jf., Kf., Sml., Motsatt, Analogisk, Antitetisk og Opphevet. Dette vil innebære en utvidelse i forhold til dagens reglement.
- Gruppen har drøftet om det bør åpnes for å kunne legge inn personlige merknader som tekst, eventuelt med en begrensning på antall tegn pr. merknad (gruppen foreslår 30 tegn). Dette er betenkelig av hensyn til muligheten for å kopiere inn større mengder tekst (for eksempel i fortløpende merknader). Gruppen anser likevel at en slik merknadsfunksjon vil være svært verdifull for studentene, og vil også kunne anspore til aktivt arbeid med rettskildene gjennom semesteret. Arbeidsgruppen anbefaler likevel at løsningen først prøves ut uten merknadsfunksjon, og at denne eventuelt implementeres etter at man har vunnet mer erfaring med ordningen.
- Det er også ønskelig at studentene skal kunne benytte en utvalgsfunksjon, f.eks. til å sette sammen et knippe av rettskilder for enkeltfag. En slik funksjon må også gjøre det mulig for faglærere til å lage utvalg og dele dette med studentene. Muligheten for å lage slike utvalg representerer også et helt annen og dynamisk verktøy sammenlignet med papirbaserte domssamlinger som benyttes i dag.
- Gruppen ser ikke grunn til å begrense søkefunksjonaliteten, selv om ferdigheter i å foreta målrettede søk ikke i seg selv er noe studentene skal prøves i til eksamen.
- Løsninger som gjør det mulig å kommunisere med andre (studenter) i sanntid vil ikke være aktuelt.
- Løsningen forutsettes å oppfylle kravene til universell utforming for nettsider.

Kildetilfang

- Arbeidsgruppens flertall foreslår at studentene bør ha full tilgang til samtlige rettskilder i den digitale løsningen, dvs. at alle primærkilder vil være tilgjengelige. Databaser som inneholder juridisk litteratur må utelukkes. Utover lovttekst og dommer (herunder underrettspraksis) innebærer dette

forskrifter, forarbeider, praksis fra ulike nemnder samt internasjonale kilder (for eksempel EUs CELEX, avgjørelser fra EMD, praksis fra FN-komitéeer mv.).

- Gruppens mindretall (JSU) ønsker ikke en løsning med tilgang på alle hjelpemidler i digital form. De ønsker det samme kildetilfanget som er tilgjengelig for studentene i dag.

Arbeidsgruppens forslag til innfasing

Arbeidsgruppens flertall foreslår følgende innfasingsplan:

Våren 2018: JUS1111 (pilot)

Høsten 2018: 1. studieår (JUS1111 + JUS1211), JUS2111 og alle valgemner

Våren 2019: JUS2211 og 3. studieår (JUS3111+JUS3212)

Høsten 2019: 4. studieår (JUS4111, JUS4211, JUS4121, JUS4122 og JUS4123)

Gruppens mindretall (JSU) ønsker følgende innfasingsplan:

Innføre digitale hjelpemidler for studentene som starter på JUS1111 våren 2018 og fortsette innfasingen med alle studenter som starter på MiR etter våren 2018. Med denne innfasingsplanen vil den nye løsningen være i full drift vårsemesteret 2022.

Det er utarbeidet en detaljert innfasingsplan for flertallets forslag. Den finnes vedlagt i arbeidsgruppens rapport.

Dekanatet er vedtaksinstans, og PMR bes om å komme med en anbefaling.

Saksbehandler:

Christine Ødegaard Sten

22 84 57 78, c.o.sten@jus.uio.no

1. Innledning

Studenter ved Det juridiske fakultet kan i dag medbringe hjelpemidler til eksamen og disse hjelpemidlene kan innarbeides. Hva som kan medbringes og hvordan hjelpemidlene kan innarbeides er regulert i egne reglementer, et for norske¹ og et for engelske² emner. Det nåværende hjelpemiddelreglementet for norske og engelske emner ble vedtatt av PMR 05.12.2011.

Mindre endringene i reglementene blir vedtatt av studiedekanen eller PMR ved behov, men det er ikke foretatt en større revisjon av reglementet siden 2011.

Dekanatet ved Det juridiske fakultet vedtok i desember 2016 at det skulle nedsettes en gruppe for å se på muligheten for å innføre digitale hjelpemidler på eksamen og revidere hjelpemiddelreglementet. Dekanatet godkjente samtidig forslaget til mandatet for gruppen.

Gruppens medlemmer:

Erling Hjelmeng, Vibeke Blaker Strand, Kirsten Sandberg, Lee Andrew Bygrave, Odd Erik Pedersen, Maria Conradi (JSU) og Christine Ødegaard Sten. Hermann Bruslerud var oppnevnt som medlem av arbeidsgruppen, men ble fritatt fra vervet etter andre møte, pga. hans rolle som styreformann i Lovdata og muligheten for at en digital eksamensløsning kan bli gjenstand for anskaffelse i markedet.

2. Mandat for arbeidsgruppe: Digitale hjelpemidler til eksamen / revisjon av hjelpemiddelreglementet

Reglementet for hjelpemidler til eksamener ved det juridiske fakultet er omfattende, komplisert og reiser flere tolkningsspørsmål. Det legger beslag på betydelige ressurser, både fra studenter, vitenskapelige og administrasjonen, å forholde seg til regelverket. Fra fagmiljøene er det stadig henvendelser om revisjon av hjelmemiddelreglement, særlig ved at det etterspørres mulighet til å vise til ytterligere rettskilder, for eksempel nemndspraksis/forvaltningspraksis. Det er derfor behov for å foreta en gjennomgåelse og revisjon av hjelpemiddelreglementet.

Det juridiske fakultet har de senere årene gjennomført digitalisering av eksamen, i den forstand at skriving og innlevering av eksamensbesvarelser skjer digitalt. Digitaliseringen har så langt ikke omfattet oppgavetekst (som fortsatt deles ut på papir), eller hjelpemidler. Enkelte fagmiljøer har imidlertid tatt opp spørsmålet om digitale kompendier på eksamen.

¹ <http://www.jus.uio.no/studier/regelverk/hjelpemidler-eksamen.html>

² <http://www.jus.uio.no/studier/regelverk/auxiliary-materials.html>

Prosjektnavn: Digitale hjelpemidler til eksamen/revisjon av hjelmemiddelreglementet	Sluttrapporten er utarbeidet av : Erling Hjelmeng og Christine Ødegaard Sten
Prosjekteier: Det juridiske fakultet	Prosjektleder: Erling Hjelmeng
Versjon:	Vedtatt dato:

Tilgang til digitale kilder er en realitet i de fag der det arrangeres hjemmeeksamen. En ytterligere faktor er overgangen til digital eksamen i UiOs sentrale eksamenslokale i Silurveien, der det er mindre plass på hver pult, og der tidsskjemaet for eksamen gjør det utfordrende å kombinere bokkontroll og seks-timers eksamen. Endelig er digitalisering av undervisningen et prioritert område for dekanatet, og dette bør ses i sammenheng med evalueringen av studentene på eksamen.

Både av praktiske og faglige hensyn er det således grunn til å vurdere om også hjelpemidlene til skoleeksamen bør gjøres digitale, og da som et alternativ til dagens ordning som kun dekker papirbaserte hjelpemidler, og opp mot potensialet for en forenkling av dette. Arbeidsgruppen bes derfor om å ta prinsipielt stilling til om hjelpemidlene også bør gjøres digitale, vurdert opp mot fortsatt papirbaserte hjelpemidler.

En løsning kan være å gi studentene tilgang til rettskildene gjennom digitale verktøy, der studentene også kan arbeide aktivt med innarbeidelser/henvisninger og gruppering av kilder gjennom semesteret. Mindre omfattende endringer kan være å åpne for digitale kompendier eller tilgang til enkeltbaser i Lovdata, for eksempel dommer og lovtekst, og med begrensninger på hvilke merknader/henvisninger studentene kan innarbeide.

Arbeidsgruppen bes om å utrede og legge frem forslag til en modell der hjelpemidlene gjøres tilgjengelig digitalt. Det bes særlig om at sammenhengen med læringsprosessen og bruken av rettskilder gjennom semesteret vurderes, med henblikk på hvordan det kan etableres et virkelighetsnært samspill mellom rettskildebruk i undervisning, læringsstrategier og eksamensforberedelse. Det bes også om en vurdering av hvordan en digital løsning med mer omfattende tilgang til rettskildemateriale, vil kunne påvirke kravene til eksamensoppgaver.

Arbeidsgruppen bes om å levere sin innstilling innen 1. mai 2017.

3. Arbeidsgruppens møter

Gruppen har hatt seks møter med følgende agenda.

Onsdag 11. januar 2017

- 1) Gjennomgang av mandat ved Erling Hjelmeng
- 2) Presentasjon av fremtidige eksamensløsninger ved Randi Saunes
- 3) Planlegging av videre arbeid

Fredag 17. februar 2017

- 1) Presentasjon fra Lovdata
- 2) Diskusjon rundt det vi har fått presentert.

Onsdag 8. mars 2017

- 1) Møtedatoer for resten av våren
- 2) Presentasjon og diskusjon om dagens hjelpemiddelreglement
- 3) Diskusjon av veien videre

Tirsdag 21. mars

- 1) Presentasjon fra Rettsdata
- 2) Diskusjon utkast til arbeidsgruppens forslag utarbeidet av Erling Hjelmeng

Tirsdag 18. april

- 1) Erling orienterer om tilsvarende arbeid i Bergen.
- 2) Arbeidet med rapporten – veien videre
  - a. Hva er fremdeles uklart
- 3) Diskusjon utkast til arbeidsgruppens forslag utarbeidet av Erling
- 4) Spesifikasjoner i en digital eksamensløsning

Fredag 28. april

- 1) Avklaring av punkter som er uklare
- 2) Innfasing
- 3) Eventuelt

4. Arbeidsgruppens diskusjoner**Problemstillingen:**

Problemstillingen gruppen står overfor er todelt, dels går det ut på å finne løsninger for å ha digitale hjelpemidler på eksamen, og dels går det ut på å revidere det eksisterende hjelpemiddelreglementet. Det er behov for en revisjon av hjelpemiddelreglementet uavhengig av resultatet man kommer til om digitale hjelpemidler.

Konteksten - dagens og fremtidens eksamensløsning:

I dagens løsning med egne eksamenslokaler og egen løsning for eksamen på PC (DIGEKS UIO), har fakultet ansvaret for alle aspekter av eksamensavviklingen. Dette omfatter eksamensvakter, it-støtte, studentrepresentanter, bokkontrollører og bakvakter. Det er ingen konkurranse om eksamenslokalene, men studentene mister tilgang på lesesalene i eksamensperioden. Det er bokkontroll på eksamensdagen og studentene må møte 1,5 timer før eksamen. Eksamen starter kl. 10.

Universitetet har besluttet at den praktiske eksamensavviklingen skal sentraliseres, og at Silurveien skal benyttes som eksamenslokale, de første eksamenene ble gjennomført i

Silurveien høsten 2015. I 2016 ble ansvaret for eksamensvakter sentralisert. Det juridiske fakultet vil i 2017 fortsatt selv administrere eksamensvaktene.

Våren 2017 avholdes de første av fakultetets eksamener i Silurveien, emnene som er valgt ut har ikke bokkontroll. Høsten 2017 vil det bli en markant økning i antall emner som skal ha eksamen i Silurveien, det er planlagt at alle valgemner skal avholdes i Silurveien. Fra og med våren 2018 sentraliseres ansvaret for eksamensvakter og eksamen skal som hovedregel avholdes i Silurveien. Unntaket er dersom det er praktiske grunner til at dette ikke kan gjennomføres. For fakultetet sin del gjelder dette i 6 timers eksamener hvor vi har bokkontroll.

Alle eksamener i Silurveien starter kl. 9. Det skaper utfordringer knyttet til bokkontroll, systemet med studentrepresentanter og bakvakter med tanke på avstanden til sentrumsbygningene og et tidligere oppstartstidspunkt. Det arbeides med å få på plass et godt system for eksamensutvikling og fordeling av eksamensdagene sammen med de andre fakultetene og sentraladministrasjonen. Fakultetet må uansett regne med at vi må gå bort fra eller tilpasse vår nåværende eksamensavvikling til lokalene i Silurveien.

Diskusjon rundt dagens reglement:

Dagens regler er komplekse, har ført til at arbeidsgruppen har måttet ta stilling til en rekke prinsipielle spørsmål. Et eksempel er reglene om henvisninger. En vurdering er om man skal la studenten henviser som de vil, uten begrensninger. Et annet aspekt er om dagens regelverk utelukker henvisninger som burde være tillatt, f.eks. forarbeider og nemdspraksis.

Disse utfordringene er mer omfattende å løse når vi har hjelpemidler på papir og en digital løsning vil gjøre det lettere for faglærerne og studentene å få tilgang til og jobbe med et mer komplett og oppdatert rettskildesbilde.

Et spørsmål er om det nåværende hjelpemiddelreglementet åpner for at studentene kan medbringe hjelpemidler som vi per d.d. ikke kan tilby digitalt, og hvordan det eventuelt skal løses ved en overgang til digitale hjelpemidler.

Spørsmålet om fakultetet i det hele tatt skal ha et reglement ble tatt opp (en overgang til open book). Dette er etter arbeidsgruppens mening mer praktisk på valgemner enn f.eks. studieårseksamener og bruk av open book som eksamensform må vurderes av faglærerne på det enkelte valgemne.

Det er et spørsmål om det er et større behov for å avgrense kildetilfanget på studieårseksamenene enn ved eksamen i valgemner. Og om det derfor er fornuftig å skille mellom valgemner og obligatoriske emner, med begrunnelsen at valgemnene har større særbehov og behov for større frihet.

Spørsmålet om man skal velge en negativ utforming av regelverket ved og f.eks. si at det ikke er tillatt å skrive disposisjoner/ notater i hjelpemidlene og at øvrig innarbeidelse derfor er tillatt ble diskutert.

Spørsmålet om man skal kunne ta med en lovsamling som ikke er innarbeidet ved en eventuell digital eksamen ble tatt opp.

Arbeidsgruppen ser det slik at ytterpunktene i kildetilfang er kun å tillate lovsamling, og «open book» eksamen. Det ble diskutert om man skal gå for en større innskrenkning i tillatte hjelpemidler enn man har etter dagens løsning.

Samtidig ønsker majoriteten i gruppen at studentene i eksamenssituasjonen skal ha tilgang til de kildene de trenger for å arbeide realistisk (i forhold til juristhverdagen) og at det skal være en klar link til arbeidsmetoden som benyttes i undervisningen.

Ved en overgang til digitale hjelpemidler må fakultetet sørge for et system hvor studentene bruker kreftene sine riktig, at undervisningshverdagen ikke er for fjern fra eksamen, og at hjelpemiddelet oppmuntrer til at studentene skal bruke kildene aktivt i løpet av semesteret.

JSU ønsker en løsning hvor man digitaliserer dagens eksamensløsning, slik at det ikke foretas en utvidelse av kildetilfanget ved en overgang til digitale hjelpemidler. De mener en eksamenssituasjon på 6 timer ikke kan sammenliknes med en alminnelig arbeidssituasjon og at en utvidelse av kildetilfanget derfor er uheldig.

JSU er også av den oppfatning at en utvidelse av kildetilfanget vil føre til et kildehysteri og en svakere metode.

Deler av arbeidsgruppen er av den oppfatning at studentene bruker mye tid på å lage en infrastruktur i hjelpemidlene, og anser det som lite praktisk tidsbruk, samt at studentene arbeider lite realistisk med rettskildene gjennom semesteret. Den samme delen av arbeidsgruppen ønsker at den nye løsningen skal hjelpe studentene med å omdisponere tiden som brukes på å lage infrastrukturen til øvelse i aktiv bruk av juridisk metode. Dette kan løses digitalt ved f.eks. bruk av nedtrekksmeny for krysshenvisninger og muligheten for faglærere til å dele utvalg av kilder. JSU er ikke enig i at den tiden som brukes på å lage infrastruktur er uheldig tidsbruk og at det må være opp til hver enkelt student hvordan de disponerer tiden de bruker på innarbeidelse av hjelpemidlene på papir eller digitalt.

Arbeidsgruppen har foretatt en gjennomgang av det nåværende norske hjelpemiddelreglementet og kartlagt hvilke hjelpemidler som per d.d. ikke finnes digitalt. Konklusjonen er at man med få unntak kan gå over til digitale hjelpemidler.

Diskusjon rundt fremtidens reglement / digitale hjelpemidler:

I tredje møte diskuterte arbeidsgruppen hvorvidt den innstiller på digitale hjelpemidler og går videre med det. Gruppen var i utgangspunktet positive til å gå videre med en løsning med digitale hjelpemidler og jobbet fra tredje møte mot det. JSU ønsker en noe avvikende løsning fra majoriteten i gruppen og er derfor ikke fullt ut positive.

Hvis gruppens forslag til en omlegging til digitale hjelpemidler blir vedtatt, er det enighet i gruppen om å anbefale at vi kommer tilbake til en større revisjon av hjelpemiddelreglementet for de gjenværende eksamener som vil bli avviklet med hjelpemidler på papir.

Ved en overgang til digitale hjelpemidler vil man kunne løse dagens utfordringer knyttet til dagens hjelpemiddelreglement. Man vil kunne legge inn premissene for hva som er tillatt å henvise til og hvordan man kan innarbeide kildene i selve systemet for digitale hjelpemidler. Når programmet som utarbeides for å tilby digitale hjelpemidler selv regulerer hva som er tillatt og ikke, vil det ikke være behov for et hjelpemiddelreglement tilsvarende det vi har i dag.

Det er mulig det er nødvendig å ha noen hjelpemidler som prosessnøkkelen frem til man eventuelt finner en løsning for å digitalisere denne. For valgemenner kan f.eks. faglærer vurdere om man velger en løsning med open book eller kompendier. For kompendier og liknende kan disse legges inn som PDF. Det oppstår samtidig spørsmål om lesbarhet og det er vanskelig å innarbeide en PDF. fil.

Ved innføring av digitale hjelpemidler må det settes av ressurser til opplæring av studenter og ansatte. Arbeidsgruppen mener og at det må foretas en vurdering av om det skal være en ytterligere tilrettelegging /opplæring for studenter med særlige behov i forhold til en digital løsning, som enkeltemnestudenter og LLM- og utvekslingsstudenter.

Arbeidsgruppen mener det er en forutsetning at man setter opp kurs i et digitalt system for hjelpemidler i starten av hvert semester. F.eks. i regi av Juriteket og biblioteket. Utformingen av kursene må gjøres i etterkant av arbeidsgruppens arbeid. JSU stiller spørsmål ved hvorvidt kursene skal være obligatoriske og hvordan disse praktisk sett skal gjennomføres.

Arbeidsgruppen ser at det kan bli en merbelastning på faglærerne i forbindelse med en omlegging til digitale hjelpemidler og at man bør se på godskrivingsreglene.

Diskusjon rundt spesifikasjonene i en digital løsning for hjelpemidler til eksamen.

Kildetilfang

I arbeidsgruppen var det enighet om at man i en innstilling må ta stilling til omfanget av kilder og hvorvidt disse bør angis uttømmende. JSU ønsker det samme kildetilfanget som etter dagens ordning i digitalt format.

Flere alternativer er diskutert:

1. Tilgang til alle kilder med unntak av litteratur.
2. Tilgang til de kildene som er tilgjengelige i dag.
3. En mellomløsning mellom alternativ 1 og 2.

JSU tok opp problemstillingen og mener at et kildetilfang etter alternativ 1 vil bidra til å gjøre en allerede tung studie tyngre og hvorvidt det vil føre til en situasjon hvor studentene blir premiært for antall kilder.

Arbeidsgruppen ser at dersom man gir studentene tilgang til et større utvalg kilder må det legges til rette for at studentene skal kunne identifisere hva som er relevant. Det kan gjøres på flere måter f.eks. ved bruk av utvalg over de relevante rettskildene i alle emner. Ansvarlig faglærer bør i så fall utarbeide disse og utvalgene må være egnet til å identifisere de relevante kildene. JSU ønsker en slik løsning og at utvalgene skal fremgå av sensorveiledningen, dersom man vedtar en løsning som innebærer at studentene får tilgang til flere kilder enn etter dagens løsning. Man bør også sette økt fokus på å identifisere de relevante kildene i undervisning og opplæring.

Arbeidsgruppen er enig om at hvilke kilder som er relevante er fagavhengige og derfor må ansvarlig faglærer/ fagmiljøene å ta stilling til dette. En digital løsning vil også gi mulighet til å lage forelesninger og kurs som bygger på utvalgene.

Det kom opp spørsmål om rundskriv skulle omfattes av tillatte hjelpemidler. De finnes emner hvor rundskriv svarer på de fleste materielle spørsmål rundt temaene og som f.eks. vil vanskeliggjøre utarbeidelsen av teorioppgaver i emnet. Dette vil også gjelde for flere fag, og vil måtte høre under konsekvensene en slik ordning vil ha for utformingen av eksamensoppgavene. Vurderingen av hvilke kilder det bør avgrenses mot må imidlertid gjøres av faglærer i det enkelte emne.

Det er uklart for arbeidsgruppen hvor teknisk vanskelig det vil være å gi studentene tilgang til ulike kilder ut fra hvilke eksamener de er meldt opp til. Det er også uklart hvor mye løpende administrasjon det vil innebære.

Innarbeidelse

Arbeidsgruppen har diskutert ulike former for innarbeidelse av det digitale verktøyet. Det er enighet om at vi ønsker en form for nedtrekksmeny for innledninger til krysshenvisninger i de ulike kildene. Det er ikke ønskelig at det skal være en begrensning i hvor mange slike henvisninger som skal kunne legges inn.

JSU ønsker et tilsvarende henvisningssystem som i dag.

Spørsmålet om man i en digital løsning skal tillate et merknadsfelt med fritekst. Dette har vært oppe flere forslag til hvor mange tegn som skal tillattes i et merknadsfelt. Både 150 tegn og 20 – 30 tegn er vurdert. Ved å tillate 150 tegn mener arbeidsgruppen at det er en reell sjanse for at dette vil brukes til f.eks. disposisjoner og sitater fra lærebøker og det er ikke ønskelig. En løsning med færre tegn ble trukket frem som en løsning for å gi studentene mulighet til å sette inn stikkord for å hjelpe tankeprosessen, de kan f.eks. skrive ting som analogisk, antitetisk, utvidende og innskrenkende som de i dag bruker farger og understrekninger for å markere. Dette vil i så fall være en ny mulighet for studentene. Det er enighet om at enhver versjon av en merknadsløsning vil stille krav til bistand med opplæring og fokus på hvordan de bør brukes.

Det er et spørsmål om det skal være mulighet til å markere teksten med farger. JSU mener muligheten for å benytte ulike farger og understrekninger er nødvendig. Arbeidsgruppen er av noe ulik oppfatning når det gjelder muligheten til å farge og understreke tekst. Det er kommet frem ulike synspunkter og deler av gruppen mener de øvrige metodene for innarbeidelse erstatter behovet studentene har for dette i dag. Det kom opp synspunkter om at farger og understrekninger er egnet til å bryte opp tekst på skjerm og utheve det sentrale. Farger kan også fungere som en lesehjelp og er en fordel for studenter med lese- og skrivevansker. Arbeidsgruppen kom til enighet om at man skal tilby en slik løsning.

Prosesser ved de øvrige juridiske fakultet

Spørsmålet om digitale hjelpemidler til eksamen ble diskutert på møte mellom dekanatene fra de juridiske fakultetene ved UiB, UiT og UiO 5. april 2017. Det fremgikk at UiB vil pilotere eksamen med tilgang til Lovdata Pro høst 2017 og vår 2018 (fagene JUS132 Pengekravsrett og JUS133 Rettskilde- og metodelære). Dette vil skje uten tilgang til litteraturløst og mulighet til å kommunisere med andre i sanntid, samtidig som det vil legges begrensninger på merknadsfunksjonen. Utover disse begrensningene vil det dreie seg om en standard versjon av Lovdata Pro. UiT hadde ikke iverksatt noen form for utprøving. Det var enighet mellom de tre fakultetene om at digitale løsninger ville være en nødvendig del av fremtidens juridiske utdanning og eksamen. Et forslag om en nasjonal arbeidsgruppe ble vurdert, men forkastet. I stedet var det enighet om at hvert fakultet gikk videre med sine prosjekter, og at de ville holde hverandre orientert om fremdrift.

5. Arbeidsgruppens forslag

Digital løsning

Innledning

Arbeidsgruppen foreslår at det innføres en løsning med digitale hjelpemidler ved alle eksamener ved juridisk fakultet. For enkelte valgemner kan det fremdeles være behov for

særlige løsninger gjennom kompendier etc., men disse bør i tilfelle tilstrebtes å tilgjengeliggjøres i elektronisk form.

I enkelte fag ser arbeidsgruppen at tilgang til digitale hjelpemidler ikke fullt ut kan erstatte papirbaserte hjelpemidler. Dette gjelder "Prosessnøkkelen" som er godkjent hjelpemiddel til JUS 4211. Her foreslår arbeidsgruppen å videreføre dette som hjelpemiddel og at forslaget til revidert henvisningspraksis skal gjelde. Samtidig bør det tilstrebtes å få frem digital versjon av denne slik at den kan inkluderes i den digitale løsningen.

Nærmere om funksjonalitet og henvisningsverktøy

Gruppen foreslår en løsning der studentene får tilgang til et spesielt tilpasset digitalt rettskildeverktøy. Mht. funksjonalitet for studentene er det viktig at disse kan arbeide aktivt med rettskildene i løpet av semesteret. Et slikt verktøy må for det første gi studentene tilsvarende muligheter til å legge inn krysshenvisninger og markeringer (utheving av tekst) som i dag. Dette innebærer også bruk av farger (for eksempel tre ulike) der det kan markeres ned på hele ord. JSU ønsker ikke en begrensning i antall farger.

Studentene skal ha mulighet til å legge inn krysshenvisninger fra/til samtlige kilder som gjøres tilgjengelig i løsningen uten begrensninger. Det er ønskelig å kunne velge ingress på henvisninger fra en nedtrekksmeny. Denne vil for eksempel inkludere Se, Jf., Kf., Sml., Motsatt, Analogisk, Antitetisk og Opphevet. Dette vil innebære en utvidelse i forhold til dagens reglement.

Gruppen har drøftet om det bør åpnes for å kunne legge inn personlige merknader som tekst, eventuelt med en begrensning på antall tegn pr. merknad. Dette er betenkelig av hensyn til muligheten for å kopiere inn større mengder tekst (for eksempel i fortløpende merknader). Gruppen anser likevel at en slik merknadsfunksjon vil være svært verdifull for studentene, og vil også kunne anspore til aktivt arbeid med rettskildene gjennom semesteret. Dette gjør det nødvendig å balansere hensynet til mulig misbruk (kopiering av tekst) mot hensynet til funksjonalitet. En grense på ca. 30 tegn bør kunne representere et kompromiss. Merknadsfunksjonen kan suppleres med en form for elektronisk kontroll opp mot kilder som ikke er tilgjengelige i løsningen (typisk sensorveiledninger, litteratur mv.).

Arbeidsgruppen anbefaler likevel at løsningen først prøves ut uten merknadsfunksjon, og at denne eventuelt implementeres etter at man har vunnet mer erfaring med ordningen.

Det er også ønskelig at studentene skal kunne benytte en utvalgsfunksjon, f.eks. til å sette sammen et knippe av rettskilder for enkeltfag. En slik funksjon må også gjøre det mulig for faglærere til å lage utvalg og dele dette med studentene, jf. nedenfor om kildetilfang. Muligheten for å lage slike utvalg representerer også et helt annen og dynamisk verktøy sammenlignet med papirbaserte domssamlinger som benyttes i dag.

Gruppen ser ikke grunn til å begrense søkefunksjonaliteten, selv om ferdigheter i å foreta målrettede søk ikke i seg selv er noe studentene skal prøves i til eksamen. Søkefunksjonalitet kan være et godt hjelpemiddel for å finne frem til kilder man tidligere har arbeidet med, men for eksempel ikke lagt inn krysshenvisninger til.

Løsninger som gjør det mulig å kommunisere med andre (studenter) i sanntid vil ikke være aktuelt. Løsningen forutsettes å oppfylle kravene til universell utforming for nettsider.

Kildetilfang

En utfordring som arbeidsgruppen har diskutert er om det økte tilfanget av kilder vil føre til at studentene "drukner". På dette punktet er arbeidsgruppen delt. Representanten fra JSU ønsker at en digital løsning bare skal inneholde de kilder som er tilgjengelige i dag, dvs. lovtekst og høyesterettspraksis.

Arbeidsgruppens flertall anser at informasjonstilgangen er en utfordring som studentene også vil måtte håndtere i arbeidslivet og ved mulige hjemmeeksamener samt ved skriving av masteroppgaven. Dermed er det det også etter flertallets oppfatning viktig at studentene gjennom hele studiet opparbeider erfaring med håndtering av et så fullstendig rettskildebilde som mulig. Videre er det flertallets oppfatning at ved å arbeide aktivt med rettskildeverktøyet gjennom semesteret, ved å sile informasjon gjennom utvalg av rettskilder og ikke minst ved målrettede krysshenvisninger, bør ikke studentene overraskes under eksamen av en informasjonsstrøm de ikke makter å håndtere. Dersom studentene gir seg hen til usystematisk gjennomgang av kilder på eksamen for å finne en «løsning» på oppgaven, indikerer dette at studentene ikke er tilstrekkelig forberede til eksamen.

JSU ønsker ikke en løsning med tilgang på alle hjelpemidler i digital form, og synes derfor ikke det er like viktig som andre i utvalget at eksamenssituasjonen skal være mer realistisk i forhold til arbeidsmetodene i arbeidslivet. Ifølge JSU kan en eksamen på 6 timer ikke sammenliknes med en arbeidssituasjon, og utvalget er derfor mest opptatt av at jusstudentene blir prøvd i metode, og ikke i hvilke kilder man har funnet i løpet av semesteret. Er man i en situasjon fra arbeidslivet vil det være naturlig å finne alle relevante (og i noen tilfeller irrelevante) rettskilder for å begrunne ens anførsler, men jusstudentene må først og fremst prøves i metode da de har tidsbegrensninger å forholde seg til.

Gruppen er uansett samstemt om at studentene behøver veiledning i å håndtere et øket kildetilfang, og legger til grunn som en forutsetning at den enkelte ansvarlige faglærer utarbeider utvalg av rettskilder innenfor det enkelte fag, enten kildetilfanget begrenses eller ikke.

Den digitale løsningen må uansett begrenses til primærkilder, dvs. at databaser som inneholder juridisk litteratur må utelukkes.

Arbeidsgruppens flertall foreslår således at studentene bør ha full tilgang til samtlige rettskilder i den digitale løsningen, dvs. at alle primærkilder vil være tilgjengelige. Utover lovtekst og dommer (herunder underrettspraksis) innebærer dette forskrifter, forarbeider, praksis fra ulike nemnder samt internasjonale kilder (for eksempel EUs CELEX, avgjørelser fra EMD, praksis fra FN-komitéer mv.). Dette betyr selvsagt at studentene vil ha tilgang til mange kilder uten relevans verken for fager eller den konkrete eksamensoppgaven. Løsningen må imidlertid inneholde funksjonalitet som gjør det mulig å sperre tilgang til bestemte kilder for bestemte emner.

Gruppen anser at Lovdata Pro vil være den foretrukne løsningen, men ser at et endelig valg vil måtte foretas i henhold til regelverket om offentlige anskaffelser, og har derfor ikke knyttet beskrivelsen ovenfor opp til noen bestemt leverandør.

Nærmere om betydning for undervisning og eksamensoppgaver

Innledning

Flertallet i arbeidsgruppen legger til grunn at tilgang til digitale hjelpemidler som studentene aktivt kan benytte for henvisninger og utvalg i løpet av semesteret både vil gjøre eksamenssituasjonen mer realistisk i forhold til arbeidsmetodene i arbeidslivet, samt medvirke til at studentene vil arbeide mer aktivt med rettskildene i løpet av semesteret. Dette er grunnleggende i samsvar med pedagogiske prinsipper om sammenheng mellom evaluering og undervisning, og vil gi studentene incentiver til å arbeide riktig med rettskildene gjennom semesteret. Løsningen er også enkel og effektiv mht. kontroll, siden studentenes valg vil være begrenset iht. det systemet åpner for. Videre vil løsningen gi studentene et helt annet og realistisk tilfang av rettskilder ved eksamen, noe som vil sette kandidatene på en prøve som ligger langt tettere på arbeidsmetodene i arbeidslivet.

Betydning for undervisning

Bruken av et digitalt rettskildeverktøy vil også måtte påvirke undervisningen. Dels vil det kreves opplæring i selve verktøyet, noe som kan håndteres innenfor bibliotekets tilbud, dels vil det kreve en mer kildenær undervisning i kurs, forelesninger og smågrupper. I det første studietilbudet som møter studentene, rettskilder til fots, bør rettskildeverktøyet trekkes inn aktivt. Dette kan f.eks. gjøres ved at det i undervisningen lages utvalg og legges inn krysshenvisninger etter hvert som studentene arbeider seg gjennom rettskildene. Lignende modeller bør inngå i de øvrige kursoppleggene. De mulighetene det nye hjelpemiddelet gir for undervisningen må imidlertid utvikles og innføres over tid; mht. implementering av eksamensløsningen er det i første omgang viktig at studentene gis nødvendig opplæring i verktøyet.

Betydning for eksamensoppgavene

Det kan innvendes at studentene først og fremst bør prøves i enkeltferdigheter, for eksempel drøftelser av culpa i erstatningsretten, kjøpsrettslig mangel, forvaltningsrettslig ugyldighet, skyldkrav og dekningsprinsipp i strafferetten etc., og at det sentrale ved eksamen ikke er en fullstendig beherskelse av rettskildene, men juridiske metode og drøftelser på avgrensede områder. Det kan hevdes at tilgang til et mer eller mindre fullstendig rettskildemateriale vil legge opp til mer utredningspregede besvarelser, der inndragelse av et fullstendig kildemateriale blir viktigere enn å vise juridiske ferdigheter typisk i form av pro&contra drøftelser. Arbeidsgruppens flertall mener imidlertid at det ikke foreligger en motsetning mellom forslaget og en slik tilnærming til prøving av juridiske ferdigheter.

Hovedpoenget med eksamen vil være uendret; å teste at studentene behersker den juridiske metoden, har tilstrekkelige kunnskaper på det aktuelle rettsområdet/fagområdet og er i stand til å omsette disse kunnskapene i drøftelser eller fremstillinger av gjeldende rett som reflekterer en beherskelse av juridisk metode. Samtidig vil forståelse og innsikt prøves ved at det stilles krav til metodisk, etisk og samfunnsmessig refleksjon over rettsreglene.

Eksamensoppgavene bør fremdeles utformes slik at de tester studentenes kunnskaper og ferdigheter iht. kvalitetsrammeverket på en realistisk måte. Sannsynligvis vil det ekstra tilfanget av rettskilder og henvisningsfunksjonalitet også gi begrenset utbytte for studentene der de testes i juridiske drøftelser, slik at denne typen eksamensoppgaver i begrenset utstrekning vil måtte tilpasses. På andre felt, typisk knyttet til lovtolkning eller teorioppgaver, vil et ekstra kildetilfang gi en ny dimensjon som bidrar til at studentene kan få vist at de behersker juridisk metode. Innslaget av prøving av hva studentene husker vil bli mindre, mens det å beherske juridisk metode og rettskildeverktøyet vil bli mer sentralt. Dermed vil det fortsatt være juridiske ferdigheter, metode og refleksjon som testes på eksamen. Samtidig vil bruken av rettskildeverktøyet gjennom semesteret knytte eksamen tettere opp til læringsaktivitetene, noe som også representerer en klar anbefaling fra pedagogisk teori.

En slik omfattende tilgang til kilder som det legges opp til, også kilder i prosaform som f.eks. forarbeider og rundskriv har potensial til å øke omfanget av bevarelsen betydelig, idet en digital løsning gjør det svært enkelt å klippe in materiale i besvarelsen. Dette skaper behov for opplæring i akademisk skriving og henvisningsteknikk, samtidig som det oppstår et behov for plagiatskontroll for å avdekke tilfeller hvor studenter lar seg friste til å la andre tekster fremstå som sine egne.

JSU viser til merknaden ovenfor om at man i arbeidslivet vil søke å finne frem til alle relevante (og i noen tilfeller irrelevante kilder). Dette er et relevant argument til tross for flertallets konklusjon om at praktikumsoppgaver i begrenset utstrekning vil måtte tilpasses. Mht. teorioppgaver er JSU uenig i at en ny dimensjon av kildetilfang vil vise at studenter behersker juridisk metode. Tvert i mot er det dette JSU frykter - at eksamensoppgavene får et annet

innhold, hvor man også blir prøvd i hvilke kilder man har funnet/ikke funnet, og hvordan man har forstått bruken av de digitale hjelpemidlene.

6. Arbeidsgruppens forslag til innfasing

Arbeidsgruppen har vurdert ulike planer for innfasing fra og med våren 2018:

1: Innføre digitale hjelpemidler for alle emner.

2: Innføre digitale hjelpemidler for studentene som starter på JUS1111 våren 2018 og fortsette innfasingen med alle studenter som starter på MiR etter våren 2018.

3: Innføre digitale hjelpemidler for studentene som starter på JUS1111 våren 2018 og et utvalg av studenter på de øvrige studieårene. For dermed å sørge for en rask innfasing enn etter alternativ 2.

JSU ønsker innfasing etter alternativ nr. 2. Arbeidsgruppens majoritet innstiller på alternativ 3 med følgende innfasingsplan:

Våren 2018: JUS1111 (pilot)

Høsten 2018: 1. studieår (JUS1111 + JUS1211), JUS2111 og alle valgemner

Våren 2019: JUS2211 og 3. studieår (JUS3111+JUS3212)

Høsten 2019: 4. studieår (JUS4111, JUS4211, JUS4121, JUS4122 og JUS4123)

Det er utarbeidet en detaljert innfasingsplan, med en plan for opplæring av studenter og interne og eksterne lærere. Den finnes vedlagt.

Forslag til innfasingsplan for digitale hjelpemidler til eksamen ved Det Juridiske fakultet

Vår 2018 - Pilot	JUS1111
Høst 2018	JUS1211, JUS2111 og alle valgemner på master og bachelornivå
Vår 2019	JUS2211, JUS3111 og JUS3212
Høst 2019	JUS4111, JUS4122, JUS4121, JUS4122 og JUS4123

Detaljert innfasingsplan

Hva	Hvordan	Ansvarlig	Vår 2017	Høst 2017	Vår 2018	Høst 2018	Vår 2019	Høst 2019	Vår 2020
Utarbeidelse av digital eksamensløsning									
Avklaring på fakultet	Arbeid i arbeidsgruppen om digitale hjelpemidler og revisjon av hjelpemiddelreglementet Innstilling fra arbeidsgruppen Vedtak Utarbeide kravspesifikasjon Sikre universell utforming Utarbeide fremdriftsplan og plassere ansvar for fremdrift av prosjektet Informere faglærergruppen	Arbeidsgruppen Studiedekan/Administrasjonen PMR/Dekanatet Studiedekan/Administrasjonen It-seksjonen/administrasjonen/Studiedekan Studiedekan/Administrasjonen Studiedekan/Kom.sek	Frem til 1. mai Mai Mai Mai Mai Mai						
Innkjøp av løsning	Utlyse intensjon om i inngå avtale med Lovdata i DOFIN Innkjøp av digital eksamensløsning Oppstart på utvikling av løsning Konkretisering av løsningen v. behov Utprøving av løsningen underveis v. behov Avklare om AF kan følge vår innfasingsplan for digitale hjelpemidler i Inpera	Studiedekan/ Oddrun Rangseter Innkjøpsavd./Studiedekan/Administrasjonen Lovdata Arbeidsgruppen/ administrasjonen ?	Mai Mai/Juni Mai / Juni Juni/Juli Løpende Løpende						
Revisjon av eksisterende hjelpemiddelreglementet	Opprette gruppe/ utvalg som skal se på revisjon av det eksisterende hjelpemiddelreglementet for overgangsperioden Starte arbeidet med revisjon av det eksisterende hjelpemiddelreglementet	Dekanatet? Gruppen/ utvalget for revisjon	Mai/Juni Mai/Juni						
Forberedelser før innføring av Pilot på JUS1111 V18:									
Tilrettelegge for digitale hjelpemidler i eksisterende systemer	Fortsatt dialog med AF om bruk av det digitale hjelpemiddelet på eksamen i Inpera Avklare behov for å implementere det digitale hjelpemiddelet i DIGEKSUO, eller kun bruk av Inpera	Dekanatet/ Eksameneksjonen/ it-seksjonen Eksameneksjonen/ it-seksjonen		Løpende Når løsningen foreligger					
Utarbeide spesifikasjoner i løsningen	Fortsatt dialog med Lovdata om spesifikasjonene i den digitale løsningen Utprøving av digital løsning Sikre brukertilgang til privatister og enkeltmestudentner	Administrasjonen/Studiedekan It-seksjonen /Juritek/Administrasjonen/JSU/Fokusgruppe/Biblioteket It-seksjonen/Lovdata		Løpende Løpende Løpende					
Kildetilfang i den digitale løsningen	Forankre kildetilfanget i faglærergruppen Avdekk manglende kilder og utarbeide en løsning for disse.	Administrasjonen/Studiedekan Administrasjonen/Studiedekan		Når løsningen utarbeides Når løsningen utarbeides					
Oppklaring av superbrukere/brukerstøtte	Bibliotek, Juritek, It-seksjonen, studieveilederer, eksameneksjonen og infosenteret bør får spesiell opplæring	Lovdata		Når løsningen foreligger					
Utarbeide veiledninger for nettsider	Bør være brukerveiledninger for løsningen på nett	Lovdata/ it-seksjon/Juritek		Når løsningen foreligger					
Tilrettelegging	Vurdere tiltak for tilrettelegging av eksamen Vurdere hvorvidt eksamensoppgaven skal leveres ut på papir på eksamensdagen. 2. PC-skjerm osv. Kvalitetssikre universell utforming	Eksameneksjonen/ tilretteleggingstjenesten Eksameneksjonen Eksameneksjonen/tilretteleggingstjenesten/it-seksjonen		Tidlig i semesteret Tidlig i semesteret Løpende					
Plagiatkontroll	Avklare hvilken metode som skal benyttes for plagiatkontroll Avklare hvilke begrensninger som ligger i Inpera ifbm. "klippe og lime funksjon" Vurdere hvilke behov som oppstår for opplæring av studentene ifbm. Henvisningsteknikk og metode	Eksameneksjonen Eksameneksjonen Faglærere/ Studiedekan		H17 H17 H17					
Forberede faglærergruppen generelt	Forberede og klargjøre informasjon til interne og eksterne lærere Starte opplæring av interne og eksterne lærere (Fokus JUS1111)	Administrasjonen/Kom.sek/ Studiedekan Bibliotek/Juritek/ Lovdata?		September H17					
Forberede faglærergruppen på JUS1111 spesielt	Tilpasse undervisningen digitale hjelpemidler Forberede opplæring / informasjon til oppgaveutvalg på JUS1111 i verktøyet Tilpasse eksamen digitale hjelpemidler Utarbeide utvalg av relevante rettskilder for JUS1111 i den digitale løsningen Legge inn digitale hjelpemidler som punkt i rettskilder til fots (JUS1111) Legge inn informasjon om digitale hjelpemidler som del av studiestart	Faglærergruppen/ Studieårsansvarlig/Studiedekan Eksameneksjonen Eksameneksjonen/oppgaveutvalg/Studiedekan Ansvarlig faglærer 1. studieårsansvarlig/ Faglærergruppen/ Studiedekan 1. studieårsansvarlig / Studiestartkoordinator		H17 H17 H17 H17 H17 H17					
Informere studentmassen	Forberede og klargjøre informasjon til studentene: Generell informasjon til alle studenter om hva som kommer og innfasingsplanen Opprette en ressursside hvor man kan finne informasjon om prosessen og verktøyet på nett Spesiell informasjon til studentene som skal bruke løsningen som pilot V18 (JUS1111)	Administrasjonen/Kom.sek Administrasjonen/Kom.sek Administrasjonen/Bibliotek/ it-seksjonen/Kom.sek Administrasjonen/Kom.sek		August/September September August/September Desember					
Informasjon til aktører	Send informasjon til aktørene som tilbyr undervisning i JUS1111 og JUS1211 for privatister Informasjon til Knutepunktet om løsningen i forbindelse med privatister	Administrasjonen/Kom.sek Administrasjon/ Kom.sek		November/Desember November/Desember					
Forberede opplæring av studentene	Utarbeide egne kurs i den digitale eksamensløsningen for programstudentene Utarbeide egne kurs i den digitale eksamensløsningen for privatistene	Bibliotek/Juritek/Lovdata Bibliotek/ Juritek/Lovdata		H17 H17					
Revisjon av eksisterende hjelpemiddelreglementet	Komme med forslag til revidert hjelpemiddelreglement Vedtak i PMR	Gruppen/ utvalget for revisjon PMR		November/Desember November/Desember					
Opprette hjelpemiddelreglementet for digitale hjelpemidler	Opprette et revidert og enkelt reglement for den digitale løsningen Vedtak i PMR	Gruppen/ utvalget for revisjon PMR		November/Desember November/Desember					
Innføring av digitale hjelpemidler på JUS1111 (pilot) V18									
Forberede studentene på JUS1111	Introduksjon til det digitale hjelpemiddelet i studiestart og rettskilder til fots Oppklaring av studenter (husk opplæring og tilgang for privatister) Bruk av digitale hjelpemidler i undervisningen Løpende bistand til bruk og innarbeidelse	Studiestartkoordinator/ 1. studieårsansvarlig / faglærergruppen Bibliotek/Juritek Faglærergruppen/ Studiedekan Juritek/Infosenter/Bibliotek/ faglærere			Vår 2018 Januar Januar/Februar Hele semesteret Hele semesteret				
Forberedelser til eksamensavvikling	Oppklaring / informasjon til oppgaveutvalg på JUS1111 i verktøyet Avholde prøveeksamen? Informasjon og opplæring til sensorer	Eksameneksjonen Eksameneksjonen Eksameneksjonen/ komsek.			Januar Februar/mars Mars/april				
Evaluere digitale hjelpemidler i undervisningen	I faglærergruppen: møter/ spørreundersøkelse Blant studentene: spørreundersøkelse/fokusgruppe Vurdere kildetilfang og henvisningsverktøy og se på behov for justeringer	Studiedekan/Administrasjonen Administrasjonen Faglærergruppen/ Studiedekan/JSU/Administrasjonen			Mars/april Mars/april Mai				
Eksamensavvikling JUS1111	Avklaring av eksamen med digitale hjelpemidler Support på eksamensdagen	Eksameneksjonen/ it-seksjonen It-seksjonen /Juritek/AF/Eksameneksjonen			Juni Juni				
MILEPEL: Vurdere videre innføring H18	Det må foretas en evaluering av prosjektet og vurdere om innfasingsplanen fortsatt er realistisk ev. revidere plan	Studiedekan/administrasjonen/faglærere 1. studieår			Juni (etter eks.dag)				
Evaluere digitale hjelpemidler på eksamen	Blant studentene: spørreundersøkelse/fokusgruppe Blant sensorer/ faglig eksamensleder: bør fokusere på om man ser en virkning av tiltaket	Administrasjonen Administrasjonen			Etter eksamen Etter sensur				
Forberedelse til utvidelse av innføring av digitale hjelpemidler H18									
Informasjon til studentene som starter H18 JUS1111+JUS1211+JUS2111+ alle valgemner (MA+BA)	Spesiell informasjon til studentene som skal bruke løsningen H18 Informasjon til Knutepunktet om løsningen i forbindelse med enkeltemestudent Vurdere behov for å oppdatere informasjon på ressursiden	Administrasjonen/kom.sek Administrasjonen/ komsek. Administrasjonen/ komsek.			Juni Juni Juni				
Forberede opplæring av studentene	Vurdere opplæringen og tilpasse den til H18 Se på behovet for økt opplæringstilbud grunnet økt studentgruppe Vurdere spesielle tiltak/kurs for studenter som tar enkeltmestner og utarbeide/tilpasse opplegg Vurdere spesielle tiltak/kurs for LLM- og utvekslingsstudenter og utarbeide/tilpasse opplegg	Bibliotek/Juritek Bibliotek/Juritek/Administrasjonen Bibliotek/Juritek/Fagmiljøene/Administrasjonen Bibliotek/Juritek/Fagmiljøene/Administrasjonen			Juni/juli Juni/juli Juni/juli Juni/juli				
Forberede innføring av digitale hjelpemidler for valgemner	Gjennomgang av rettskildetilvalget: Identifisere kilder som mangler Utelukke kilder som ikke skal være tilgjengelige for studentene	Faglærerne/ Fagansvarlig for valgemner Faglærerne/ Fagansvarlig for valgemner Faglærerne/ Fagansvarlig for valgemner			Innen august Innen august Innen august				
Forberede faglærergruppen på de aktuelle emnene spesielt	Gjennomgang av rettskildetilvalget: Identifisere kilder som mangler eller skal avgrenses mot Tilpasse undervisningen digitale hjelpemidler Forberede opplæring / informasjon til oppgaveutvalg i verktøyet Utarbeide utvalg av relevante rettskilder i den digitale løsningen	Faglærerne Faglærergruppen/ Studiedekan Eksameneksjonen Ansvarlig faglærer			Innen august Innen august Innen august Innen august				
Rettskilder som ikke finnes i den digitale løsningen	Utarbeide system og rutine for rettskilder som ikke finnes i den digitale løsningen	Lovdata/administrasjonen			V18				
Innføring av digitale hjelpemidler på JUS1211+JUS2111+ alle valgemner (MA+BA) H18									
Forberede studentene på JUS1111+JUS1211+JUS2111+ alle valgemner	Introduksjon til det digitale hjelpemiddelet i studiestart og rettskilder til fots Introduksjon til det digitale hjelpemiddelet for enkeltmestudent på BA-Introduksjonskurs Oppklæringskurs for alle programstudenter	Studiestartkoordinator/ 1.+ 2. studieårsansvarlig / faglærergruppen Faglærer for valgemner Bibliotek/Juritek				Høst 2018 August August			

	Opplæringskurs for utvekslings og LLM-studenter Opplæringskurs for enkeltemnestudenter Bruk av digitale hjelpemidler i undervisningen Løpende bistand til bruk og innarbeidelse	Bibliotek/Juritek Bibliotek/Juritek Faglærergruppen/ Studiedekan Juritek/Infosenter/Bibliotek/ faglærere		August August Hele semesteret Hele semesteret
Forberedelser til eksamensavvikling	Opplæring / informasjon til oppgaveutvalg på 1. og 2. studieår i verktøyet Opplæring til faglærere som utarbeider eksamensoppgaver på valgemner i verktøyet. Avholde prøveeksamen?	Eksamensseksjonen Eksamensseksjonen Eksamensseksjonen/ komsek.		August August Oktober November
Evaluere digitale hjelpemidler i undervisningen,	Informasjon og opplæring til sensorer I faglærergruppen: møter/ spørreundersøkelse Blant studentene: spørreundersøkelse/fokusgruppe Vurdere kildetilfang og henvisningsverktøy og se på behov for justeringer	Studiedekan/Administrasjonen Administasjonen Faglærergruppen/ Studiedekan/JSU/Administrasjonen		November Oktober Etter undervisningsslutt
Eksamensavvikling JUS1111, JUS1211, JUS2111 og valgemner (MA+BA)	Avikling av eksamen med digitale hjelpemidler Support på eksamensdagen	Eksamensseksjonen/ it-seksjonen It-seksjonen /Juritek/AF/Eksamensseksjonen		November / Desember November / Desember
MILEPEL: Vurdere videre innfasing V19	Det må foretas en evaluering av prosjektet og vurdere om innfasingsplanen fortsatt er realistisk ev. revidere plan	Studiedekan/administrasjonen/faglærere		Etter eksamen
Evaluere digitale hjelpemidler på eksamen (Vurdere om man kun skal evaluere et utvalg av valgemnene)	Blant studentene: spørreundersøkelse/fokusgruppe Blant sensorer/ faglig eksamensleder: bør fokusere på om man ser en virkning av tiltaket	Administasjonen Administasjonen		H18 H18
Forberedelse til utvidelse av innføring av digitale hjelpemidler V19				Høst 2018
Informasjon til studentene som starter V19 Jus3211+JUS3212	Spesiell informasjon til studentene som skal bruke løsningen V19 Vurdere behov for å oppdatere informasjon på ressursiden	Administasjonen/kom.sek Administasjonen/ komsek.		Desember Desember
Forberede opplæring av studentene	Vurdere opplæringen og tilpasse den til V19 Se på behovet for økt opplæringstilbud grunnet økt studentgruppe Vurdere å videreføre spesielle tiltak/kurs for studenter som tar enkeltemner og tilpasse opplegg Vurdere å videreføre spesielle tiltak/kurs for LLM- og utvekslingsstudenter og tilpasse opplegg	Bibliotek/Juritek Bibliotek/Juritek/Administasjonen Bibliotek/Juritek/Fagmiljøene/Administrasjonen Bibliotek/Juritek/Fagmiljøene/Administrasjonen		Desember Desember Desember Desember
Forberede faglærergruppen på de aktuelle emnene spesielt	Gjennomgang av rettskildeutvalget: Identifisere kilder som mangler eller skal avgrenses mot Tilpasse undervisningen digitale hjelpemidler Forberede opplæring / informasjon til oppgaveutvalg i verktøyet Utarbeide utvalg av relevante rettskilder i den digitale løsningen	Faglærerne Faglærergruppen/ Studiedekan Eksamensseksjonen Ansvarlig faglærer		H18 H18 Desember H18
Forberede pilot på bruk av merknadsfunksjonen V19	Det er bestilt merknadsfunksjon i den digitale løsningen. Det er et ønske om å bruke denne som pilot på et emne først Velge ut et egnet emne for pilot på merknadsfunksjonen Opplæring av faglærer i emnet Utarbeide rutine for kartlegging av studentenes bruk av merknadsfunksjonen	Studiedekan/faglærergruppen Bibliotek/Juritek Lovdata/administasjonen		H18 H18 H18 H18
Innføring av digitale hjelpemidler på 2211, JUS3211 + JUS3212 V19				Vår 2019
Forberede studentene på JUS1111+ JUS2211+JUS3211+JUS3212+ enkeltemnestud. + utvekslingsstudenter og LLM studenter.	Introduksjon til det digitale hjelpemiddelet i studiestart og rettskilder til fots Introduksjon til det digitale hjelpemiddelet for enkeltemnestudenter på BA-Introduksjonskurs Opplæringskurs for alle JUS2211 + JUS3211+JUS3212 Opplæringskurs for utvekslingsstudenter Opplæringskurs for enkeltemnestudenter Bruk av digitale hjelpemidler i undervisningen Løpende bistand til bruk og innarbeidelse	Studiestartkoordinator/ 1.+ 2.+ 3. studieårsansvarlig / faglærergruppen Faglærer for valgemner Bibliotek/Juritek Bibliotek/Juritek Bibliotek/Juritek Faglærergruppen/ Studiedekan Juritek/Infosenter/Bibliotek/ faglærere		Januar Januar Januar Januar Januar Hele semesteret Hele semesteret
Forberedelser til eksamensavvikling	Opplæring / informasjon til oppgaveutvalg på 1., 2. og 3. studieår i verktøyet Opplæring til nye faglærere som utarbeider eksamensoppgaver på valgemner i verktøyet. Informasjon og opplæring til sensorer	Eksamensseksjonen Eksamensseksjonen Eksamensseksjonen/ komsek.		Januar April April
Gjennomføre bruk av merknadsfunksjonen som pilot V19	Innføre og oppfordre til bruk av funksjonen Bistand til bruk	Faglærer Juritek/Infosenter/Bibliotek/ faglærere		V19 V19
Evaluere digitale hjelpemidler i undervisningen,	I faglærergruppen: møter/ spørreundersøkelse Blant studentene: spørreundersøkelse/fokusgruppe Vurdere kildetilfang og henvisningsverktøy og se på behov for justeringer	Studiedekan/Administrasjonen Administasjonen Faglærergruppen/ Studiedekan/JSU/Administrasjonen		Etter undervisningsslutt Etter undervisningsslutt Etter undervisningsslutt
Eksamensavvikling JUS1111+ JUS1211+JUS2211+JUS3211+JUS3212+ Valgemner på MA og BA nivå	Avikling av eksamen med digitale hjelpemidler Support på eksamensdagen	Eksamensseksjonen/ it-seksjonen It-seksjonen /Juritek/AF/Eksamensseksjonen		April/Mai/Juni April/Mai/Juni
MILEPEL: Vurdere videre innfasing H19	Det må foretas en evaluering av prosjektet og vurdere om innfasingsplanen fortsatt er realistisk ev. revidere plan	Studiedekan/administrasjonen/faglærere		Etter eksamen
Evaluere digitale hjelpemidler på eksamen	Blant studentene: spørreundersøkelse/fokusgruppe Blant sensorer/ faglig eksamensleder: bør fokusere på om man ser en virkning av tiltaket	Administasjonen Administasjonen		Etter eksamen Etter sensur Etter eksamen Etter eksamen
Evaluere pilot i bruk av merknadsfunksjonen v19	Evaluere bruk av merknadsfunksjonen Vurdere å innføre bruk på flere emner	Administasjonen/Faglærere/Studiedekan Administasjonen/Faglærere/Studiedekan		Etter eksamen Etter eksamen
Forberedelse til utvidelse av innføring av digitale hjelpemidler H19				Vår 2019
Informasjon til studentene som starter h19 JUS4111, JUS4211, JUS4121, JUS4122, og JUS4123	Spesiell informasjon til studentene som skal bruke løsningen H19 Vurdere behov for å oppdatere informasjon på ressursiden	Administasjonen/kom.sek Administasjonen/ komsek.		Juni Juni
Forberede opplæring av studentene	Vurdere opplæringen og tilpasse den til H19 Se på behovet for økt opplæringstilbud grunnet økt studentgruppe Vurdere å videreføre spesielle tiltak/kurs for studenter som tar enkeltemner og tilpasse opplegg Vurdere å videreføre spesielle tiltak/kurs for LLM- og utvekslingsstudenter og tilpasse opplegg	Bibliotek/Juritek Bibliotek/Juritek/Administasjonen Bibliotek/Juritek/Fagmiljøene/Administrasjonen Bibliotek/Juritek/Fagmiljøene/Administrasjonen		Juni Juni Juni Juni
Forberede faglærergruppen på de aktuelle emnene spesielt	Gjennomgang av rettskildeutvalget: Identifisere kilder som mangler eller skal avgrenses mot Tilpasse undervisningen digitale hjelpemidler Forberede opplæring / informasjon til oppgaveutvalg i verktøyet Utarbeide utvalg av relevante rettskilder i den digitale løsningen	Faglærerne Faglærergruppen/ Studiedekan Eksamensseksjonen Ansvarlig faglærer		Innen August Innen August Innen August Innen August
Innføring av digitale hjelpemidler på JUS4111, JUS4211, JUS4121, JUS4122, og JUS4123 H19				Høst 2019
Forberede studentene på JUS1111+ JUS2211+JUS3211+JUS3212+ JUS4111+ JUS4211 + JUS4121 + JUS4122 + JUS4123 enkeltemnestud. + utvekslingsstudenter og LLM studenter.	Introduksjon til det digitale hjelpemiddelet i studiestart og rettskilder til fots Introduksjon til det digitale hjelpemiddelet for enkeltemnestudenter på BA-Introduksjonskurs Opplæringskurs for alle JUS4111, JUS4211, JUS4121, JUS4122, og JUS4123 Opplæringskurs for utvekslings og LLM-studenter Opplæringskurs for enkeltemnestudenter Bruk av digitale hjelpemidler i undervisningen Løpende bistand til bruk og innarbeidelse	Studiestartkoordinator/ 1.+ 2.+ 3. studieårsansvarlig / faglærergruppen Faglærer for valgemner Bibliotek/Juritek Bibliotek/Juritek Bibliotek/Juritek Faglærergruppen/ Studiedekan Juritek/Infosenter/Bibliotek/ faglærere		August August August August August Hele semesteret Hele semesteret
Forberedelser til eksamensavvikling	Opplæring / informasjon til oppgaveutvalg på 1., 2., 3., og 4. studieår i verktøyet Opplæring til nye faglærere som utarbeider eksamensoppgaver på valgemner i verktøyet. Informasjon og opplæring til sensorer	Eksamensseksjonen Eksamensseksjonen Eksamensseksjonen/ komsek.		August August Oktober
Evaluere digitale hjelpemidler i undervisningen,	I faglærergruppen: møter/ spørreundersøkelse Blant studentene: spørreundersøkelse/fokusgruppe Vurdere kildetilfang og henvisningsverktøy og se på behov for justeringer	Studiedekan/Administrasjonen Administasjonen Faglærergruppen/ Studiedekan/JSU/Administrasjonen		November Oktober Etter undervisningsslutt
Eksamensavvikling på JUS1111+ JUS2211+JUS3211+JUS3212+ JUS4111+ JUS4211 + JUS4121 + JUS4122 + JUS4123+ Valgemner på MA og BA	Avikling av eksamen med digitale hjelpemidler Support på eksamensdagen	Eksamensseksjonen/ it-seksjonen It-seksjonen /Juritek/AF/Eksamensseksjonen		November/ Desember November / Desember
VÅR2020: MILEPEL -Digitale hjelpemidler i full drift på alle emner på MIR				Vår 2020
Asluttende evaluering	Blant studieadministrasjonen Blant faglærere Blant studentene	Administasjonen Administasjonen Administasjonen		V20 V20 V20

Endringsforslag i litteratur, hjelpemidler og læringsutbytte for JUS5650.

Det foreslås å endre navn og fokus for emne JUS5650 til «Cybersecurity Regulation». Emnet inngår bl.a. i LL.M. i «Information and Communication Technology Law», og endringsforslaget er en oppfølging av den eksterne evalueringen av dette Masterprogrammet foretatt i 2016.

Evalueringskomiteen anbefalte følgende: «to place greater emphasis on cyber security and security aspects of privacy and telecom law as well as general security legislation as these are increasingly important topics. This is an area where the cross border nature of the internet meets requirements related to national autonomy and security».

Samtidig mente komiteen at emnet JUS5650 var litt for bredt anlagt. I den forbindelse uttalte komiteen følgende:

«Course JUS5650 titled “Enforcement and Dispute Resolution in a Digital Context” is broad and diverse – perhaps too broad and too diverse – in its scope. As such, it comes across as somewhat of a collection of topics that did not fit in anywhere else but that nevertheless are recognised as important. The result is a somewhat odd mix of computer crime, alternative dispute resolution (including its history), private international law and lex informatica – topics with no more of a common theme than just about any combination of topics ordinarily addressed within the ICT law field may have; that is, any topics taught within the ICT law field may be seen to have as their primary objective the aim of providing “insight into the regulatory impact of ICT as such” (Internal Evaluation Report, at p. 10). At least on paper, this comes across as a weakness in the programme».

Endringsforslaget tar tak i komiteens to vurderinger, ved å spisse emnets fokusområde gjennom en vektlegging av cybersikkerhet og datakriminalitet («cybercrime»). Det tas sikte på å kunne tilby det nye emnet fra våren 2018.

Emnekode: JUS5650	Fagområde: ~~Enforcement and Dispute Resolution in a Digital Context~~ Cybersecurity Regulation
Navn på ansvarlig faglærer: Tobias Mahler	
Forslag til endring i hjelpemidler:	

Forslag til endring i litteratur

Et fullstendig forslag til endring i litteratur vil bli levert høsten 2017, hvis endringen av kursets navn og fokusområde vedtas av PMR. Pensum vil bl.a. omfatte utdrag fra følgende verk:

André Årnes and others (eds.), *Digital Forensics: An Academic Introduction* (John Wiley & Sons 2017)

Axel M. Arnbak, *Securing Private Communications: Protecting Private Communications Security in EU Law – Fundamental Rights, Functional Value Chains and Market Incentives* (Wolters Kluwer 2016)

Heather Harrison Dinniss, *Cyber Warfare and the Laws of War* (Cambridge University Press, 2012)

Lukas Feiler, *Information Security Law in the EU and U.S.* (Springer 2012)

Anna-Maria Osula and Henry Røigas (eds.), *International Cyber Norms: Legal, Policy & Industry Perspectives* (NATO 2016)

Michael N. Schmitt (ed.), *Tallinn Manual 2.0 on the International Law Applicable to Cyber Warfare* (Cambridge University Press 2017)

Ian Walden, *Computer Crimes and Digital Investigations* (2nd edition, Oxford University Press 2016)

Forslag til endring i fagbeskrivelse:

This course addresses key regulatory questions regarding cybersecurity and cybercrime. The point of departure of the course is the increasing focus on cybersecurity not only as a technical issue, but also as a regulatory and policy concern. Cybersecurity is now a top priority for governments, businesses and other policy-makers around the world. It is a prime concern for citizens too, as cyber threats also impact on their many everyday digital transactions and interactions. The course primarily studies cybersecurity norms in domestic, European and international law. These rules focus on cybersecurity in a variety of regulatory contexts, including national security, protection of critical infrastructure, data privacy and international warfare. The course takes account of developments of cybersecurity norms in a global perspective (with particular focus on the role of the ITU, OECD, WTO and other IGOs), the emergence of doctrines of cyber-sovereignty (particularly important, for example, in Russia and China), and unfolding regulatory policy on use of cryptography (with focus on legal rules governing the ability of law enforcement agencies to be given access to unencrypted or decrypted data). A second strand of the course focuses on cybercrime (both its substantive and procedural elements), along with digital forensics.

The chief “hard law” instruments to be examined are the EU’s Network and Information Security Directive (2016), security rules in the EU’s General Data Protection Regulation (2016), and transpositions/equivalents of these instruments in Norwegian law, with a focus on Norway’s Security Act (sikkerhetsloven). In the context of cybercrime, the course mainly examines the Council of Europe Convention on Cybercrime (2001) and the EU Directive on Attacks against Information Systems.

Forslag til endring i læringsudbytte (må beskrives i kategoriene: kunnskap, ferdigheter og generell kompetanse):

The primary objective of the course is to provide insight into cybersecurity and cybercrime regulation.

Achievement requirements**Knowledge**

- Good knowledge of how the European Union (EU) regulates cybersecurity.
- Knowledge of emerging cybersecurity laws at the global level, including in international law.
- Knowledge of relevant cybercrime norms.

Skills

- Ability to connect technical security issues to regulatory issues discussed in the course.
- Ability to participate in policy debates about emerging cybersecurity issues and their regulation at domestic, European and international level.

General competence

- Understanding of relevant regulatory roles played by international organisations, such as the International Telecommunications Union (ITU), the World Trade Organization (WTO) and the North Atlantic Treaty Organization (NATO).
- Understanding the role of risk management in cybersecurity.
- Understanding of weaknesses and strengths of EU law with respect to cybersecurity.

Saker	Kommentarer
<p>Møte 12. september</p> <p><u>Diskusjonssak/vedtakssak</u> Delrapport 1 fra valgmennegruppen</p> <p><u>Orienteringssaker:</u> Faglige eksamensleder for høsten 2017 Tall for eksamensmøtte valgmenne våren 2017</p>	<p>Innsendelsesfrist 28. august</p> <p>E-post om revidering av læringskrav/litteraturliste og hjelpemiddelliste sendes alle ansvarlige faglærere før 1. september</p>
<p>Møte 24. oktober</p> <p><u>Vedtakssaker:</u> Opprettelse av nye emner/nedleggelse av emner Endringer av emner, eks. undervisningsformer og eksamensformer Læringskrav, litteratur og hjelpemidler våren 2018 Møtedatoer for våren 2018</p> <p><u>Diskusjonssaker:</u> Undervisningsbudsjett 2018 Kvalitetssikring: Periodiske evalueringer/emnerapporter Tilsynsens rapport fra 4. studieår H16/V17</p> <p><u>Orienteringssak</u> Eksamensbudsjett 2018</p>	<p>Innsendelsesfrist 9. oktober</p> <p>Dekanatet behandler søknader om opprettelse av nye emner etter behandling i PMR</p>
<p>Møte 14. desember</p> <p><u>Orienteringssak</u> Periodisk programevaluering av MiR i 2017</p> <p><u>Vedtakssaker:</u> Årsplan for PMR våren 2017 Endringer i regleverk Programbeskrivelse og Nærmere regler</p>	<p>Innsendelsesfrist 29. november</p> <p>Vårens semestersider publiseres ca. 20. november med informasjon om: Eksamensdato Læringskrav/litteraturliste Undervisning Kontaktinformasjon</p> <p>15. desember publiseres regleverket for våren 2017. Regelverket skal kun endres før hvert semester, og gjelde ut semesteret. Alle vedtak som har ført til endringer i regelverket, publiseres først 15. desember. Det er allikevel hensiktsmessig å fordele sakene utover i semesteret.</p>

Til: Fakultetsstyret

Møtedato: 12.06.2017

Møtenr: 2/2017

Sak i møtet: xx – skriftlig orientering

Dato: 31.05.2017

J.nr.: 2016/

ORIENTERINGSSAK OM STUDENTSTATISTIKKER FOR DET JURIDISKE FAKULTET

Følgende studentstatistikker legges frem:

	Vedlegg nummer:
søknadsdata	1
karaktersnitt for søkere	1
Opptakstall	1
registrerte studenter	2
Privatister	3
studenter per faglige årsverk	4
studiepoeng per student	5
studiepoengproduksjon	6
kandidater (fullførte studieprogrammer)	7
karakterfordeling	8
gjentak	9
Klager	10
innreisende studenter	11
utreisende studenter	12

Når det gjelder utvikling av søkere til studier ved fakultetet er det noen svingninger men antallet søkere er uansett meget høyt. I tallene for våren 2017 er det minst 20 søkere til hver tilgjengelige studieplass.

Antall kandidater fra master i rettsvitenskap var 339 i 2016. Målt i forhold til opptaksrammen på $220+210=430$ blir dette en gjennomføringsprosent på 79%. I 2016 var det i tillegg hele 258 kandidater som fullførte etter å ha tatt studiet som privatist.

UiB uteksaminerte 312 kandidater i 2016 og de har en opptaksramme på 380 studenter per år. Fakultetet i Bergen har også et høyere tall for studiepoeng per student. Sett i forhold til antall tilsatte i faste

vitenskapelige stillinger (47 i Bergen og 86 i Oslo) har Bergen betydelig bedre resultater. Det er sannsynlig at forskjeller i studiemodell betyr mye her.

Utfasingen av privatister går videre. Det er et mindre antall privatister igjen i 4' de studieår. Fortsatt er antall kandidater som nylig har fullført eller som er i ferd med å fullføre meget høyt. Disse kandidatene gir en stor ekstrabelastning for vår veiledning og sensur av masteroppgaven.

Antall studiepoeng per student var 44,8 i 2016, som er omtrent lik det mål vi har satt oss (jf. resultatindikatorer for UiO).

Saksbehandlere: Christine Skogrand Havgar (22 85 98 55, c.s.havgar@jus.uio.no) Kristin Steen Slåtta (22859861, k.s.slatta@jus.uio.no), Eivind Roll (22859832 eivind.roll@jus.uio.no)

Søknads- og opptakstall 2008 - 2017 for Det juridisk fakultet, UiO

Vedlegg 1
30.05.2017

Fakultet	Kode	Søknadsalternativ	Ramme	Søknader	1. pri	Tilbud	Jasvar	Møtt	OrdKv	PrimKv
2017										
JF		874 Kriminologi	60	4024						
		724 Rettsvitenskap (jus), høst 2017	220	5200						
		725 Rettsvitenskap (jus), vår 2018	210	4586						
2016										
JF	841	Demokrati og rettigheter i informasjonss	25	691	67	80	49	43	50.4	40.1
	874	Kriminologi	60	3715	665	175	100	83	52.8	48.6
	724	Rettsvitenskap (jus), høst 2016	220	5096	1654	388	292	254	60.5	53.9
	725	Rettsvitenskap (jus), vår 2017	210	4536	859	369	311	246	59.2	51.9
2015										
JF	841	Demokrati og rettigheter i informasjonss	25	925	91	80	46	34	49.2	42.1
	874	Kriminologi	60	3885	601	176	94	87	53.6	47.6
	724	Rettsvitenskap (jus), start høst 2015	220	5757	2029	397	281	252	60.6	53.8
	725	Rettsvitenskap (jus), start vår 2016	210	4534	692	383	326	257	58.5	51.2
2014										
JF	841	Demokrati og rettigheter i informasjonss	25	875	88	81	41	38	50.0	41.5
	874	Kriminologi	60	3304	470	150	81	68	54.0	46.4
	724	Rettsvitenskap (jus), start høst 2014	220	5544	1981	398	288	260	60.3	52.6
	725	Rettsvitenskap (jus), start vår 2015	210	4324	611	381	317	281	58.3	50.3
2013										
JF	841	Demokrati og rettigheter i informasjonss	25	833	67	80	36	26	49.0	41.6
	874	Kriminologi	60	3568	550	150	81	66	53.3	47.7
	724	Rettsvitenskap (jus), start høst 2013	220	5664	2059	412	315	283	59.8	52.7
	725	Rettsvitenskap (jus), start vår 2014	210	4496	695	392	338	268	57.8	50.0
2012										
JF	841	Demokrati og rettigheter i informasjonss	25	796	40	80	37	32	48.6	41.8
	874	Kriminologi	60	3527	540	150	90	79	53.9	46.7
	724	Rettsvitenskap (jus), start høst 2012	220	5991	2196	412	323	286	59.4	52.3
	725	Rettsvitenskap (jus), start vår 2013	210	4526	646	392	320	263	57.2	49.6
2011										
JF	841	Demokrati og rettigheter i informasjonss	25	905	63	81	45	35	50.0	41.8
	874	Kriminologi	60	3423	503	141	81	74	53.3	47.5
	724	Rettsvitenskap (jus), start høst 2011	220	5538	1975	407	297	265	58.1	50.9
	725	Rettsvitenskap (jus), start vår 2012	210	4069	549	389	325	285	55.7	49.3
2010										
JF	841	Demokrati og rettigheter i informasjonss	25	800	62	80	43	37	47.2	42.3
	874	Kriminologi	60	3411	487	140	85	71	52.8	46.6
	724	Rettsvitenskap (jus), start høst 2010	205	5352	1991	361	267	242	57.6	52.0
	725	Rettsvitenskap (jus), start vår 2011	195	4018	530	347	288	235	54.8	49.6
2009										
JF	841	Demokrati og rettigheter i informasjonss	25	708	63	80	42	36	46.7	38.8
	874	Kriminologi	60	3424	483	140	84	74	51.6	46.7
	724	Rettsvitenskap (jus), start høst 2009	210	5318	1993	351	259	231	58.0	51.2
	725	Rettsvitenskap (jus), start vår 2010	190	3714	425	333	278	233	54.7	48.8
2008										
JF	841	Demokrati og rettigheter i informasjonss	25	663	53	82	48	41	47.3	43.3
	874	Kriminologi	60	3232	551	122	65	54	55.0	50.3
	724	Rettsvitenskap (jus), start høst 2008	295	5025	1917	445	355	320	59.8	55.4
	725	Rettsvitenskap (jus), start vår 2009	290	3573	432	513	454	395	56.1	52.3

Kilde: <http://www.uio.no/for-ansatte/arbeidsstotte/sta/fs/statistikk/>**Kommentarer til tabellen:**

OrdKv: Alle søkere til studieprogrammet faller inn under denne kvoten. Viser poenggrensen for denne søknadsgruppen for å komme inn på studieprogrammet.

Her konkurrerer søkere på grunnlag av sine konkurransepoeng (karakterer fra videregående skole) og eventuelle tilleggspoeng.

Her er det mulig å få tilleggspoeng for alder (maks 8 poeng) og folkehøgskole/militærtjeneste/høyere utdanning (maks 2 poeng).

PrimKv: Her konkurrerer søkere som er 21 år eller yngre i opptaksåret. Poengene beregnes utifra førstegangsvitnemål.

Dette innebærer at eventuelle forbedringer i vitnemålet ikke teller. Viser poenggrensen for denne søknadsgruppen for å komme inn på studieprogrammet.

Poenggrensen er høyere for de som søker om opptak i den ordinære enn den primære kvoten. Årsaken til dette er tilleggspoengene som den ordinære kvoten kan legge til.

Den totale opptaksrammen på Masterstudiet i rettsvitenskap var 430 studieplasser, hvorav 220 studieplasser er fordelt til oppstart høst og 210

studieplasser er fordelt til oppstart vår. Grunnen til denne fordelingen er at det erfaringsmessig er et høyere antall søkere til høstoppptaket

enn det er til våroppptaket. Karakttersnittet for å komme inn på studieprogrammet er vanligvis lavere ved våroppptaket.

Fakultetet gir langt flere tilbud enn hva opptaksrammen tilsier på våre studieprogrammer som har opptak gjennom Samordna opptak.

Overbooking av studieplasser tar høyde for frafall etter at tilbud av studieplasser er gitt. Frafall vil være nei-svar og ikke-møtt til studiestart.

Slik det fremgår i tabellen over har antall møtt vært stabilt de siste årene, men det er fortsatt en del av de som får tilbud som ikke takker ja, eller som ikke møter til studiestart.

26.05.2017

Vedlegg 2

Registrerte studenter, heltidsekvivalenter (egenfinansierte) 2009 - 2017 VÅRTALL

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Det juridiske fakultet, Oslo	4039	4209	4144	3771	3719	3648	3634	3841	3792
Det juridiske fakultet, Bergen	1951	1955	1976	1982	1973	1865	1943	2089	2120
Det juridiske fakultet, Tromsø	491	513	513	510	566	610	695	777	799

DETALJERT OVERSIKT - OSLO:

	2009 VÅR	2010 VÅR	2011 VÅR	2012 VÅR	2013 VÅR	2014 VÅR	2015 VÅR	2016 VÅR	2017 VÅR
Demokrati og rettigheter i informasjonssamfundet	58	67	66	57	52	50	57	64	77
Forvaltningsinformatikk	24	23	20	20	27	24	26	23	24
Information and Communication Technology	24	27	22	24	38	35	38	51	46
Innreisende utvekslingsstudenter Jur.fak.	6	9	2	9	12	32	45	54	53
Innreisende utvekslingsstudenter masternivå	76	84	88	80	84	62	48	48	52
Juridiske emner lavere grad	175	276	331	157	154	148	179	215	217
Juridiske valgemner masternivå	202	226	239	91	94	90	108	105	95
Kriminologi BA	115	118	118	132	143	130	130	145	160
Kriminologi MA	42	47	51	49	47	45	40	43	44
Laveregradsemner i kriminologi og rettsosio	71	90	127	35	32	29	26	18	30
Maritime Law	19	25	20	22	19	25	25	30	29
North Sea Energy Law							7		
Public International Law	28	31	27	31	35	40	34	38	46
Rettsosnologi	19	17	22	23	27	23	20	25	22
Rettsvitenskap (jus)	2 727	2 901	2 787	2 853	2 751	2 673	2 580	2 615	2 571
Rettsvitenskap (jus), 3., 4. og 5. avdeling	372	174	91	49	31	17	12	10	8
Rettsvitenskap (jus), masteroppgave	19	41	97	98	123	179	211	289	254
Språkkurs for juridiske studenter		1	3	1	1	1		2	1
The Theory and Practice of Human Rights	43	41	27	39	47	44	48	65	62
Det juridiske fakultet, Oslo	4 039	4 209	4 144	3 771	3 719	3 648	3 634	3 841	3 792
herav rettsvitenskap									
Juridiske emner lavere grad	175	276	331	156,75	154,44	148,17	178,86	215	217
Juridiske valgemner masternivå	202	226	239	90,75	94,05	90,09	107,91	105	95
Rettsvitenskap (jus)	2727	2901	2787	2853	2751	2673	2580	2615	2571
Rettsvitenskap (jus), 3., 4. og 5. avdeling	372	174	91	49	31	17	12	10	8
Rettsvitenskap (jus), masteroppgave	19	41	97	98	123	179	211	289	254
Språkkurs for juridiske studenter	0	1	3	1	1	1	0	2	1
Sum rettsvitenskap i Oslo	3 495	3 619	3 548	3 249	3 154	3 108	3 090	3 236	3 146
Andre fakulteter i Oslo:									
Det humanistiske fakultet	5 885	6 004	5 767	4 936	4 759	4 563	4 530	4 544	4 432
Det juridiske fakultet	4 039	4 209	4 144	3 771	3 719	3 648	3 627	3 841	3 792
Det matematisk-naturvitenskapelige fakultet	3 550	3 799	4 012	3 636	3 833	4 078	4 254	4 405	4 561
Det medisinske fakultet	1 927	1 900	1 921	1 910	1 907	1 938	1 906	1 974	1 998
Det odontologiske fakultet	409	394	392	363	340	334	347	344	353
Det samfunnsvitenskapelige fakultet	5 111	5 215	4 860	4 079	3 970	3 917	3 878	3 876	3 916
Det teologiske fakultet	327	277	270	218	228	261	249	230	209
Det utdanningsvitenskapelige fakultet	1 925	3 001	3 009	2 816	2 815	2 896	2 960	3 033	3 118
Examen philosophicum	71	71	69	66	73	61	59	60	60
UiO (uspesifisert underenhet)	1 028	239	286	123	167	143	132	165	186
Universitetet i Oslo, sum	24 273	25 109	24 730	21 918	21 811	21 838	21 944	22 472	22 625

Privatister - utvikling 2009 - 2016

Antall eksamensmøtte privatister 2009-2016, 1.-4. studieår/avdeling Masterstudiet i rettsvitenskap (tall hentet fra FS)

Emne	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
1. år	377	447	469	496	250	186	179	305
2. år	186	264	247	318	230	-	-	
3. år	152	169	252	270	351	402	-	
4 år	62	116	137	205	222	271	480	350
Sum	777	996	1105	1289	1053	859	659	655

Antall registrerte studenter uten studierett (privatister) fra DBH

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
registrerte privatister vår	595	592	763	635	593	517	319	327	101
registrerte privatister høst	276	359	337	392	361	367	302	75	

Studiepoengproduksjon privatister, 60-poengsenheter (helårsheter) fra DBH for vår og høstsemester

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Sum alle privatister ved fakultetet	400,6	393,7	515,8	520,2	405,5	389,5	320,7	172,5
Examen facultatum, rettsvitenskapelig variant					1,2	0,8	0	0
Privatisteksamen i 2. avdeling, masterstudiet i rettsvitenskap					104,2	-	-	0
Privatisteksamen i 3. avdeling, masterstudiet i rettsvitenskap					155	180	28	0
Privatisteksamen i 4. avdeling, masterstudiet i rettsvitenskap					84,8	160,5	249,33	82
Metode og etikk								0,33
Prosess og strafferett								3,5
Privatrett I					30,3	21,7	17,33	36,67
Privatrett II					30	26,5	26	50

Antall søkere til opptak til masteroppgaven	H16	V17	H17
Antall søkere	173	137	45
Antall kvalifiserte	143	109	27

Kommentar:

Det er en klar økning i antall privatister på 1. studieår fra 2015 til 2016, som er grunnet kandidater fra Høyskolen i Molde nå kommer hit for å gjennomføre eksamen.

Dette er kandidater som avlegger eksamen på vårsemesteret, det var 250 privatister på 1. studieår våren 2016 mot 55 høsten 2016.

Privatisteksamen i 4. avdeling gikk siste gang våren 2016. Av de 350 privatistene på 4. avdeling avla 315 eksamen våren 2016.

Vi har fortsatt noen privatister på 4. studieårsemner, dette er privatister som har tidligere godkjent kurs i yrkesetikk, og eksamensforsøk igjen på 4. studieår/avdeling.

Selv om samlet antall privatister i 2016 er relativt like høyt som i 2015 har vi en klar nedgang når man undersøger tallene fra vår til høst.

Dette ser vi også tydelig i rapporten for antall registrerte privatister som viser en meget stor nedgang fra og med høsten 2016, videre ser vi en svært stor nedgang i antall søkere til opptak til masteroppgaven.

Studenter per årsverk i faste vitenskapelige stillinger

30.05.2017

Vedlegg 4

Fakultet	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Det juridiske fakultet i Oslo									
antall studenter**	4039	4209	4144	3771	3719	3648	3634	3841	3792
antall faste vitenskapelige*	78,1	73,5	73,35	71,1	79,9	85,2	85,5	84,6	86,33
studenter per årsverk	52	57	56	53	47	43	43	45	44
Det juridiske fakultet i Bergen									
antall studenter	1951	1955	1976	1982	1973	1865	1943	2089	2120
antall faste vitenskapelige	39	28	36	39	47	46,83	48,7	49,7	47,1
studenter per årsverk	50	69	56	51	42	40	40	42	45
Det juridiske fakultet i Tromsø									
antall studenter	491	513	513	510	566	610	695	777	799
antall faste vitenskapelige	19	15	18	23	27	28,05	30	33	31
studenter per årsverk	27	34	28	23	21	22	23	24	26

*DBH-kategori "Undervisnings- og forskerstillinger" + instituttledere ved UiO, eget grunnbudsjett

**DBH-kategori Studenter, egenfinansiert, høstsemesteret

Rettsvitenskap, Oslo	Beregnet ut fra antall lærere ved IFP, NIFS og IOR, 2016-tall	57	57	57
-----------------------------	---	-----------	-----------	-----------

Øvrige fakulteter på UiO:

Humanistisk fakultet	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
antall studenter***	5 885	6 004	5 767	4 936	4 759	4 563	4 530	4 544	4 432
antall faste vitenskapelige*	337	343	327	330	315	320,46	322,41	330,15	343,11
studenter per årsverk	17	17	18	15	15	14	14	14	13

Mat.nat. fakultet

antall studenter	3 550	3 799	4 012	3 636	3 833	4 078	4 254	4 405	4 561
antall faste vitenskapelige*	334	338	336	338	360	368,43	379,11	370	367
studenter per årsverk	11	11	12	11	11	11	11	12	12

Medisinsk fakultet

antall studenter	1 927	1 900	1 921	1 910	1 907	1 938	1 906	1 974	1 998
antall faste vitenskapelige*	257	249	246	242	239	242,77	252,43	254,75	260,25
studenter per årsverk	7	8	8	8	8	8	8	8	8

Odontologisk fakultet

antall studenter	409	394	392	363	340	334	347	344	353
antall faste vitenskapelige*	63	60	64	65	66	68,66	67,61	66,86	67,11
studenter per årsverk	7	7	6	6	5	5	5	5	5

Samfunnsvitenskapelig fakultet

antall studenter	65,87	64,19	67,67	70,61	70,4	73,25	72,25	71,92	72,95
antall studenter	5 111	5 215	4 860	4 079	3 970	3 917	3 878	3 876	3 916
antall faste vitenskapelige*	182	172	170	166	188	191,35	188,8	194,1	206,51
studenter per årsverk	28	30	29	25	21	20	21	20	19

Teologisk fakultet

antall studenter	327	277	270	218	228	261	249	230	209
antall faste vitenskapelige*	18	19	19	19	19	20,3	19,07	21,26	22,21
studenter per årsverk	18	15	14	11	12	13	13	11	9

Utdanningsvit. fakultet

antall studenter	1 925	3 001	3 009	2 816	2 815	2 896	2 960	3 033	3 118
antall faste vitenskapelige*	113	113	108	109	109	122,3	128,9	130	133
studenter per årsverk	17	26	28	26	26	24	23	23	23

Studiepoeng per student (DBH, Studiepoeng per heltidsekvivalent, hele året)

Jurfak UiO	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Demokrati og rettigheter i informasjonssamfunnet	33,42	37,3	40,34	40,9	40,17	41,42	43,72
Forvaltningsinformatikk	39,33	33,48	32,5	40,4	17,97	34,34	32,94
Information and Communication Technology Law	54,68	51,8	48,21	47,67	55,96	48,37	43,6
Innreisende utvekslingsstudenter Jur.fak.	59,33	50	0	67,5	61,8	63,33	60,64
Innreisende utvekslingsstudenter masternivå Jur.fak.	63,5	61,33	0	57,56	56,03	61,83	57,68
Juridiske emner lavere grad	8,2	12,26	32,35	24,64	31,76	25,96	25,28
Juridiske valgemner masternivå	18,73	32,2	48,99	65,03	71,23	66,39	78,1
Kriminologi BA	43,56	46,12	45,5	44,09	44,72	47,47	49,06
Kriminologi MA	30,5	43,42	44,62	43,84	45,65	46,74	39,79
Laveregradsemner i kriminologi og rettssosiologi	16,32	29,9	62,08	55,81	54,87	52,6	23,18
Maritime Law	54,66	52,81	60,36	59,07	55,47	56,72	50
Public International Law	46,33	58,29	45	41,22	58,41	46,03	44,19
Rettssosiologi	29,49	39,6	25	37,04	27,56	28,94	33,33
Rettsvitenskap (jus)	44,64	51,71	45,32	46,65	44,74	45,34	45,61
Rettsvitenskap (jus), 3., 4. og 5. avdeling	33,42	21,43	24,4	17,87	13,79	9,57	1,11
Rettsvitenskap (jus), masteroppgave	23,77	32,64	33,33	32	28,11	31,24	29,63
The Theory and Practice of Human Rights	46,71	48,03	47,58	46,84	49,79	49,46	50,37
Sum Jur.fak Oslo	39,21	46,37	45,92	45,72	44,67	44,91	44,8
kun rettsvitenskap:							
Antall 60-poengsenheter fra oversikt over studiepoeng	2521	2692	2456	2447	2379	2399	2485
Antall studenter fra oversikt over heltidsekvivalenter	3 619	3 548	3 249	3 154	3 108	3 090	3 236
Rettsvit. Oslo	41,79	45,52	45,37	46,55	45,92	46,58	46,08

Jurfak UiB	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Rettsvit. Bergen	47,19	46,8	47,37	50,17	49,01	50,85	49,42

Jurfak UiTø	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Rettsvit. Tromsø	46,82	47,79	47,32	47,87	47,56	47,98	?

UiO	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
HF, Oslo	34,81	37,88	39,95	39,69	39,86	38,64	40,34
Det juridiske fakultet	39,21	46,35	44,69	45,71	44,66	44,91	44,78
Det matematisk-naturvitenskapelige fakultet	38,23	41,24	42,89	43,19	43,46	43,71	44,04
Det medisinske fakultet	48,12	48,29	48,58	48,49	49,64	49,91	48,26
Det odontologiske fakultet	51,33	53,89	50,46	52,77	48,15	48,72	46,03
SV, Oslo	38,29	41,29	44,62	44,43	44,24	44,19	44,78
Det teologiske fakultet	30,84	33,55	40,54	40,14	37,89	38,82	41,97
Det utdanningsvitenskapelige fakultet	42,56	45,37	46,67	46,52	46,95	47,23	48,02
Examen philosophicum	39,48	38,42	43,01	44,13	38,52	36,63	43,99
UiO, alle enheter	38,59	42,46	44,08	44,16	44,14	44,12	44,61

Kommentar:

Studiepoeng per student er relativt stabile, det er en minimal reduksjon for fakultetet som helhet, og en minimal økning på rettsvitenskap.

UiB har et mye høyere tall for studiepoeng per student som trolig har klar sammenheng med studiemodellen.

I forhold til de andre fakultetene ved UiO ligger ikke juss særlig lavt, juss, medisin og odontologi har hatt en minimal nedgang.

30.mai.17

Vedlegg 6

Studiepoengsproduksjon i helårsheter (60 sp) fordelt på studieprogram som emnet primært tilhører (DBH)

antall 60-poengsheter	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Rettsvitenskap Oslo	2502	2521	2692	2456	2447	2379	2399	2485
Rettsvitenskap Bergen	1584	1555	1545	1574	1641	1526	1634	1653
Rettsvitenskap Tromsø	401	402	412	431	481	519	563	502

Jurfak UiO	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
<i>Antall helårsheter alt utenom PH-d program</i>								
Demokrati og rettigheter i informasjonssamfunnet	4	1	4	4	3	3	3	4
Forvaltningsinformatikk	10	13	12	12	15	8	14	13
Information and Communication Technology Law	20	19	17	7	10	16	11	13
Juridiske emner lavere grad	136	153	134	215	233	264	273	277
Juridiske valgemner masternivå	316	323	409	407	413	437	442	494
Kriminologi	35	24	42	41	38	41	37	26
Laveregradsemner i kriminologi og retts sosiologi	144	142	160	155	157	148	151	168
Maritime Law	18	13	11	14	14	16	15	14
Masteremner i kriminologi og retts sosiologi								18
Masteremner ved Norsk senter for menneskerettigheter	27	11	23	26	24	28	32	33
Public International Law	8	10	11	7	7	14	7	8
Retts sosiologi	16	11	17	10	17	10	10	11
Rettsvitenskap (jus)	2050	2045	2149	1834	1801	1678	1684	1711
Språkkurs for juridiske studenter	3	3	1	2	4	4	9	13
The Theory and Practice of Human Rights	9	17	4	10	12	13	12	17
div	5	4	2	-	-	-	3	
Sum	2801	2788	2994	2742	2749	2679	2703	2820

Rettsvitenskap detaljert	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
1. avdeling, masterstudiet i rettsvitenskap	443	330	327	93	-	-	-	
2. avdeling, masterstudiet i rettsvitenskap	348	460	342	78	-	-	-	
3. avdeling, masterstudiet i rettsvitenskap	452	411	459	119	-	-	-	
4. avdeling, masterstudiet i rettsvitenskap	497	456	446	153	-	-	-	
Examen facultatum, rettsvitenskapelig variant	60	100	76	59	71	55	54	55
Formuerett I	-	-	62	163	173	199	205	195
Formuerett II	-	-	-	98	103	116	128	113
Forvaltningsrett	-	-	-	132	173	197	200	189
Juridisk praksis	-	-	7	22	13	18	15	18
Juridisk praksis: Juridisk rådgivning for kvinner	-	-	-	-	7	11	3	10
Juridisk praksis: Jusstudentenes rettshjelpsarbeid	-	-	-	-	6	9	9	13
Masteroppgave 30 sp	198	220	227	208	239	250	234	279
Masteroppgave 60 sp	37	51	47	46	44	46	48	51
Metode og etikk	-	-	36	62	34	47	62	69
Privatisteksamen i 2. avdeling, masterstudiet i rettsvitenskap	-	-	-	-	84	-	-	
Privatisteksamen i 3. avdeling, masterstudiet i rettsvitenskap	-	-	-	-	28	36	5	
Privatisteksamen i 4. avdeling, masterstudiet i rettsvitenskap	-	-	-	-	58	46	75	47
Privatrett I	-	-	62	150	147	140	133	130
Privatrett II	-	-	-	177	215	206	190	183
Prosess og strafferett	-	-	-	175	277	167	195	212
Retts historie	-	-	-	-	-	-	-	29
Statsforfatning og internasjonal rett	-	-	44	100	133	137	130	121
Sum rettsvitenskap uten valgemner	2050	2045	2149	1834	1801	1678	1684	1714
Juridiske emner lavere grad	136	153	134	215	233	264	273	277
Juridiske valgemner masternivå	316	323	409	407	413	437	442	494
Rettsvitenskap med valgemner	2502	2521	2692	2456	2447	2379	2399	2485

UiO	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Det humanistiske fakultet	4017	4038	4008	3926	3775	3742	3654	3770
Det juridiske fakultet	2802	2792	2995	2743	2749	2679	2703	2812
Det matematisk-naturvitenskapelige fakultet	2358	2502	2672	2767	2922	3102	3292	3415
Det medisinske fakultet	1568	1577	1558	1562	1572	1616	1624	1615
Det odontologiske fakultet	349	333	366	386	312	306	340	282
Det samfunnsvitenskapelige fakultet	3376	3282	3223	3180	3122	3070	3036	3109
Det teologiske fakultet	179	161	158	157	156	164	164	165
Det utdanningsvitenskapelige fakultet	1743	1757	1807	1734	1770	1767	1855	1818
Examen philosophicum	453	387	481	512	460	450	420	499
Universitetsstyret	202	214	207	234	273	288	327	310
Sum	17045	17043	17475	17200	17110	17183	17416	17795

Kommentar:

Det juridiske fakultetet har god økning i studieproduksjon fra 2015 til 2016, vi ser en økning på rettsvitenskap, valgemner, LLM i Human rights og laveregradsemner i kriminologi og retts sosiologi. De detaljerte tallene for rettsvitenskap viser stabile tall for studieproduksjon på obligatoriske emner.

KANDIDATER (FULLFØRTE STUDIEPROGRAMMER)
JURIDISK FAKULTET I OSLO

Vedlegg 7

30.05.2017

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Demokrati og rettigheter i	4	11	6	1	9	9	12
Forvaltningsinformatikk	6	3	2	8	2	3	6
Fritt sammensatt bachelorgrad i kultur- og samfunnsfag	1	8	17	13	14	12	8
Kriminologi BA	25	17	27	32	33	31	30
Kriminologi MA	13	20	18	18	19	13	14
Retts sosiologi	3	7	4	6	6	4	5
Information and Communication Technology Law	16	22	18	18	42	19	22
Marine Insurance and Risk Management				1		2	
The Theory and Practice of Human Rights	29	4	13	15	23	12	23
Public International Law	14	23	19	5	38	17	13
Maritime Law	17	18	16	9	27	15	14
Rettsvitenskap (jus)	394	401	325	391	402	333	339
Rettsvitenskap (jus), 3., 4. og 5. avdeling	67	25	9	9	7	0	1
Rettsvitenskap (jus), masteroppgave	23	89	96	120	157	175	258
Sum Juridisk fakultet i Oslo	612	648	570	645	779	645	745

JURIDISK FAKULTET I OSLO - KANDIDATENES KJØNNSFORDELING

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
kvinner	382	406	370	451	500	410	508
kvinner i prosent	62 %	63 %	65 %	70 %	64 %	64 %	68 %
menn	230	242	200	194	279	235	237
menn i prosent	38 %	37 %	35 %	30 %	36 %	36 %	32 %
Sum Juridisk fakultet i Oslo	612	648	570	645	779	645	745

MASTER I RETTSVITENSKAP I BERGEN, TROMSØ OG OSLO

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Rettsvitenskap - Bergen	268	270	325	345	292	299	312
Rettsvitenskap - Tromsø	59	70	75	66	70	78	70
Rettsvitenskap - Oslo	484	515	430	520	566	508	598
Tallet for Oslo er summen av :							
Rettsvitenskap - Oslo	394	401	325	391	402	333	339
Rettsvitenskap - Oslo, 3., 4. og 5. avdeling	67	25	9	9	7	0	1
Rettsvitenskap - Oslo kun masteroppgave	23	89	96	120	157	175	258
TOTALSUM	811	855	830	931	928	885	980

Link: http://dbh.nsd.uib.no/dbhnev/student/fullforte_programmer_rapport.cfm

Kilde: Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS (NSD)

Det er en minimal økning i antall kandidater på rettsvitenskap i 2016 i forhold til 2015. Antall kandidater tilsvarer en gjennomføringsgrad på 80 % av opptaksrammen, som er i tråd med det vi har finansiering til.

Det er da trolig at tallet stabiliserer seg på ca 330-340 årlige kandidater enn å øke opp mot 400 som vi ser fra tidligere år. UiB har en noe høyere gjennomføringsgrad, som trolig har sammenheng med studieordningen som mer obligatorisk aktivitet og flere mindre eksamener.

Vi ser et svært høyt antall kandidater under "Rettsvitenskap - Oslo kun masteroppgave". Dette er privatister og i 2016 utgjorde disse 43 % av alle som fikk graden Master i rettsvitenskap.

vedlegg 8

Karakterfordeling (DBH) for 2016

24.mai.16

Studieprogramnavn	2016						Masteroppgave						
	Emne												
	A %	B %	C %	D %	E %	F %	A %	B %	C %	D %	E %	F %	
Demokrati og rettigheter i informasjonssamfunnet	8,3	66,7	25,0	0,0	0,0	0,0							
Forvaltningsinformatikk	20,0	30,0	40,0	10,0	0,0	0,0	16,7	33,3	50,0	0,0	0,0	0,0	
Information and Communication Technology Law							19,2	42,3	26,9	3,9	3,9	3,9	
Juridiske emner lavere grad	10,4	24,0	32,7	19,7	8,4	4,8							
Juridiske valgemner masternivå	13,7	29,5	31,6	16,3	6,5	2,5							
Kriminologi	16,7	38,3	31,7	10,0	1,7	1,7	21,4	42,9	21,4	7,1	0,0	7,1	
Laveregradsemner i kriminologi og retts sosiologi	9,5	27,0	39,7	14,8	6,5	2,5							
Maritime Law							33,3	0,0	55,6	0,0	5,6	5,6	
Masteremner i kriminologi og retts sosiologi	16,5	40,4	28,4	11,9	2,8	0,0							
Masteremner ved Norsk senter for menneskerettigheter	18,2	35,9	30,4	10,5	3,9	1,1							
Public International Law							31,3	43,8	12,5	6,3	6,3	0,0	
Retts sosiologi	4,4	34,8	47,8	8,7	4,4	0,0	33,3	16,7	33,3	0,0	0,0	16,7	
Rettsvitenskap (jus)	8,1	27,0	36,0	18,8	7,1	3,0	30,1	33,2	25,4	7,6	2,3	1,5	
Språkkurs for juridiske studenter	34,6	42,3	15,4	7,7	0,0	0,0							
The Theory and Practice of Human Rights	18,8	25,0	31,3	18,8	3,1	3,1	20,8	45,8	25,0	8,3	0,0	0,0	
Sum	10,7	27,7	34,1	17,6	6,9	3,0	29,3	33,4	26,1	7,1	2,3	1,8	

Rettsvitenskap detaljert	2016											
	Emne						Masteroppgave					
	A %	B %	C %	D %	E %	F %	A %	B %	C %	D %	E %	F %
Examen facultatum, rettsvitenskapelig variant	9,26	27,25	35,97	18,26	5,45	3,81						
Formuerett I	9,27	22,18	34,88	21,57	8,87	3,23						
Formuerett II	8,62	27,93	38,97	16,9	5,52	2,07						
Formuerett II	4,74	25,12	29,86	24,17	11,85	4,27						
Forvaltningsrett	5,25	21,46	42,92	20,32	8,45	1,6						
Masteroppgave							25,27	35,69	27,39	8,13	2,12	1,41
Masteroppgave							82,69	5,77	3,85	1,92	3,85	1,92
Metode og etikk	9,18	28,16	34,49	20,41	5,71	2,04						
Sum	8,05	27,03	35,96	18,82	7,12	3,02	30,1	33,17	25,4	7,61	2,27	1,46

UiB	Emne						Masteroppgave					
	A %	B %	C %	D %	E %	F %	A %	B %	C %	D %	E %	F %
Det juridiske fakultet	11,1	27,7	38,8	15,8	4,5	2,2	29,5	30,5	29,1	9,5	0,4	1,1

UiTø	Emne						Masteroppgave					
	A %	B %	C %	D %	E %	F %	A %	B %	C %	D %	E %	F %
Det juridiske fakultet	7,4	20,4	32,3	25,8	9,3	4,9	23,8	30,3	32,8	11,5	0,8	0,8

Fakultetsnavn	2016											
	Emne						Masteroppgave					
	A %	B %	C %	D %	E %	F %	A %	B %	C %	D %	E %	F %
Det humanistiske fakultet	15,4	26,9	30,6	16,0	6,3	4,8	19,8	31,3	33,4	10,8	2,5	2,1
Det juridiske fakultet	10,7	27,7	34,1	17,6	6,9	3,0	29,3	33,4	26,1	7,1	2,3	1,8
Det matematisk-naturvitenskapelige fakultet	12,2	22,0	29,8	15,7	8,0	12,2	20,8	42,0	27,7	7,1	1,8	0,6
Det medisinske fakultet	14,7	30,0	32,2	13,6	4,8	4,8	23,4	41,8	18,4	12,1	1,4	2,8
Det odontologiske fakultet	4,9	24,6	32,0	21,3	4,9	12,3	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Det samfunnsvitenskapelige fakultet	12,3	28,3	32,1	15,6	6,6	5,2	25,6	42,6	23,5	5,3	1,4	1,6
Det teologiske fakultet	14,1	26,7	30,0	17,8	6,9	4,6	60,0	32,0	8,0	0,0	0,0	0,0
Det utdanningsvitenskapelige fakultet	9,6	27,6	35,3	17,4	5,9	4,3	16,3	39,5	27,6	12,8	1,7	2,0
Examen philosophicum	13,8	22,9	26,7	17,4	7,3	12,1						
Universitetsstyret	22,6	35,5	27,6	10,4	1,2	2,8	23,5	35,3	41,2	0,0	0,0	0,0
Sum	12,92	26,1	31,3	16,1	6,77	6,81	23,71	37,48	26,9	8,33	1,94	1,64

Kommentar:

Fakultetets karakterfordeling er fin. For Rettsvitenskap er det en overvekt av karakterene B-D. Strykprosenten er lav.

JURFAK UiO har en lavere strykprosent enn de fleste andre fakultet på UiO.

Fordelingen for JURFAK UiO er relativt lik som for hele UiO og JURFAK UiB. UiTø har noe lavere resultater enn UiO og UiB.

Gjentak (DBH) -målt i 60-poengsenheter (helårsheter)

30.mai.17

	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Oslo	650,3	479,2	389,3	371	356,3	211,5	221	218,1	257
Bergen	249,4	275,2	370,4	349,6	333,7	262,1	169,7	169,7	163,4
Tromsø	55,7	62,6	66,2	85,4	74,4	70	82,9	107,6	97,2

Jurfak UiO	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Forvaltningsinformatikk	-	-	-	-	0,5	-	-	-	0,5
Information and Communication Technology Law	-	0,8	0,5	1	-	-	-	-	0
Juridiske emner lavere grad	2,8	2	2,7	3,5	2,8	6	6	5	6,5
Juridiske valgemner masternivå	10,8	12	12,8	33,3	11,5	21	21,2	20	23
Kriminologi	-	0,3	-	0,7	0,7	0,7	0,3	0,3	0
Laveregradsemner i kriminologi og retts sosiologi	0,3	0,7	0,8	1,2	2,3	3,5	1,3	1,3	3,7
Masteremner ved Norsk senter for menneskerettigheter	0,3	-	0,3	0,5	0,2	0,3	0,3	1,3	1,8
Retts sosiologi	0,3	-	-	-	-	-	-	-	0
Rettsvitenskap (jus)	635,5	463,5	372,3	330,9	338,3	180	191,8	190,2	220,7
Språkkurs for juridiske studenter	-	-	-	-	-	-	-	-	0
The Theory and Practice of Human Rights	-	-	-	-	-	-	-	-	0,8
Sum	650,3	479,2	389,3	371	356,3	211,5	221	218,1	257

Rettsvitenskap UiO detaljert	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
1. avdeling, masterstudiet i rettsvitenskap	91,7	15,8	15	15	34,2	-	-	-	-
2. avdeling, masterstudiet i rettsvitenskap	112,5	61,7	35,8	36,7	21,7	-	-	-	-
3. avdeling, masterstudiet i rettsvitenskap	241	172	157	128	86	-	-	-	-
4. avdeling, masterstudiet i rettsvitenskap	188	212	162	148	124	-	-	-	-
Examen facultatum, rettsvitenskapelig variant	2,3	2	2,5	3	1,7	1,5	2,7	1,7	3,2
Formuerett I	-	-	-	-	30,5	42,5	31	40,5	45
Formuerett II	-	-	-	-	6	13,7	17,3	21,3	15,3
Forvaltningsrett	-	-	-	-	1	5	9	15	26
Masteroppgave	-	-	-	-	1,5	-	-	-	0
Metode og etikk	-	-	-	-	7,3	16,3	12	8,7	11,5
Praksisordning	-	-	-	0,3	-	-	-	-	0
Privatisteksamen i 3. avdeling, masterstudiet i rettsvitenskap	-	-	-	-	-	13	31	3	0
Privatisteksamen i 4. avdeling, masterstudiet i rettsvitenskap	-	-	-	-	-	15	8	17	22
Privatrett I	-	-	-	-	1,7	2,7	7	10,3	17,7
Privatrett II	-	-	-	-	-	4	4	10,5	21
Prosess og strafferett	-	-	-	-	17,5	58,5	62,5	52,5	45,5
Statsforfatning og internasjonal rett	-	-	-	-	5,3	3,7	7,3	9,7	13
Sum	635,5	463,5	372,3	330,9	338,3	180	191,8	190,2	220,2

Jurfak UiB	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Sum	249,4	275,2	370,4	349,6	333,7	262,1	169,7	169,7	-

Jurfak UiTø	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Sum	55,7	62,6	66,2	85,4	74,4	70	82,9	107,6	-

UiO	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Det humanistiske fakultet	67	59,2	61,7	67,2	66,3	49,5	45,3	49	45
Det juridiske fakultet	650,3	479,3	389,3	371	356,3	211,5	221	218	257
Det matematisk-naturvitenskapelige fakultet	60,6	61,7	68,8	83,9	88,5	93,1	100,4	94	109
Det medisinske fakultet	5,5	5,2	9,5	12,9	14,9	14,1	8,9	10	15
Det odontologiske fakultet	-	-	2,6	0,5	1,2	2,1	1,8	9	17
Det samfunnsvitenskapelige fakultet	147	157,6	160,5	139,6	117,6	139,5	140,4	122	111
Det teologiske fakultet	2,6	2,3	0,5	0,6	0,7	0,2	1,2	1	0
Det utdanningsvitenskapelige fakultet	16,7	26,7	22,1	17,2	20	23,3	28,4	32	28
Examen philosophicum	2,5	1,8	4,5	3,3	4,5	3,8	4,5	5	4
Universitetsstyret	2,3	3,4	1,6	1,2	1,5	2,5	2,7	4	6
Sum	954,6	797,3	721,1	697,4	671,4	539,6	554,7	544	592

Kommentar:

Vi ser en høy økning i antall gjentak på rettsvitenskapsstudiet, det har vært en økning i antall gjentak på nesten alle obligatoriske emner og valgemner. Dette er en uheldig utvikling, og kan ha sammenheng med oppheving av emnesperren. I sist statistikkpakke kommenterte vi at det ikke er forventet økning pga kvote på gjentak. Det anbefales at fakultetet bør se igjen på regler for gjentak og vurdere å innføre emnesperre igjen på rettsvitenskap.

Vedlegg 10
24.mai.17

Klageprosent (FS)

Institusjon	Antall eksamensmøtte	Antall klager	Klageprosent
UiO Jurfak (H14 og V15)	11383	1667	15 %
UiO Jurfak H15	5819	859	15 %
UiO Jurfak H16	6033	743	12 %
UiB Jurfak V15	4742	776	16 %
UiB Jurfak H15	3573	510	14 %
Rettsvitenskap detaljert			
Emne	Antall eksamensmøtte	Antall klager	Klageprosent
	Høst 2014		
Privatistemner			
JUR3000P	167	54	32 %
JUR3000P-U	49	34	69 %
JUR4000P	91	9	10 %
Obligatoriske emner			
JUS1111	264	26	10 %
JUS1211	251	32	13 %
JUS2111	231	45	20 %
JUS2211	211	30	12 %
JUS3111	255	48	19 %
JUS3211	208	44	21 %
JUS4111	188	55	29 %
JUS4211	243	49	20 %
Masteroppgaver	227	31	14 %
	Vår 2015		
Privatistemner			
JUR4000P	230	61	27 %
Obligatoriske emner			
JUS1111	284	27	10 %
JUS1211	282	18	6 %
JUS2111	229	41	18 %
JUS2211	234	55	24 %
JUS3111	243	43	18 %
JUS3211	247	35	14 %
JUS4111	207	26	13 %
JUS4211	268	70	26 %
Masteroppgaver	284	35	12 %
	Høst 2015		
Privatistemner			
JUR4000P	249	69	28 %
Obligatoriske emner			
JUS1111	247	22	9 %
JUS1211	237	11	12 %
JUS2111	221	46	21 %
JUS2211	209	31	15 %
JUS3111	272	82	30 %

JUS3211	249	50	20 %
JUS4111	230	59	26 %
JUS4211	256	65	25 %
Masteroppgaver	194	25	13 %
	Høst 2016		
Obligatoriske emner			
JUS1111	245	34	14 %
JUS1211	235	31	13 %
JUS2111	203	28	14 %
JUS2211	226	35	15 %
JUS3111	244	55	23 %
JUS3220	253	41	16 %
JUS3212	217	64	29 %
JUS4111	264	61	23 %
JUS4211	268	96	36 %
Masteroppgaver	319	33	10 %

Klageprosenten for UiO jurfak har gått noe ned fra høsten 2015 til høsten 2016.

Når de detaljerte tallene for de obligatoriske emnene sees på er det tydelig at det er en tendens med høyere klageprosent på 3. og 4. studieår, enn 1. og 2. studieår.

JUS4211 skiller seg ut med en svært høy klageprosent høsten 2016, fakultetet hadde en gjennomgang av sensuren på dette emnet, og tilsynsessor vil også gjennomgå emnet nå.

Oversikt over Utreisende utvekslingsstudenter (tall fra DBH):

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
JF, Universitetet i Oslo	94	105	78	94	117	113	91	144
JF, Universitetet i Bergen	123	116	135	208	192	127	124	191
JF, Universitetet i Tromsø	13	8	13	9	10	8	11	13
SV, UiO	225	248	254	211	199	195	185	198
UV, UiO	95	97	60	49	31	31	37	33
HF, UiO	338	344	296	301	297	325	278	365

Kilde: DBH (<http://dbh.nsd.uib.no/>)

Utreisendes fordeling på land de siste to år:

	2015	2016
Australia	24	22
Belgia	1	6
Canada	3	3
Danmark	5	3
Frankrike	2	17
Hellas	1	0
Hongkong	1	0
Irland	2	1
Island	2	1
Italia	1	7
Kina	2	0
Nederland	6	15
New Zealand	4	2
Portugal	0	3
Spania	1	12
Storbritannia	20	26
Sør-Afrika	1	1
Tyskland	3	12
USA	12	13
	91	144

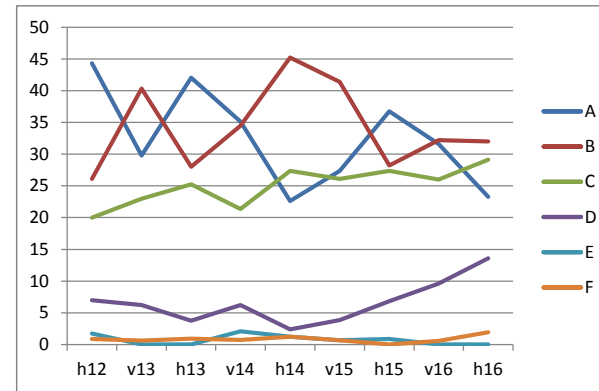
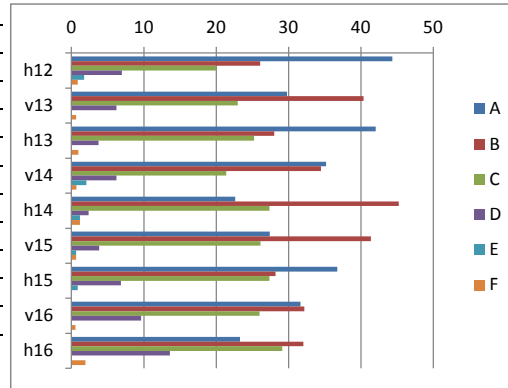
Oversikt over innreisende utvekslingsstudenter/kvotestudenter (tall fra DBH):

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
JF, Universitetet i Oslo	148	148	140	159	183	202	218	209
JF, Universitetet i Bergen	108	87	94	132	167	153	195	220
JF, Universitetet i Tromsø	15	11	15	11	6	7	7	5
SV, UiO	255	266	215	274	263	226	272	298
UV, UiO	32	40	48	52	61	50	55	72
HF, UiO	274	281	312	348	321	345	357	410
UiO totalt	960	1 038	1 017	1 123	1 174	1 220	1 286	1 440

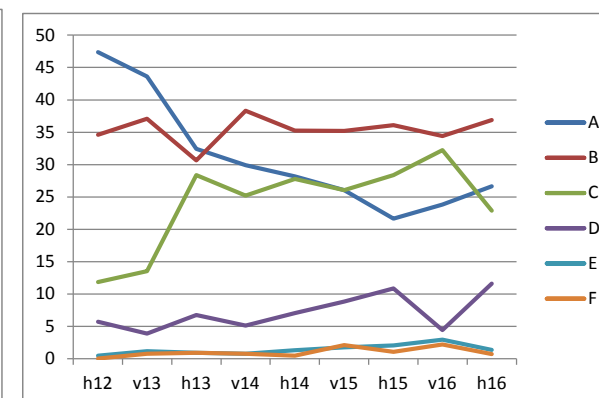
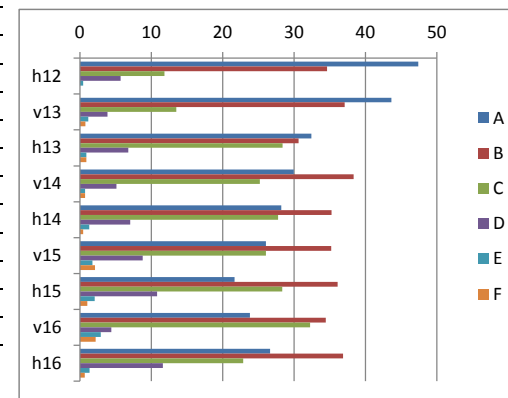
Kilde: DBH (<http://dbh.nsd.uib.no/>)

Nasjonalitet 2016	
Australia	15
Belgia	5
Canada	2
Chile	1
Danmark	7
Etiopia	5
Finland	2
Frankrike	24
Georgia	1
Irland	3
Island	3
Italia	6
Japan	1
Kina	5
Latvia	1
Litauen	3
Nederland	26
Polen	1
Portugal	1
Russland	1
Spania	8
Storbritannia	13
Sveits	6
Sverige	3
Tadsjikistan	1
Taiwan	1
Tsjekkia	3
Tyskland	43
Uganda	3
USA	6
Usbekistan	1
Østerrike	8

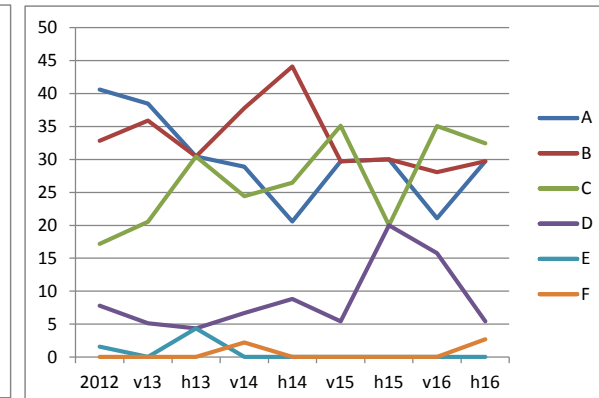
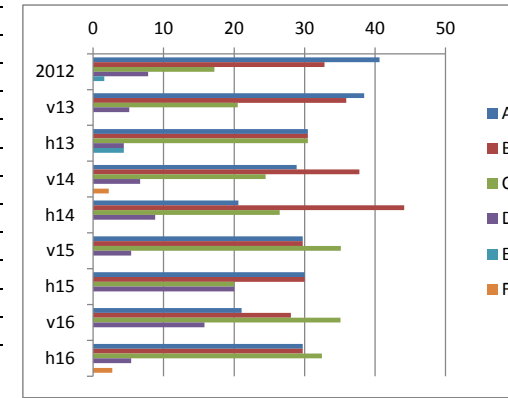
Abslutte tall								Prosentter						
30 studiepoeng Bergen														
	A	B	C	D	E	F	Totalt	A	B	C	D	E	F	
h12	51	30	23	8	2	1	115	h12	44	26	20	7	2	1
v13	48	65	37	10	0	1	161	v13	30	40	23	6	0	1
h13	45	30	27	4	0	1	107	h13	42	28	25	4	0	1
v14	51	50	31	9	3	1	145	v14	35	34	21	6	2	1
h14	19	38	23	2	1	1	84	h14	23	45	27	2	1	1
v15	43	65	41	6	1	1	157	v15	27	41	26	4	1	1
h15	43	33	32	8	1	0	117	h15	37	28	27	7	1	0
v16	56	57	46	17	0	1	177	v16	32	32	26	10	0	1
h16	24	33	30	14	0	2	103	h16	23	32	29	14	0	2
	380	401	290	78	8	9	1166							
%	33	34	25	7	1	1	100							

Abslutte tall								Prosentter						
30 studiepoeng Oslo														
	A	B	C	D	E	F	Totalt	A	B	C	D	E	F	
h12	100	73	25	12	1	0	211	h12	47	35	12	6	0	0
v13	113	96	35	10	3	2	259	v13	44	37	14	4	1	1
h13	72	68	63	15	2	2	222	h13	32	31	28	7	1	1
v14	82	105	69	14	2	2	274	v14	30	38	25	5	1	1
h14	64	80	63	16	3	1	227	h14	28	35	28	7	1	0
v15	74	100	74	25	5	6	284	v15	26	35	26	9	2	2
h15	42	70	55	21	4	2	194	h15	22	36	28	11	2	1
v16	65	94	88	12	8	6	273	v16	24	34	32	4	3	2
h16	78	108	67	34	4	2	293	h16	27	37	23	12	1	1
	690	794	539	159	32	23	2237							
%	31	35	24	7	1	1	100							

Abslutte tall								Prosentter						
30 studiepoeng Tromsø														
	A	B	C	D	E	F	Totalt	A	B	C	D	E	F	
h12	26	21	11	5	1	0	64	2012	41	33	17	8	2	0
v13	15	14	8	2	0	0	39	v13	38	36	21	5	0	0
h13	7	7	7	1	1	0	23	h13	30	30	30	4	4	0
v14	13	17	11	3	0	1	45	v14	29	38	24	7	0	2
h14	7	15	9	3	0	0	34	h14	21	44	26	9	0	0
v15	11	11	13	2	0	0	37	v15	30	30	35	5	0	0
h15	6	6	4	4	0	0	20	h15	30	30	20	20	0	0
v16	12	16	20	9	0	0	57	v16	21	28	35	16	0	0
h16	11	11	12	2	0	1	37	h16	30	30	32	5	0	3
	108	118	95	31	2	2	356							
%	30	33	27	9	1	1	100							

Til: PMR

Dato:

12.05.2017

Deres ref.:

Vår ref.:

Orienteringssak: Undervisningsplanlegging på 4. studieår – tilrettelegging for emnet JUS5010 Praksisordningen

Studenter på master i rettsvitenskap skal i sitt åttende semester avlegge ett valgemne samme semester som de skal avlegge et semiobligatorisk emne og emnet JUS4111 Metode og etikk. Studenter har anledning til å velge valgemnet JUS5010 Praksisordningen.

Undervisningsplanlegger har lagt til rette for undervisningsfri på de resterende emnene på åttende semester i de seks ukene studenter eventuelt er ute i praksis (praksisperioden). Dette gjør det relativt vanskelig å få lagt en god undervisningsplan for disse emnene. For høstsemesteret vil dette si at all undervisning må presses in i tidsrommet fra slutten av august til begynnelsen av oktober. Dette fører igjen til at en ikke kan unngå at en del kurs overlapper mellom JUS4111 og de semiobligatoriske emnene, studentene må derfor være veldig påpasselig under påmelding for at kursene deres ikke kolliderer. Lærerne på 4. studieår har også uttrykt misnøye med denne ordningen.

Tall fra databasen viser at det er et fåtall av våre studenter som avlegger praksisordningen når de er på åttende semester:

- H15 - 21 studenter
- V16 - 21 studenter
- H16 - 19 studenter

Dette tilsvarer kun 10 % av studentene på kullet som skal avlegge 4. studieår og administrasjonen har derfor anbefalt at man ikke lenger skal legge til rette for fullt undervisningsfri på emner i åttende semester. Dette da det er en så stor tilrettelegging for relativt få studenter på kullet, som går ut over hvordan man får lagt en god plan for resten av undervisningen. Det må samtidig påpekes at antall eksamensmøtte på praksisordningen er hvert semester ca. 50, dvs. at det er en betydelig andel av de som avlegger praksisordning som går på åttende semester. Det er derfor

Eksamensseksjonen

Postadr.: Postboks 6706 St. Olavs plass,
0130 Oslo
Kontoradr.: Urbygningen, Karl Johans gate
47, 0162 Oslo

Telefon: 22 85 95 00
Telefaks: 22 85 96 58
postmottak@jus.uio.no
www.jus.uio.no
Org.nr.: 971 035 854

trolig at lavere grad av tilrettelegging på åttende semester vil gi noe lavere antall studenter som velger praksis.

Fra og med våren 2018 vil undervisningsplanleggingen på åttende semester ikke legge opp til undervisningsfri i praksisperioden. Det vil bli orientert om dette på emnesiden for praksisordningen, at dersom du velger å avlegge emnet i løpet av 4. studieår kan praksisperioden kollidere med noe undervisning. Videre vil det ikke legges noe obligatorisk undervisning i praksisperioden.

Saksbehandler:

Kristin Steen Slåttå

22 85 98 61, k.s.slatta@jus.uio.no

DET KONGELIGE
KUNNSKAPSDEPARTEMENT

Ifølge liste

Deres ref	Vår ref	Dato
	16/5811-	16.05.2017

Anmodning om å revurdere ordningen med blind klagesensur

Vi viser til brev av 29. juni 2016 fra de tre juridiske fakultetene ved Universitetet i Oslo, Universitetet i Bergen og Universitetet i Tromsø – Norges arktiske universitet. Fakultetene mener at innføringen av ordningen med blind sensur ikke har hatt den ønskede effekten, og at klageordningen har store svakheter.

Etter lov om universiteter og høyskoler av 1. april 2005 nr. 15 (uhl.) § 3-9 første ledd har universiteter og høyskoler plikt til å sørge for at kandidatenes kunnskaper og ferdigheter blir prøvet og vurdert på en upartisk og faglig betryggende måte. Dette innebærer at institusjonene har plikt til å følge med på sensurordning og eksamensresultatene, tilrettelegge for best mulig sensurordninger, vurdere grep hvis det viser seg at det er store avvik i sensuren, og å passe på at sensuren imøtekommer krav til likebehandling og forutsigbarhet.

Etter Kunnskapsdepartementets vurdering har ordningen med blind sensur avdekket et underliggende problem ved at sensorene ikke får god nok opplæring. Departementet har tidligere tatt til orde for at bedre opplæring av sensorene og utarbeiding av gode sensorveiledninger vil være et langt skritt på veien for å unngå store avvik i sensuren. Vi viser til Prop.59 L (2013-2014), der departementet skrev blant annet: *"En modell med blind sensur, hvor sensorveiledning gjøres tilgjengelig for klagesensur, vil kunne stimulere institusjonene til å lage kvalitetsmessige gode sensorveiledninger, som nettopp vil sikre likebehandling og riktige vedtak. Departementet er også enig i at ny sensor bør kunne få tilgang til andre*

eksamensbesvarelser med karakter som eksempler, og også karaktersnitt kan være et relevant og nyttig hjelpemiddel for klagesensur."

Regjeringen la i vår frem Meld. St. 16 (2016-2017) "Kultur for kvalitet i høyere utdanning". I meldingen sier Regjeringen at den forventer at universitetene og høyskolene vurderer Universitets- og høyskolerådets retningslinjer for bruk av ekstern sensur. Videre pekes det på at tiltak som god opplæring av sensorene og utfyllende sensorveiledninger er viktige virkemidler for å ivareta studentenes rettssikkerhet og sikre et mer ensartet vurdering av eksamensoppgavene, både ved førstegangssensur og klagesensur.

Regjeringen sier også at det vil stille krav om at det "utarbeides sensorveiledning til alle eksamener". Sensorveiledning kan bidra til kvalitetsutvikling og evaluering av studieprogram, og de må sammenholdes med læringsutbyttebeskrivelser, undervisnings- og læringsformer og avsluttende vurderinger.

Vi viser også til at enkelte utdanningsinstitusjoner har åpnet for å gi studentene rett til automatisk å få en begrunnelse for karakter ved sensur. Dette er også et godt virkemiddel for å gi studentene innsikt i og hjelpe dem å forstå begrunnelse for egen sensur.

Med hilsen

Anne Grøholt (e.f.)
avdelingsdirektør

Karin Helle
seniorrådgiver

Dokumentet er elektronisk signert og har derfor ikke håndskrevne signaturer.

Adresseliste

Universitetet i Bergen	Postboks 7800	5020	BERGEN
Universitetet i Oslo	Postboks 1072 Blindern	0316	OSLO
Bergen og Tromsø			
Universitetet i Oslo på vegne av de tre juridiske fakulteter i Oslo			

Adresseliste

Universitetet i Tromsø –
Norges arktiske universitet

9019 TROMSØ

Kopi:
Randi Saunes

Pb 1076 St Olavs plass

0130 Oslo

Kunnskapsdepartementet
Postboks 8119 Dep
0032 Oslo

Dato:
29.06.2016
Deres ref.:
Saksbehandler:
Eline Sørensen

Anmodning om å revurdere ordningen med blind klagesensur etter universitets- og høyskoleloven (uhl) § 5-3 nr. 4.

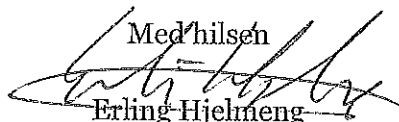
Vedtaket om den nye ordningen («blind klagesensur») ble begrunnet med forenkling av klageordningen, større forutsigbarhet og ønske om å få samme ordning i hele sektoren. Sentralt i vurderingen har vært at studentene har hatt et ønske om dette.

Det er bred enighet mellom de tre juridiske fakultetene i Norge; Det juridiske fakultet i Tromsø, Det juridiske fakultet i Bergen og Det juridiske fakultet i Oslo, om at endringen i uhl § 5-3 nr. 4 ikke har hatt den ønskede effekten. Klageordningen før august 2014 ivaretok i større grad kvalitetshensyn til klagesensuren enn det «blind klagesensur» gjør. De tre fakultetene har sterke innvendinger mot ordningen, og derfor besluttet å sende et felles notat som redegjør for våre synspunkter i saken. Ledelsen ved Universitetet i Oslo støtter fakultetenes synspunkt.

I hovedtrekk bemerkes:

- Dagens ordning er ikke en reell klageordning etter forvaltningsloven kapittel VI, men en mulighet for studentene til å få en alternativ vurdering. Det er ingenting som tilsier at den nye sensuren er av bedre kvalitet enn den ordinære.
- Klagesensuren har et mindre sammenligningsgrunnlag. Siden det er studenter med resultater i det lavere sjiktet som klager, vil klagesensorene få et skjevt bilde av nivået for det respektive emnet.

På grunnlag av dette bes det om at Kunnskapsdepartementet tar stilling til problemstillingene som løftes i notatet.

Med hilsen

Erling Hjeltnes
Studiedekan

Benedicte Rustad
Fakultetsdirektør

Det juridiske fakultet i Oslo
Postadr.: Postboks 6706 St. Olavs plass,
0130 OSLO
Kontoradr.:

Telefon: 22 85 95 00
Telefaks: 22 85 98 70
postmottak@jus.uio.no
www.jus.uio.no
Org.nr.: 971 035 854

Kunnskapsdepartementet

postmottak@kd.dep.no

Deres ref

Vår ref

Dato

2016/7014-JOSP

28.06.2016

Anmodning om å revurdere ordningen med blind klagesensur etter universitets- og høyskoleloven § 5-3 nr. 4.

Vedtaket om den nye ordningen («blind klagesensur») ble begrunnet med forenkling av klageordningen, større forutsigbarhet og ønske om å få samme ordning i hele sektoren. Sentralt i vurderingen har vært at studentene har hatt et ønske om dette.

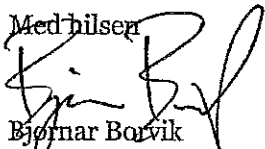
Det er bred enighet mellom de tre juridiske fakultetene i Norge; Det juridiske fakultet i Tromsø, Det juridiske fakultet i Bergen og Det juridiske fakultet i Oslo, om at endringen i uhl § 5-3 nr. 4 ikke har hatt den ønskede effekten. Klageordningen før august 2014 ivaretok i større grad kvalitetshensyn til klagesensuren enn det «blind klagesensur» gjør. De tre fakultetene har sterke innvendinger mot ordningen, og derfor besluttet å sende et felles notat som redegjør for våre synspunkter i saken. Ledelsen ved Universitetet i Oslo støtter fakultetenes synspunkt.

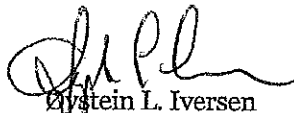
I hovedtrekk bemerkes:

- Dagens ordning er ikke en reell klageordning etter forvaltningsloven kapittel VI, men en mulighet for studentene til å få en alternativ vurdering. Det er ingenting som tilsier at den nye sensuren er av bedre kvalitet enn den ordinære.
- Klagesensuren har et mindre sammenligningsgrunnlag. Siden det er studenter med resultater i det lavere sjiktet som klager, vil klagesensorene få et skjevt bilde av nivået for det respektive emnet.

På grunnlag av dette bes det om at Kunnskapsdepartementet tar stilling til problemstillingene som løftes i notatet.

Med hilsen

Bjørnar Borvik
studiedekan

Øystein L. Iversen
fakultetsdirektør

Telefon 55580000
postmottak@uib.no
Internett www.uib.no
Org no. 874 789 542

Det juridiske fakultet
Telefon 55589500
post@jurfa.uib.no

Postadresse
Postboks 7806
5020 Bergen

Besøksadresse
Dragefjellet, M.
Lagabøtespl. 1
Bergen

Saksbehandler
Johanne Spjelkavik
55589517

Kunnskapsdepartementet

Anmodning om å revurdere ordningen med blind klagesensur etter universitets- og høyskoleloven (uhl) § 5-3 nr. 4.

Vedtaket om den nye ordningen («blind klagesensur») ble begrunnet med forenkling av klageordningen, større forutsigbarhet og ønske om å få samme ordning i hele sektoren. Sentralt i vurderingen har vært at studentene har hatt et ønske om dette.

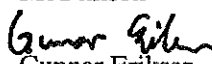
Det er bred enighet mellom de tre juridiske fakultetene i Norge; Det juridiske fakultet i Tromsø, Det juridiske fakultet i Bergen og Det juridiske fakultet i Oslo, om at endringen i uhl. § 5-3 nr. 4 ikke har hatt den ønskede effekten. Klageordningen før august 2014 ivaretok i større grad kvalitetshensyn til klagesensuren enn det «blind klagesensur» gjør. De tre fakultetene har sterke innvendinger mot ordningen, og derfor besluttet å sende et felles notat som redegjør for våre synspunkter i saken. Ledelsen ved Universitetet i Oslo støtter fakultetenes synspunkt.

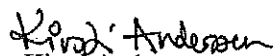
I hovedtrekk bemerkes:

- Dagens ordning er ikke en reell klageordning etter forvaltningsloven kapittel VI, men en mulighet for studentene til å få en alternativ vurdering. Det er ingenting som tilsier at den nye sensuren er av bedre kvalitet enn den ordinære.
- Klagesensuren har et mindre sammenligningsgrunnlag. Siden det er studenter med resultater i det lavere sjiktet som klager, vil klagesensorene få et skjevt bilde av nivået for det respektive emnet.

På grunnlag av dette bes det om at Kunnskapsdepartementet tar stilling til problemstillingene som løftes i notatet.

Med hilsen

Gunnar Eriksen
Prodekan utdanning

Kirsti Anderssen
Fakultetsdirektør

Prinsipielle og praktiske problemstillinger knyttet til blind klagesensur.

Innhold

Kort om den historiske utviklingen.....	2
Samlet blikk på utviklingen	4
Vurdering av endringen	4
Forenkling	4
Bevegelse fra <i>klage</i> til <i>ny sensur</i> og begrunnelsene for det	4
URHs data	7
Vårt standpunkt og begrunnelsen for det	7
Målsetningen med all sensur.....	7
Poenget med opplysning av saken	7
Er sensorene lojale på bekostning av saklighet?	8
Ny sensur eller klagebehandling?	8
Problemer med annengangs sensur i stedet for klageordning	8
Kvalitetskrav til sensuren.....	8
Administrative og ressursmessige konsekvenser	9
Våre konklusjoner og forslag	10

Kort om den historiske utviklingen

I utgangspunktet er sensurvedtak enkeltvedtak etter forvaltningsloven, og klageadgangen og saksbehandlingen følger forvaltningslovens regulering, «når ikke annet er bestemt i eller i medhold av lov» (fvl § 1 første punktum). I 1973 fikk vi en egen forskrift om sensurklager i høyere utdanning, med hjemmel i forvaltningsloven.

I 1989 fikk vi reguleringen inn i universitetsloven. Før 1989 hadde vi en rekke spesifikke lover for institusjoner innen høyere utdanning, og fra 1970 også en egen lov om eksamen i høyere utdanning, men ingen av disse eldre lovene inneholdt noe om klage på sensurvedtak. Vi finner litt om klage over relegasjonsvedtak og over feil ved eksamen, men ikke over karakter. Fram til 1989 var altså 1973-forskriften med hjemmel i forvaltningsloven den gjeldende reguleringen av sensurklager.

I forarbeidene til klagebestemmelsene i universitetsloven av 1989 fins en god gjennomgang av historikk, hensyn mv, se særlig Ot.prp. nr. 62 (1988-1989) fra side 49.

I forskriften av 1973 er ordningen at studenten kan be om muntlig begrunnelse, og eventuelt inngi skriftlig klage. Førstesensorene får klagen og besvarelsen til ny gjennomgang og skal avgi skriftlig begrunnelse. Sensorene kan endre karakteren hvis klagen «finnes berettiget». Deretter kan studenten skriftlig melde at han/hun opprettholder klagen, i så tilfelle sendes besvarelsen – formodentlig med den bunke dokumenter som nå er akkumulert – til klagesensorene. De fatter endelig vedtak, og kan endre det opprinnelige vedtaket til gunst eller ugunst der de avdekker «et påtakelig misforhold mellom eksamensprestasjonen og eksamensresultatet».

I universitetsloven av 1989 videreføres ordningen (§ 58).¹ Studenten klager skriftlig, førstesensorene får besvarelsen til ny vurdering og kan omgjøre sitt opprinnelige vedtak «hvis sensor finner klagen berettiget» (Ot.prp. nr. 62 (1988-1989) side 50). Uansett hva førstesensor kom til i klagevurderingen, har studenten tre uker på seg til å varsle eventuell opprettholdelse av klagen.

Hvis studenten opprettholder klagen, går besvarelsen til klagesensorene – «[e]r det et påtakelig misforhold mellom prestasjon og karakter, fastsettes ny karakter. Endring kan gjøres til gunst eller ugunst for studenten». (§ 59 andre ledd).

Ot.prp. nr. 62 (1988-1989) viser til praksis når endringen begrunnes: «De bestemmelser som foreslås er i hovedsak overensstemmende med de regler som allerede gjelder etter forskriften fra 1973. Det er imidlertid gjort endringer som praksis har vist kan være nyttige selv om de mer går på det redaksjonelle enn på innholdet.»

I proposisjonen (side 49) fins en egen merknad fra Referansegruppemedlem Torgeir Aarvaag Stokke, Norsk Studentunion. Her anføres «å sikre studentene mot kollegialitet» som grunn for krav om minst en ekstern sensor, og det anføres at «[v]ed klage på karakter er det enda viktigere å sikre studentene mot kollegialitet». Her vises til eksamensloven av 1970, der det er krav om at det så vidt mulig skal

¹«En student kan klage skriftlig over karakteren for egne prestasjoner. Er klagen berettiget, skal karakteren endres. I motsatt fall skal studenten få en skriftlig begrunnelse for karakteren. Det skal samtidig gis melding om at studenten innen tre uker må meddele skriftlig at klagen opprettholdes hvis den skal bli behandlet ytterligere. Studenten kan opprettholde klagen også om karakteren blir forbedret, hvis studenten mener at klagen ikke er tilstrekkelig imøtekommet.»

være ekstern sensor ved alle eksamener. Dette er ikke direkte relevant for den klageordningen som etableres, men det representerer en tenking som senere gjør seg gjeldende.

I universitetsloven § 52 av 1995 er behandlingen ytterligere forenklet og løsrevet fra forvaltningslovens ordning for klagebehandling.² Hvis studenten ikke ber om begrunnelse for opprinnelig sensur, er førstesensorer ikke involvert i det hele tatt. Hvis studenten ber om begrunnelse, og førstesensorene i den forbindelse kommer til at det er grunnlag for å endre karakteren, «skal de gi uttrykk for dette i skriftlig begrunnelse for karakterfastsettingen». Så blir det opp til klagesensorene eventuelt å ta hensyn til merknadene fra førstesensorene. Dette er ikke viet stor oppmerksomhet i Ot.prp.nr. 85 (1993-1994): «Andre punktum innebærer en forkorting av klageveien ved at de sensorer som allerede har sensurert kandidatens prestasjoner, ikke skal vurdere eller kommentere prestasjonen nærmere. Dette gjelder også når kandidaten ikke har krevd begrunnelse for karaktersettingen, men klaget direkte. Om sensorene i forbindelse med krav om begrunnelse finner at det kan være grunn til å endre den fastsatte karakter, skal de gi uttrykk for dette i skriftlig begrunnelse for karakterfastsettingen.»

I NOU 1993:24 er forholdet til forvaltningsloven viet noe oppmerksomhet (kapittel 9.8.1 på side 100), men primært gjelder det hjemmelsforholdene. I de konkrete forslagene til regulering, skjeles det lite til reglene i fvl. Man er primært motivert av pragmatiske hensyn i klageprosessen.

I universitets- og høyskoleloven § 5-3 (4) av 2005 finner vi någjeldende ordning. Fram til 31. juli 2014 lignet den 1995-ordningen, bare med den forskjell at førstesensorene ikke lenger skulle gi uttrykk for sitt syn på karakterfastsettelsen i en skriftlig begrunnelse. Deretter fikk vi ordningen med blindsensur i klagerunden.^{3 4}

² «En student kan klage skriftlig over karakteren for sine egne prestasjoner innen tre uker etter at eksamensresultat er kunngjort. Ny sensurering skal da foretas. Er krav om begrunnelse for karakterfastsetting eller klage over formelle feil ved oppgavegivning, eksamensavvikling eller gjennomføring av vurderingen framsatt, løper klagefristen etter denne paragraf fra studenten har fått begrunnelsen eller endelig avgjørelse av klagen foreligger. Ved bruk av løpende vurdering kan institusjonen bestemme om studenten skal framsette klage etter vurdering av separat prøve, oppgave eller annen vurdering, eller om klage skal framsettes når resultatet fra fag, emne eller emnegruppe er kunngjort.»

³ Til 31. juli 2014 «En student kan klage skriftlig over karakteren for sine egne prestasjoner innen tre uker etter at eksamensresultat er kunngjort. Ny sensurering skal da foretas. Er krav om begrunnelse for karakterfastsetting eller klage over formelle feil ved oppgavegivning, eksamensavvikling eller gjennomføring av vurderingen fremsatt, løper klagefristen etter denne paragraf fra studenten har fått begrunnelsen eller endelig avgjørelse av klagen foreligger. Ved bruk av løpende vurdering kan institusjonen bestemme om studenten skal framsette klage etter vurdering av separat prøve, oppgave eller annen vurdering, eller om klage skal framsettes når resultatet fra fag, emne eller emnegruppe er kunngjort.»

⁴ Fra 1. august 2014: «En kandidat kan klage skriftlig over karakteren for sine egne prestasjoner innen tre uker etter at eksamensresultat er kunngjort. Ny sensurering skal da foretas. **Ved ny sensurering skal sensorene ikke få opprinnelig karakter, sensors begrunnelse for denne eller studentens begrunnelse for klagen.** Er krav om begrunnelse for karakterfastsetting eller klage over formelle feil ved oppgavegivning, eksamensavvikling eller gjennomføring av vurderingen fremsatt, løper klagefristen etter denne paragraf fra kandidaten har fått begrunnelsen eller endelig avgjørelse av klagen foreligger. Ved bruk av løpende vurdering kan institusjonen bestemme om kandidaten skal framsette klage etter vurdering av separat prøve, oppgave eller annen vurdering, eller om klage skal framsettes når resultatet fra fag, emne eller emnegruppe er kunngjort.» [Uthevet her.]

Med denne lovendringen ble ordningen med klagesensur helt løsrevet fra utgangspunktet som var *klage over enkeltvedtak* med visse tilpasninger. Vi har nå fått en ordning med *ny sensur helt uten forbindelse til den opprinnelige sensuren*.

Samlet blikk på utviklingen

Vi ser en bevegelse fra en tilpasset, og nokså omstendelig prosess hjemlet i forvaltningslovens klageregler, i en retning som innebærer forenkling, men samtidig en tydelig svekkelse av *klageaspektet* til fordel for *ny sensur*. Fra 1995 hadde førstesensorene ikke lenger noen formell rolle i klageprosessen, men sensorene kunne, av eget tiltak, i skriftlig begrunnelse angi at de anså en endring berettiget. Fra 2005 er ikke lenger noen slik begrunnelse fra førstesensur med i klageprosessen. Da har vi bare de merknader førstesensoren eventuelt måtte ha satt i besvarelsen, og fra 2014 skal heller ikke slike merknader følge med til klagesensorene.

Vurdering av endringen

Det mest nærliggende spørsmålet er: Er det noen grunn til å tro at ny sensur, med nye sensorer, genererer noe kvalitativt bedre enn den opprinnelige sensuren?

Det kan være mer nærliggende å tenke seg det motsatte: Utvalget av besvarelser i klageomgangen er mindre representativt. I noen tilfeller (for eksempel klagesensur i små emner) vil klagesensorene ikke ha deltatt i ordinær sensur, og de er følgelig ikke kjent med nivået på den aktuelle eksamen. Ordningen representerer en «ny sjanse», med betydelig bedre utsikter til gevinst enn til tap for studenten (ca. 1:4 ved JUS/UiB studieåret 2014/2015).

Forenkling

Det kan pekes på gode argumenter for å *forenkle* prosessen ved klage på eksamenskarakterer. Studieåret 1972/73 var det 35 083 registrerte studenter ved norske universiteter og vitenskapelige høyskoler.⁵ Allerede i NOU 1993:24 uttrykte man bekymring over omfanget av klagebehandlingen (side 103). I 1993/94 hadde vi 171 574 studenter i høyere utdanning.⁶ I 2012 var tallet 245 572.^{7 8} Det er grunn til å regne med at «klagegrunlaget» i form av antall eksamener har økt forholdsmessig mer, ettersom vi fikk en markant overgang til «modulisering» av studier med Kvalitetsreformen i 2003, og klager knyttes til den enkelte eksamen, ikke til samlet antall studiepoeng.

Bevegelse fra klage til ny sensur og begrunnelsene for det

I motsetning til forenklingsaspektet, er det innholdsmessige aspektet (ikke klage, men helt ny sensur) vanskelig å forstå. Det er ikke begrunnet selvstendig i noen sammenhenger, og må kanskje antas å være en følge av forenklingshensynet. Det er imidlertid av en annen karakter, og har egne kvaliteter som det ikke er redegjort for i prosessen. Manglende begrunnelse for endringen kan antakelig et stykke på vei forklares med at den har skjedd i flere små steg. Man kan neppe tenke seg bevegelsen fra 1973 til 2014 i ett steg, i alle fall ikke uten begrunnelse for de innholdsmessige endringene.

⁵ Statistisk årbok 1973, side 329.

⁶ Statistisk årbok 1995, side 121.

⁷ Statistisk årbok 2012, tabell 170. DBH rapporterer 216 471 i 2012. DBH har 232 229 i 2015, SSB har ikke publisert tall for 2015.

⁸ Det kan ikke garanteres at tallene fra 1973 og 2012 er direkte sammenlignbare, både institusjonsstrukturen og modellene for statistikk er endret underveis.

I vårt høringsvar til lovendringen i 2014 skrev professor Jan Fridthjof Bernt et avsnitt der han argumenterer tungt imot blindsensurordningen. Hovedpoenget er at den andre sensuren ikke har egenskaper som tilsier at den blir bedre enn den første sensuren. Tvert imot vil den svekkede opplysningen av saken, i form av mindre bredde i «bunken», gjøre at klagesensuren får dårligere kvalitet enn første sensur, og den får dårligere kvalitet enn klagesensuren hadde før august 2014, da begge parters begrunnelser kunne bidratt vesentlig til sakens opplysning.

I Prop.59 L(2013-2014) er det gjort rede for den direkte bakgrunnen for den seneste endringen (avsnitt 5.3.1, side 41). Det var i realiteten to spørsmål å ta stilling til: Skulle man lovfeste én felles ordning for klagesensur? Hvis ja – hvilken ordning skulle man velge? Norsk studentorganisasjon (NSO) mener at «det er viktig med **likebehandling** ved klagesensur, og at det er uheldig at praksis ved universiteter og høyskoler ikke er lik. De mener at **«blind sensur» sikrer en helt nøytral vurdering** og vil forhindre at det oppstår et inntrykk blant studentene om at vurderingene i klagesensuren er påvirket av lojalitet til førstegangssensorene. De viser til en undersøkelse gjennomført av en arbeidsgruppe nedsatt av Universitets- og høyskolerådet (UHR),⁹ som viser at ved «blind sensur» ble resultatet endret karakter i 34 prosent av klagesakene, mens ved sensur med informasjon om første karaktervedtak ble resultatet endret karakter i 22,5 prosent av sakene.» [Fotnote og utheving her.]

Mål: Lik klagesensurpraksis

Hovedmålsettingen virker å være å sikre **lik klagesensurpraksis over sektoren**, sånn at de utslagene man ser materialisert i forskjellen mellom 34 % og 22,5 % ikke lenger skal gjøre seg gjeldende. Fram til 2014 sto institusjonene fritt med hensyn til om de ville ha «blind» eller «åpen» klagesensur, og praksisen var ulik mellom institusjonene (men sannsynligvis ensartet innenfor hver institusjon).

I sektoren har vi forskjellige emner, programmer, undervisning, læringsmål, eksamenskrav og eksamensordninger. Dette gjelder til og med sensurordningen i en viss grad. Det ligger utvilsomt til institusjonenes autonomi og den enkelte undervisers faglige frihet. At akkurat *klagesensurordningen* skal være unntatt fra denne autonomien og stille særskilte krav til likebehandling på tvers av institusjoner og programmer kan være vanskelig å forstå, men «forklares» med den påviste forskjellen i utfall. For andre elementer har vi ikke slik «entydig» påvisning. Og det har altså nedfelt seg som et mål for NSO at hele sektoren skal forholde seg til *samme* klagesensurordning. Selve denne målsetningen kan man i utgangspunktet slutte seg til, men problemet oppstår når man trekker den slutning at det er *blindsensur* som skal gjelde.

I proposisjonens punkt 5.3.4 begrunner KD sitt standpunkt til felles, lovfestet klagesensurordning på denne måten:

Den ovennevnte undersøkelsen bekreftet at institusjonene har forskjellige måter å gjennomføre klagesensur på. Mange av høringsinstansene er positive til at det nå foreslås en felles ordning for hele sektoren. I hovedsak argumenteres det for at dette vil føre til likebehandling.

Departementet har forståelse for at studienes karakter og stor variasjon i eksamensformer taler for en valgfrihet for institusjonene. Imidlertid kan ikke departementet se at utdanningsinstitusjonene gir slike faglige begrunnelser for hvilken sensurordning som benyttes. Utdanningsinstitusjonenes valgte sensurordning gjelder for hele institusjonen, og det ser ikke ut til at de varierer sensurform etter hva

⁹ Klagesensurordningene Oppsummering av undersøkelse utført av en arbeidsgruppe nedsatt av UHRs utdanningsutvalg vinteren 2010/2011. Notat til UU-møte 24.05.2011.
http://www.uhr.no/documents/Notat_oppsummering.pdf

slags fag eller eksamenstype det dreier seg om. Departementet finner således at en felles ordning for klagesensur vil verne om rettsikkerheten til studentene i større grad, særlig med hensyn til likebehandling og forutsigbarhet. Det er i tillegg avgjørende at dette er hva studentene selv ønsker.

Mål: Blind klagesensur

Med hensyn til *blind* sensur etablerer NSO et nytt grunnlag i tillegg til likebehandlingsmålet som begrunner krav om *lik* sensur: Ved åpen klagesensur blir «lojalitet til førstegangssensorene» avgjørende på en måte som er uheldig for studentene. Også her viser de til UHR sin undersøkelse, uten å problematisere de åpenbare svakhetene i en slik slutning. KD har i lovarbeidet sluttet seg til og videreført feilslutningen: «Siden det er lagt til grunn at lovens ordning tillater begge ordningene for klagesensur, mente departementet at det er nødvendig med en endring av loven for å innføre kun én ordning for klagesensur. I høringsnotatet¹⁰ ba derfor departementet høringsinstansene om å ta stilling til et lovforslag om at det innføres et fellessystem for klagesensur **og at fellessystemet skal være blind sensur.**» (avsnitt 5.3.2 i proposisjonen – uthevet her). I høringsnotatet har KD tilsynelatende lagt NSO sine vurderinger og slutninger til grunn uten videre drøftelse. De peker på at her er to spørsmål («om» og «hvordan»), og svarer på begge («ja» og «blind»). I høringsnotatet blir alternativet «lovfestet åpen sensurordning» ikke presentert.

I proposisjonens punkt 5.3.4 begrunner KD også sitt valg av blind klagesensur:

Høringsinstansene som går for åpen sensur vektlegger i hovedsak hensynet til likebehandling mellom institusjonene, kvalitet og til at klagevedtaket bør baseres på best mulig opplysning av saken.

Høringsinstansene som støtter forslaget om blind sensur, vektlegger i hovedsak at denne hindrer «lojalitet» mellom sensorene. Det er besvarelsen som skal vurderes på nytt, og ikke arbeidet til de første sensorene.

Sivilombudsmannens sak 2006/1994 tok for seg spørsmålet om studenten, ved klage over karakterfastsetting, kan kreve at begrunnelsen for klagen blir lagt frem for de nye sensorene, jf. § 5-3 fjerde ledd. I forbindelse med saken uttalte Kunnskapsdepartementet at man tolket formuleringen «ny sensur» slik at den nye vurderingen skulle være så lik en vanlig førstegangssensur som mulig. De nye sensorene skulle derfor ikke ha tilgang til andre opplysninger enn de første sensorene, jf. universitetsloven av 1995 § 52 fjerde ledd og nåværende § 5-3 fjerde ledd. Det viste seg imidlertid at denne tolkningen var i strid med etablert praksis ved en rekke institusjoner. Det ble derfor konkludert med at institusjonene selv kunne velge om de ville sende med opprinnelig karaktervurdering og studentens begrunnede klage eller ikke. Departementet uttalte at det avgjørende vil være at dokumentasjonen som følger besvarelsen, ikke kun gir uttrykk for én side av saken.

Departementet mener på bakgrunn av det ovennevnte at **blind sensur er mer i overensstemmelse med lovgivers intensjon om at ny sensur skal være så lik en vanlig førstegangssensur som mulig.** Det er denne modellen som gir best sikkerhet for en upartisk vurdering av eksamen, og det er denne modellen som får støtte fra de fleste av høringsinstansene. [Uthevet her.]

KD legger med andre ord til grunn at målsetningen med klagesensur er – og hele tiden har vært – ny sensur, *ikke* klagebehandling. Som argument anføres en ikke underbygget lovgivervilje og «best sikkerhet for upartisk vurdering». Antakelsen om at «dette dreier seg om en ny vurdering, som skal være så lik en vanlig førstegangssensur som mulig» går igjen flere steder i KDs merknader – her sitert fra avsnittet «dokumentasjon» i 5.3.4 (side 44).

¹⁰ <https://www.regjeringen.no/contentassets/a304f8804ea54b4a9d6230a143896b09/hoeringsnotat.pdf>
Høringsbrev datert 10. juli 2013.

URHs data

Det som imidlertid i liten grad nevnes i høringssvarene og ikke ellers i høringsnotatet, er at det ikke er påvist noen kausalitet i dataene fra UHR. Forskjellene kan (minst) like gjerne forklares med at sakene var bedre opplyst i det ene tilfellet. Det fins ikke grunnlag i dataene for å anta at den endrete karakteren var «riktigere» enn den første. UHR kan neppe bebreides den uforsvarlige bruken av dataene, de har tvert imot pekt på det åpenbare (side 3 i sammendraget):

Tilhengerne av de ulike ordningene vil tolke disse resultatene ulikt. De som forsvarer den nye ordningen, vil gjerne hevde at forskjellene skyldes at klagesensorene i den gamle ordningen i for stor grad er påvirket av førstesensorenes karaktersetning og begrunnelse for denne.

Forsvarerne av den gamle ordningen vil på den andre siden kunne si at når mer enn hver tredje klage etter den nye ordningen resulterer i endring av karakter, så har det sin bakgrunn i at klagesensorene der mangler det viktige sammenlikningsgrunnlaget fra andre eksamensbesvarelser som førstesensorene har. De vil også kunne hevde at "blindsensur" i noen tilfeller er urettferdig overfor de studentene som ikke klager, med henvisning til at slik klagesensur oftere resulterer i forbedret karakter.

UHRs undersøkelse kan i beste fall brukes til å underbygge et ønske om *lik ordning over sektoren*, uten at den nødvendigvis tillegges avgjørende vekt. At den i tillegg brukes til å begrunne at blind sensur er «bedre» enn «åpen», er det ikke presentert holdepunkter for.

Vårt standpunkt og begrunnelsen for det

Målsetningen med all sensur

Målsetningen må være at sensurvedtaket skal gi et så riktig bilde som mulig av studentens måloppnåelse med hensyn til læringsmålene i emnet – uttrykt i karakterskalaens kvalitative termer. For dette formålet innrettes sensorrekuttering, sensorveiledninger, nivåkontroller og/eller andre kvalitetstiltak. Klageordningen må sees som ledd i dette.

Poenget med opplysning av saken

I forvaltningen er opplysning av saken forut for et vedtak helt sentralt. Desto mer relevant informasjon som kan samles og systematiseres og analyseres som grunnlag for vedtaket, desto bedre anses grunnlaget for å være. Klageprosessen må sees i dette lyset. Der det avdekkes at vedtaket er fattet på feilaktig eller mangelfullt grunnlag, skal parten kunne komplettere bildet med nye opplysninger. Saken skal da behandles av et nytt organ, for å sikre at det er «nye øyne» som ser på saken. Dette vil redusere sannsynligheten for at den samme feilen gjøres om igjen. Det er ikke tenkelig at en klage over et annet enkeltvedtak enn sensur skulle føre til at saken behandles på nytt av et annet organ, på akkurat samme grunnlag som den opprinnelige saken, og uten at det nye organet har kjennskap til de vurderinger som er gjort av første instans og de momenter klager anfører.

For sensurklager har man imidlertid – uten på noe punkt å begrunne det – kommet til motsatt konklusjon. Her anses en slik behandlingsmåte å være et kvalitetskriterium.

Målet opplyses å være å motvirke utslag av lojalitet mellom sensorene. Slik lojalitet ville imidlertid være et klart usaklig hensyn i sensuren, og det må anses som et uttrykk for manglende tillit til

sensorene at man anser det nødvendig å etablere slike strukturelle og institusjonelle skranke mellom opprinnelig sensur og klagesensur.

Etter vår oppfatning kan et slikt mål ikke på noen måte forsvare et så dramatisk avvik fra de alminnelige klagebehandlingsreglene i forvaltningsretten. Opplysning av saken er helt nødvendig for å sikre kvalitet på vedtaket. Hvis det er grunn til å tro at det hefter feil eller mangler ved det opprinnelige vedtaket, må det være helt sentralt å utfylle saken med all tilgjengelig informasjon for å sikre et bedre vedtak i klageomgangen.

Er sensorene lojale på bekostning av saklighet?

I sammenligning med andre enkeltvedtak og hovedregelen for klagebehandlingen av dem, ser vi at sensurklager ikke behandles av et *overordnet* organ. Det fins imidlertid rikelig med eksempler på at særskilte klageorgan er etablert, og det anses tilstrekkelig at de er organisatorisk og formelt *uavhengige* av førsteinstans. Dette er et vilkår den gamle klageordningen oppfylte.

Klagesensorene vil ikke få opplyst hvem førstesensorene er. I noen tilfeller vil fagmiljøene være så små og gjennomsluttige at det går fram likevel. Vi antar imidlertid at det er minst like sannsynlig at en eventuell usaklig lojalitet hos klagesensorene ligger hos klager, som at den ligger hos en fagfelle. Vi anser kort sagt at det er for lite hold i antakelsene om usaklig lojalitet innad i fagmiljøene, til at det begrunner et så drastisk skritt som å velge å ikke opplyse klagesaken.

Ny sensur eller klagebehandling?

I Prop.59L (2013-2014) legges det flere steder til grunn at klagesensur «dreier seg om en ny vurdering, som skal være så lik en vanlig førstegangssensur som mulig».¹¹ Vi kan ikke se at det er rettslig eller historisk grunnlag for et slikt utgangspunkt. Ordningen har sitt utspring i forvaltningsrettens klageordning. Utviklingen derfra har gått stegvis, og det er ikke på noe punkt gitt uttrykk for en begrunnelse for at det ikke (lenger) er tale om en klageordning, men i stedet ny sensur uten forbindelseslinjer til den opprinnelige sensuren.

Problemer med annengangs sensur i stedet for klageordning

Slik ny sensur antas av NSO og departementet å være kvalitativt bedre enn den første. Vi finner grunn til å stille spørsmål ved en slik antakelse.

Annengangs sensur har en mindre representativ «bunke» besvarelser å forholde seg til, og vil ikke kunne sensureres ut fra samme forståelse av nivået på emnet som første sensur kunne. Det henvises her til det åpenbare at ingen med karakteren A klager, og at vi statistisk kan vise til at hovedtyngden av klager ligger i det midtre og nedre sjikt av karakterskalaen. Hvis klagesensur i tillegg gjøres kjent med karaktersnittet i *opprinnelig sensur* og legger dette til grunn, vil denne skjevheten forsterkes.

Kvalitetskrav til sensuren

De grunnleggende kravene til kvalitet på eksamen finnes i universitets- og høyskoleloven § 3-9: Eksamen – herunder selvsagt også sensuren – skal være innrettet sånn at «kandidatenes kunnskaper og ferdigheter blir prøvet og vurdert på en upartisk og faglig betryggende måte. Vurderingen skal også sikre det faglige nivå ved vedkommende studium.»

¹¹ Her sitert fra avsnittet «Dokumentasjon» i kapittel 5.3.4 på side 44.

Det er tre elementer i dette kvalitetskravet: *Upartiskhet, faglig betryggende og faglig nivå*. Slik vi ser det, er det det første momentet som søkes sikret eller forbedret med blind klagesensur. Slik vi har gjort rede for overfor, tror vi ikke at usaklige lojalitetshensyn setter noe preg på klagesensurvedtak. Vi kan heller ikke se at noe sånt er påvist. UHRs undersøkelse kan som nevnt ikke tas til inntekt for en sånn antakelse.

Momentet «**faglig betryggende**»: Vi våger å anta at økt opplysning av saken, der både styrker og svakheter som er avdekket ved besvarelsen og førstesensuren, av sensorer og klager, er påpekt, helt klart vil virke til å sikre at sensuren er *faglig betryggende*. Vi kan ellers ikke se hvordan en annengangs sensur uten forbindelseslinjer til den opprinnelige sensuren skal være mer faglig betryggende.

Vi kan selvsagt tenke oss at førstesensur gjør feil. Dette kan avdekkes av klager eller av klagesensur, og rettes opp av klagesensur. Uten førstesensurs standpunkt og eventuelle begrunnelser, øker imidlertid sjansen for at klagesensorene gjør nye feil – de er ikke kvalitativt annerledes enn førstesensorene. For å redusere utsiktene til det, er det bedre å sende besvarelsen gjennom et nytt og «finere» filter i klagesensuren, enn å sende den gjennom samme filter som første gang. Vi anser at vi oppnår dette hvis både sensors og klagers standpunkt og begrunnelser kan følge med til klagesensuren. Dette er noe av det som inngår i «opplysning av saken».

Hvordan virker blind klagesensur på «**faglig nivå**»? Etter vår oppfatning er det faglige nivået i emnet satt under direkte press av ordningen med blind klagesensur. Vi viser til det vi har beskrevet i avsnittet «Problemer med annengangs sensur i stedet for klageordning» over. Vi anser det åpenbart at ny sensurering med nye referanserammer med hensyn til nivå (en annen «bunke» til sensur), tvert imot bidrar til å *svekke* det faglige nivået. I den forbindelse vil også gjerne peke på at det er institusjonen, enheten og den enkelte lærer som fastlegger emnet og nivået på det, jf. universitets- og høyskoleloven § 1-5, § 3-3 og § 3-9 nr. 7. Emnet har en bestemt plass i et program som enheten har ansvaret for. Denne helheten har ingen sensorer noe ansvar for – eksterne sensorer har normalt ikke noe forhold til det i det hele tatt. Det er følgelig ikke treffende å tillegge sensorer – og spesifikke eksterne sensorer – avgjørende innflytelse over hva som skal kreves for en bestemt karakter i et bestemt emne.

Administrative og ressursmessige konsekvenser

Ordningen med blind klagesensur innebærer utvilsomt merarbeid og økt ressursbruk. Det henger i første rekke sammen med at vi så langt som mulig må sikre at «det komplette bildet» av emnet og nivået kommer med i klagesensurprosessen, samtidig som vi lojalt forholder oss til at den skal være «blind».

Ved Det juridiske fakultet i Bergen har man utvidet sensorveiledningene og vi har driftet en omfattende prosess med innhenting, systematisering og evaluering av sensorenes erfaringer. Både studieadministrasjon, emneansvarlige og faglig ledelse ved fakultetet har vært involvert i prosessene, som har pågått siden høsten 2014. Ved Det juridiske fakultet i Oslo har man hatt stort fokus på å dokumentere resultatene av klagesensuren med semestervis gjennomgang av klagestatistikken i fakultetets valgte organer og fakultetsledelsen. Det juridiske fakultet i Tromsø melder om de samme utfordringene som de to andre fakultetene. Selvsagt er vi klare til å bruke ressurser på kvalitetssikring – det gjelder opplagt også sensuren og klagesensuren. I dette tilfellet syns vi imidlertid at det har vært lite fruktbar ressursbruk. Den ordningen vi hadde før august 2014 ivaretok i

stor grad de kvalitetshensynene vi nå bruker ekstra ressurser for å ivareta. Etter vår oppfatning blir resultatet ikke like bra som i den gamle ordningen.

Våre konklusjoner og forslag

1. Vi kan ikke se noen god begrunnelse for at klagesensur har beveget seg bort fra en klageordning med røtter i forvaltningsretten, til en annengangs sensur.
2. Vi kan ikke se at det er sannsynliggjort at ordningen med blind klagesensur genererer et «riktigere» resultat
  - a. enn den opprinnelige sensuren
  - b. enn klagesensur etter «gammel ordning»slik målsetningen utvilsomt er. Vår klare oppfatning er at resultatet på denne måten blir dårligere.
3. Vi kan til en viss grad se at det er underbygget at klagesensurordningen som hovedregel bør være felles over sektoren. Vår anbefaling er imidlertid at dette bør nedfelles i loven som tilråding i stedet for pålegg.
4. Vi kan ikke se at den tunge vekten på eksterne sensorer og deres vurderinger er godt forenlig med at ansvaret for emnets kvaliteter og nivå tilligger underviser, enheten og institusjonen.
5. På denne bakgrunnen vil vi anbefale departementet å revurdere lovgivingen som pålegger institusjonene å gjennomføre blind klagesensur.

JURISTFORBUNDET

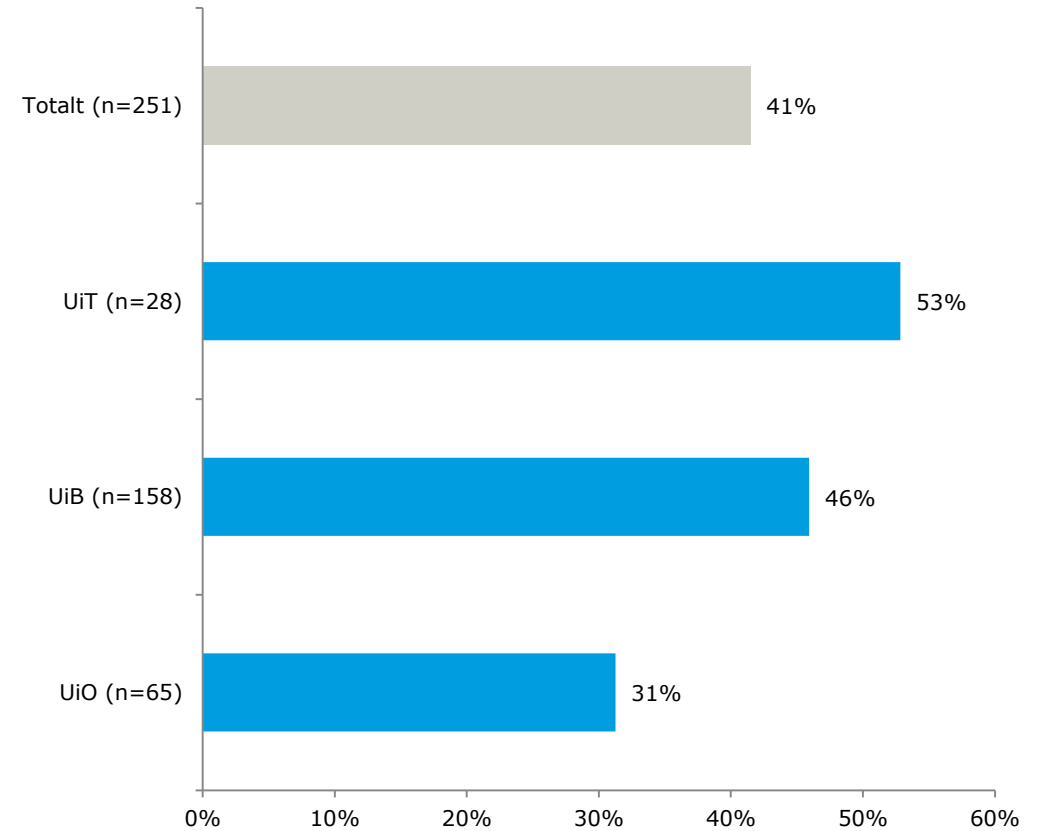
KANDIDATUNDERSØKELSEN 2016

SVARPROSENT FORDELT PÅ INSTITUSJONER

01	OM UNDERSØKELSEN
02	JOBBSØKING
03	NÅVÆRENDE STILLING
04	STUDIET
05	APPENDIX

01: OM UNDERSØKELSEN

SVARPROSENT FORDELT PÅ INSTITUSJONER

BAKGRUNNSINFORMASJON: HVA KJENNETEGNER EN NYUTDANNET JURIST?

Demografiske kjennetegn	2013	2014	2016
Kvinneandel	64 %	68 %	67 %
Andel 26-29 år	51 %	67 %	67 %
Andel 34+ år	8 %	8 %	8 %

Type kandidat	2013	2014	2016
A-kandidat	9 %	6 %	6 %
B-kandidat	47 %	45 %	42 %
C-kandidat	40 %	43 %	48 %
D-kandidat	4 %	5 %	4 %
E-kandidat	-	-	-

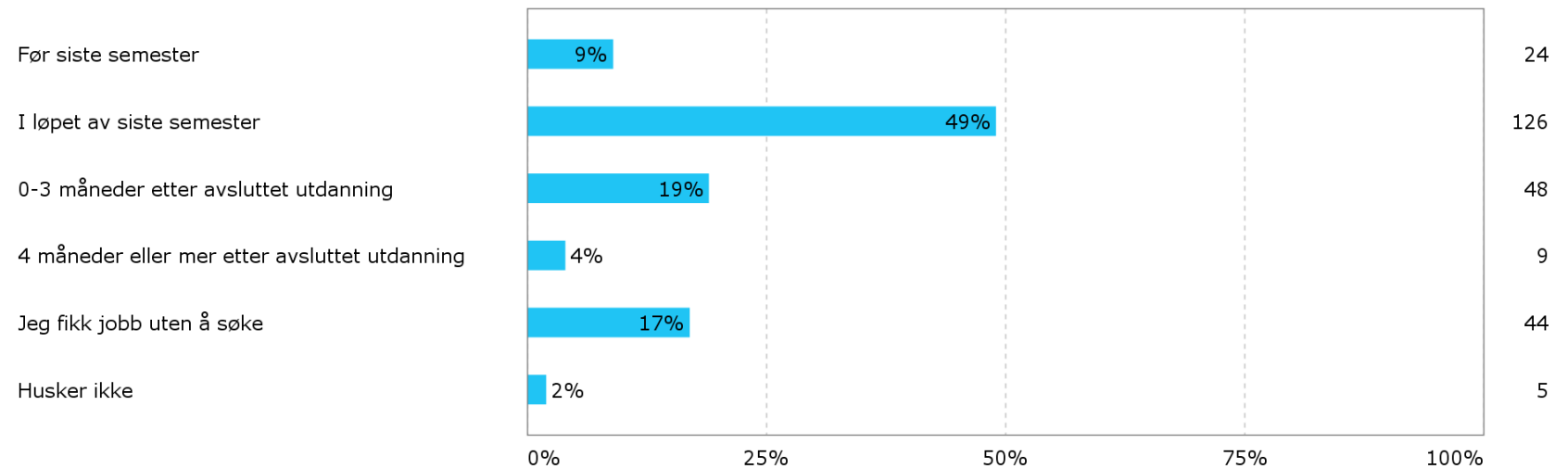
Antall år på studiet	2013	2014	2016
Under 5 år	4 %	4 %	2 %
5 år	55 %	55 %	61 %
6 år	31 %	30 %	29 %
7 år	6 %	7 %	5 %
8 år+	3 %	4 %	3 %

02: JOBBSØKING

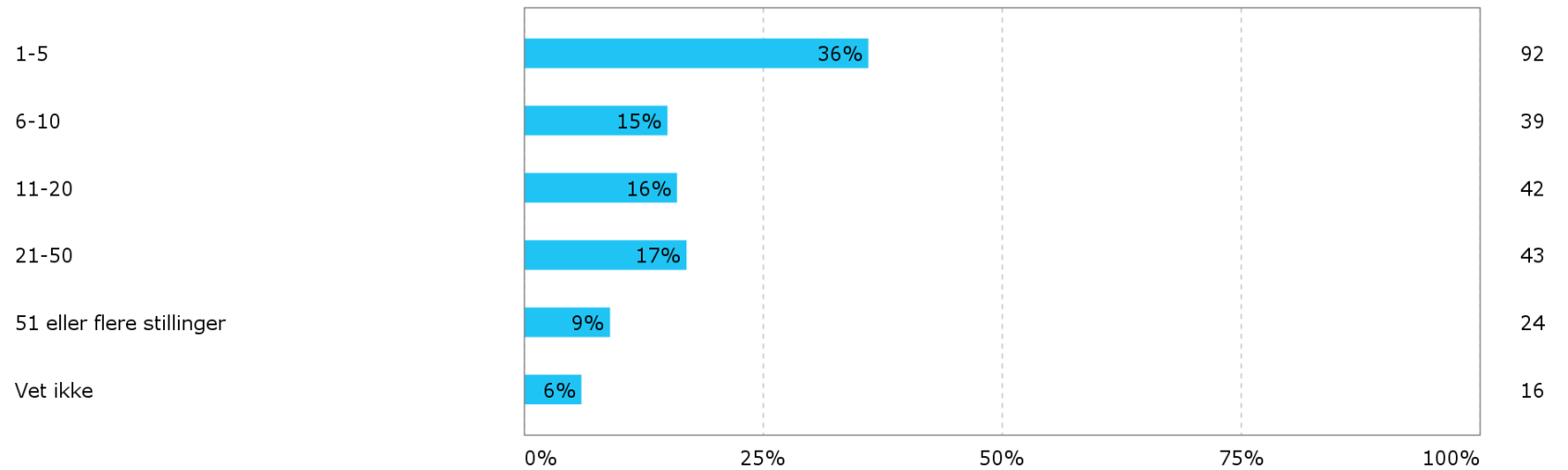
RUNDT HALVPARTEN AV KANDIDATENE STARTET JOBBSØK I LØPET AV SISTE SEMESTER

NÅR BEGYNTE DU Å SØKE JOBB?

36% AV KANDIDATENE SØKTE PÅ MELLOM 1 OG 5

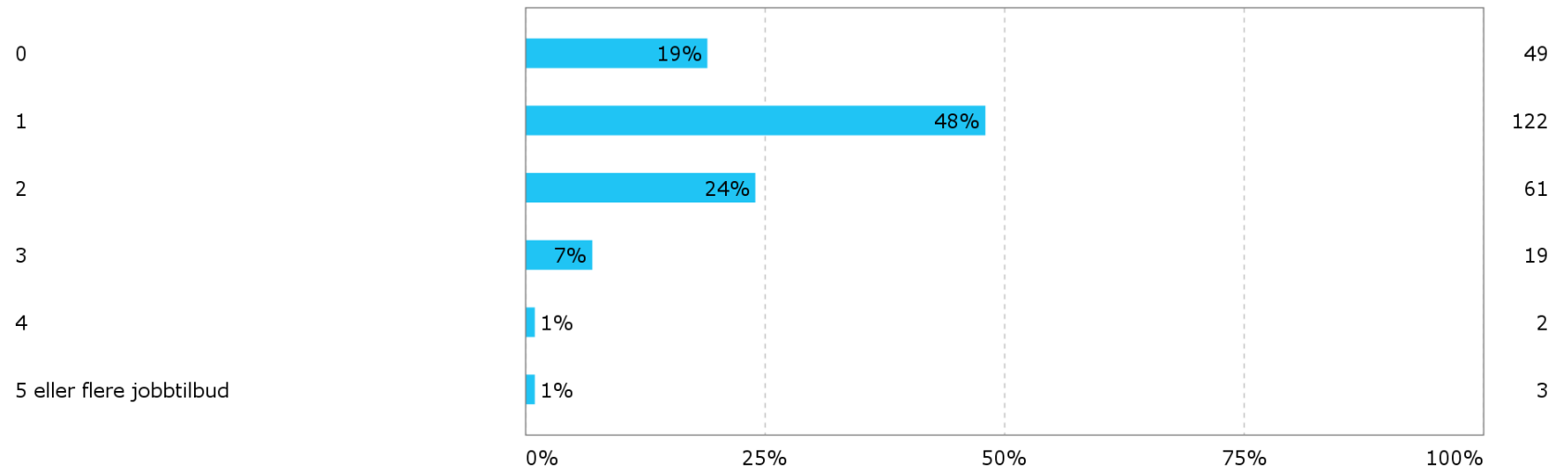
OMTRENT HVOR MANGE STILLINGER HAR DU SØKT PÅ?

SPREDNING I ANTALL JOBBTILBUD- 73% HAR FÅTT 1 ELLER 2 JOBBTILBUD

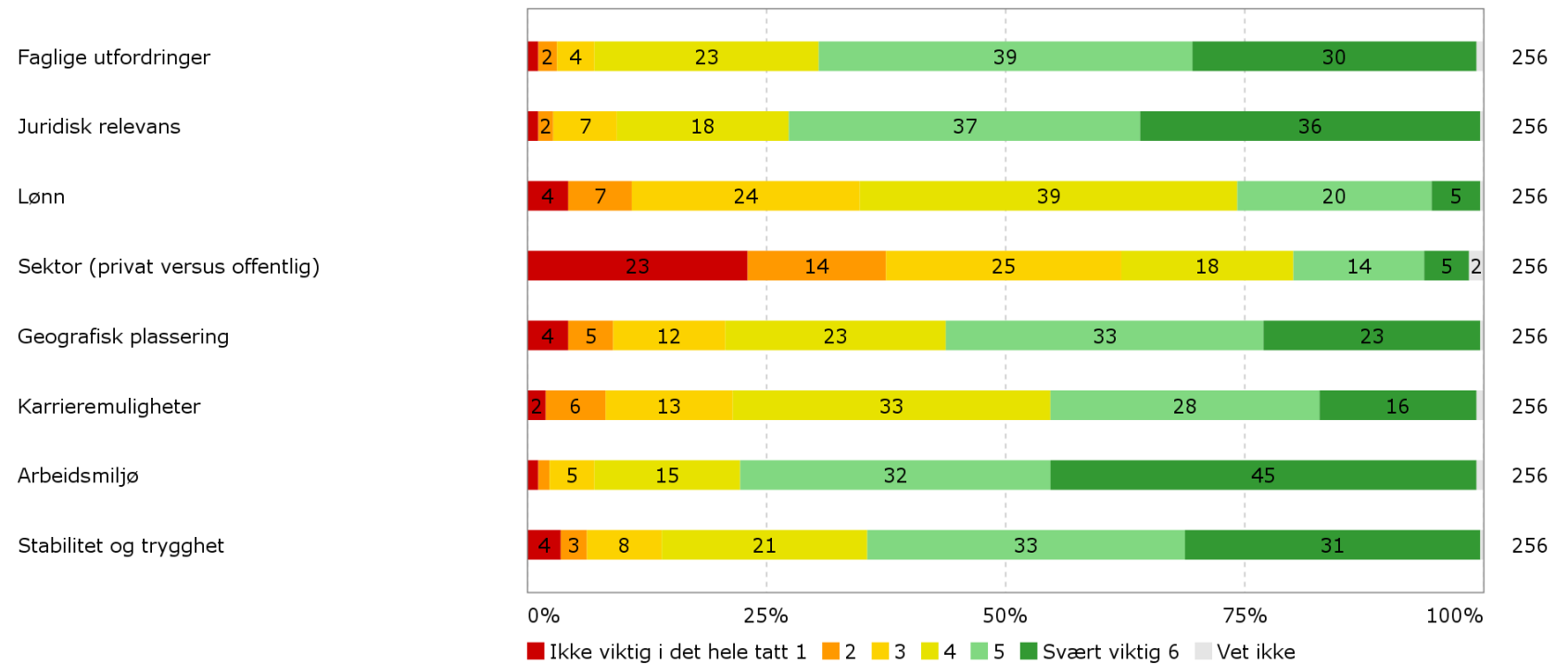
HVOR MANGE TILBUD OM JOBB HAR DU FÅTT?

FILTER: ALLE

ARBEIDSMILJØ, JURIDISK RELEVANS OG FAGLIGE UTFORDRINGER ER VIKTIG FOR JOBBESØK

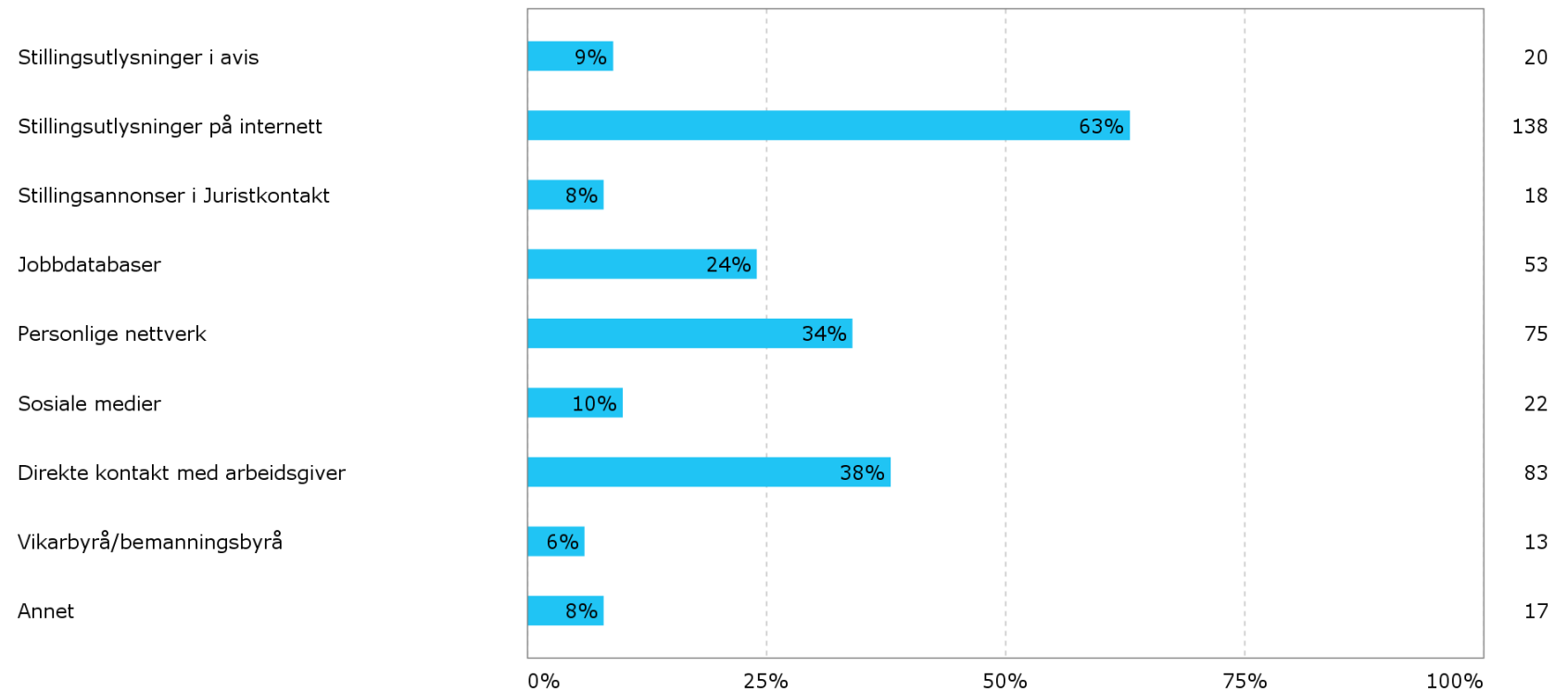
HVOR VIKTIGE ER FØLGENDE FORHOLD FOR DEG NÅR DU SØKTE/SØKER JOBB?

63% AV KANDIDATENE BENYTTET INTERNETT TIL JOBBSØK NÅR DE FIKK SIN FØRSTE JOBB

HVILKE KANALER BRUKTE DU FOR Å FÅ DIN FØRSTE JOBB?

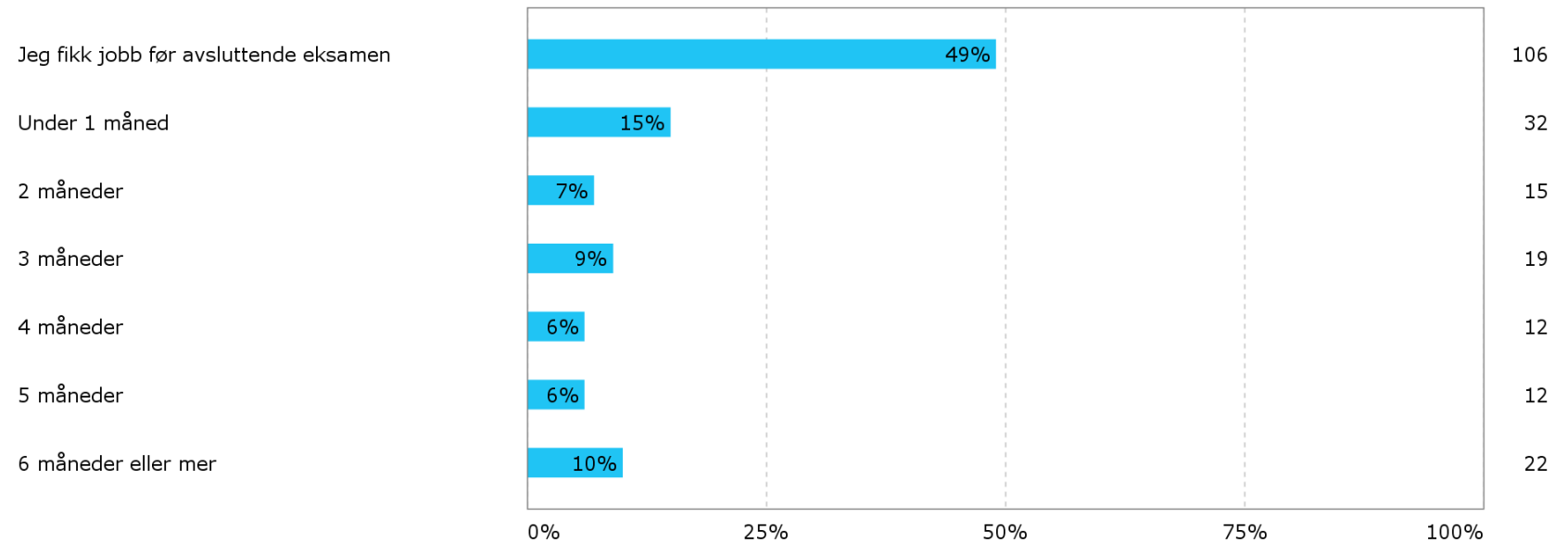
FILTER: IKKE ARBEIDSSØKENDE

49% AV KANDIDATENE FIKK JOBB FØR AVSLUTTENDE EKSAMEN- 10% BRUKTE 6 MÅNEDER ELLER MER

HVOR LANG TID ETTER EKSAMEN FIKK DU JOBB?

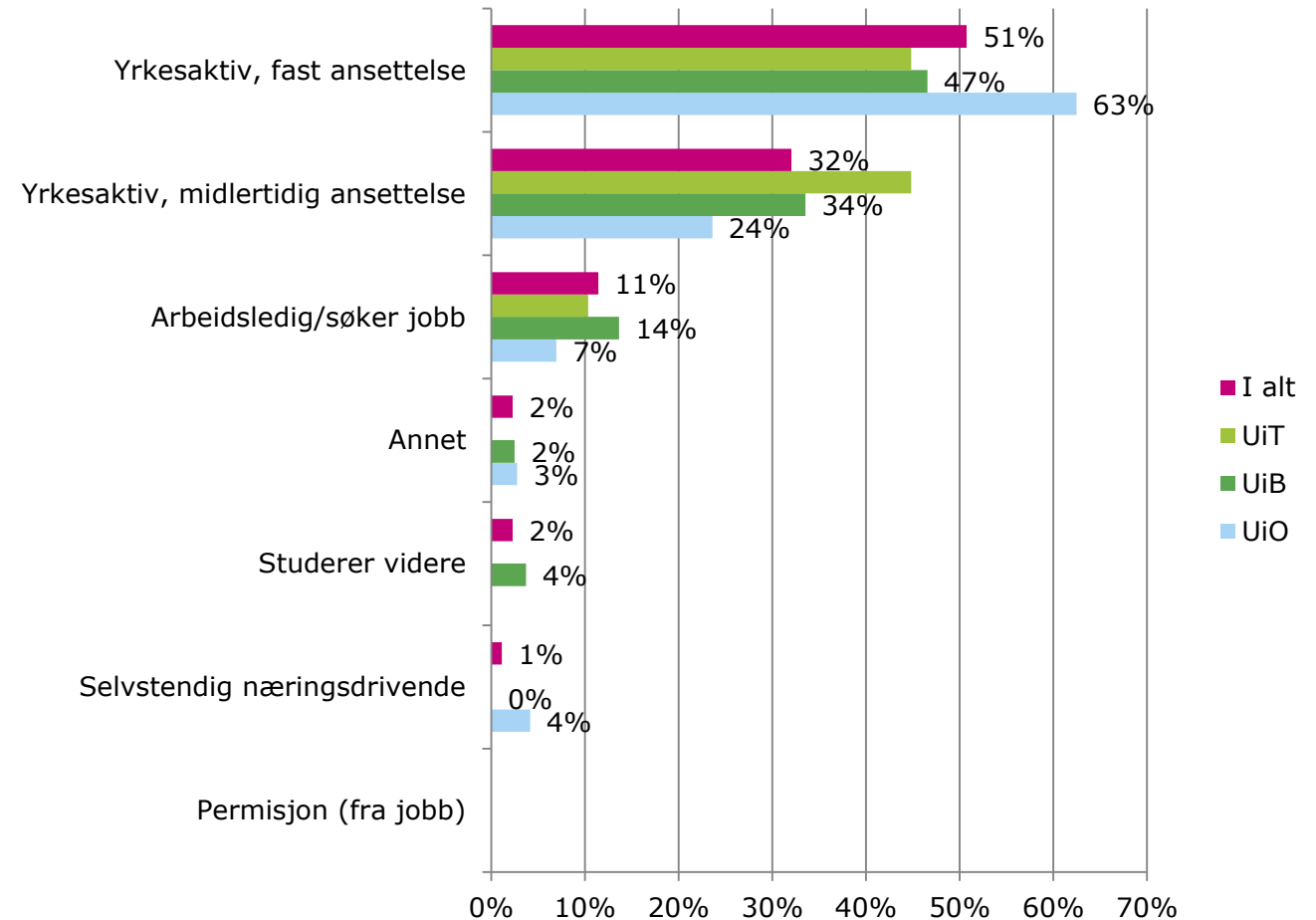
FILTER: IKKE ARBEIDSSØKENDE

03:NÅVÆRENDE STILLING

83 % AV KANDIDATENE ER YRKESAKTIVE- 11% ER ARBEIDSLEDIGE/SØKER JOBB

HVA ER DIN HOVEDBESKJEFTIGELSE?

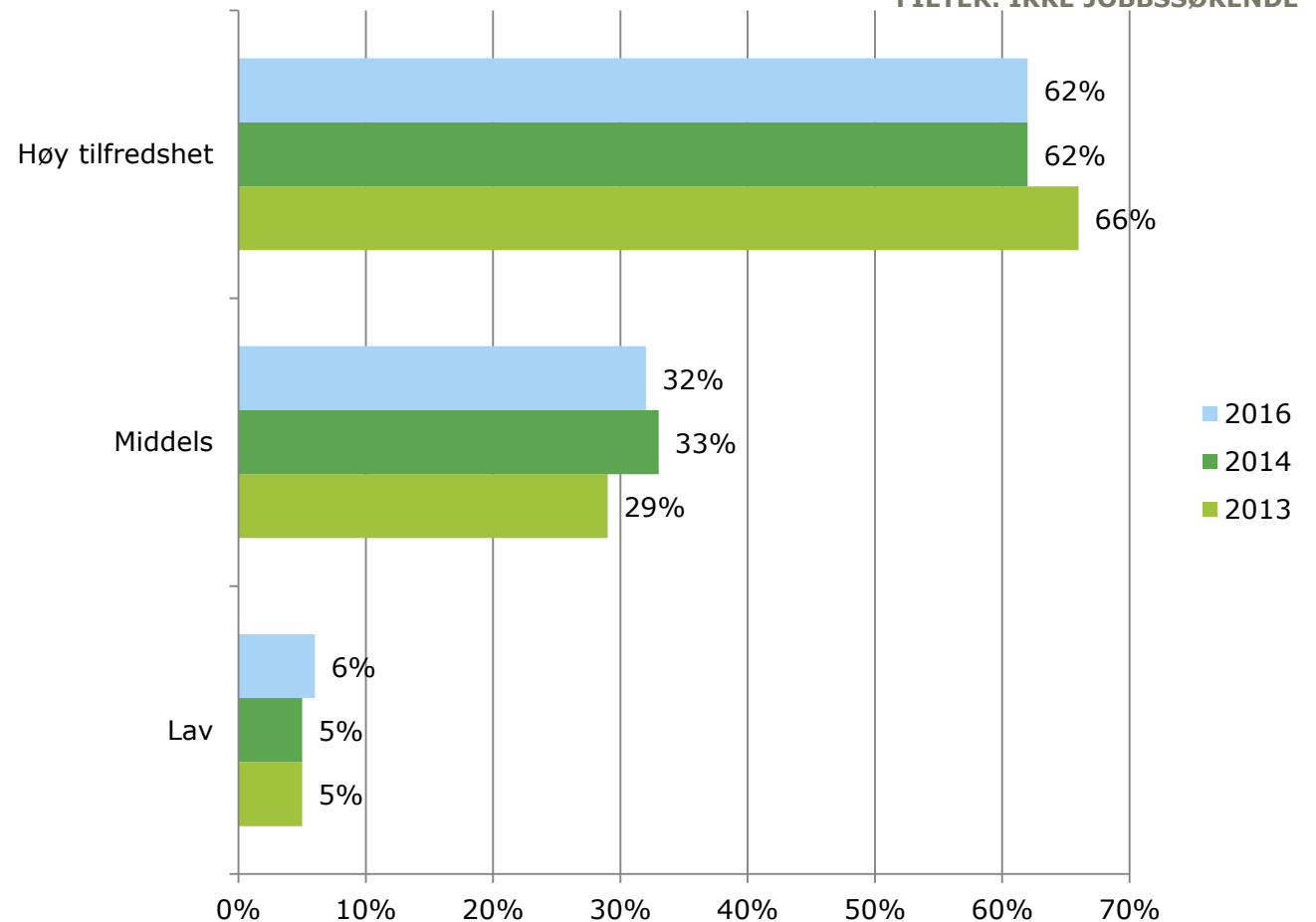

62% AV KANDIDATENE ER TILFREDSE MED NÅVÆRENDE STILLING- STABILT SAMMENLIGNET MED 2014

På en skala fra 1, ikke relevant i det hele tatt, til 6, svært relevant, er liten 1-2, middels 3-5 og stor relevans 5-6.

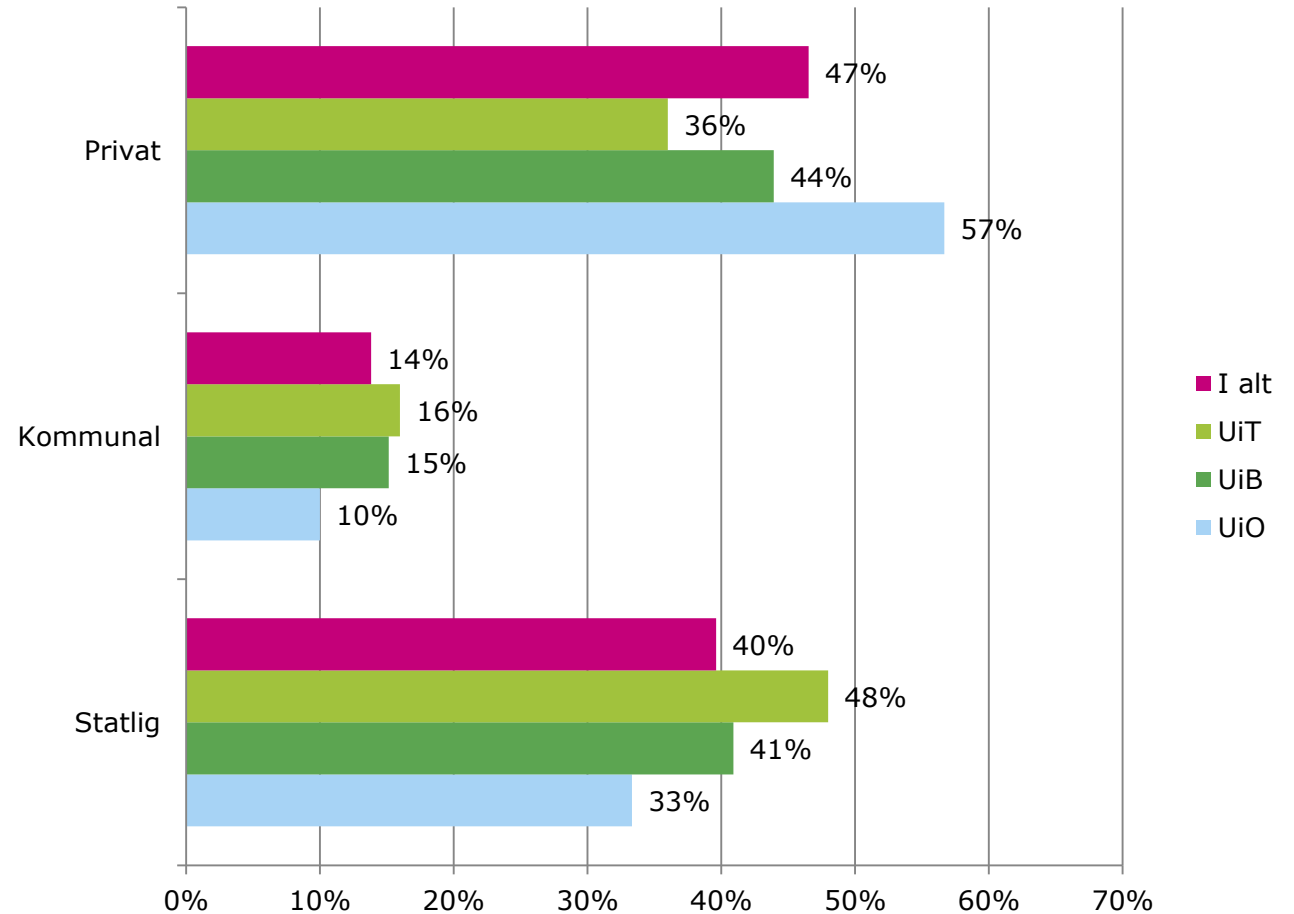
HVOR FORNØYD ELLER MISFORNØYD ER DU MED DIN NÅVÆRENDE STILLING?

FILTER: IKKE JOBBSSØKENDE

OMKRING HALVPARTEN AV KANDIDATENE ARBEIDER I PRIVAT SEKTOR

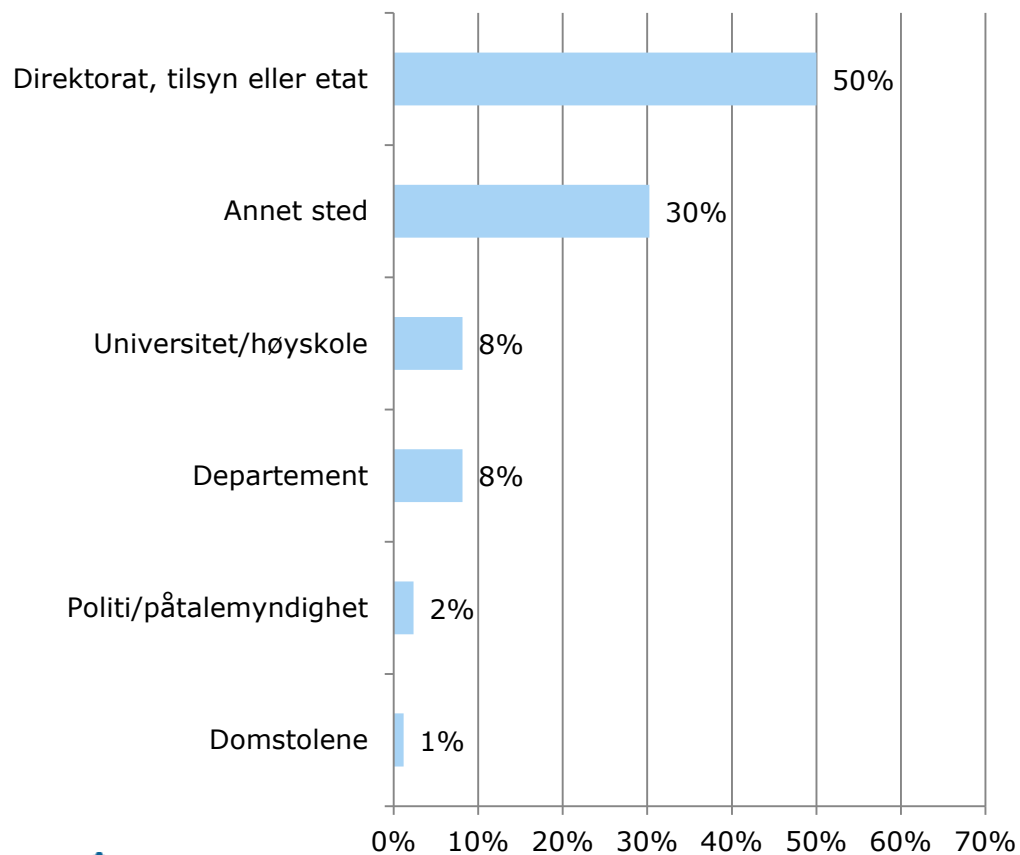
I HVILKEN SEKTOR JOBBER DU?
FILTER: IKKE JOBBSSØKENDE

FLERTALLET AV DE SOM JOBBER I PRIVAT SEKTOR JOBBER I ET ADVOKATFIRMA

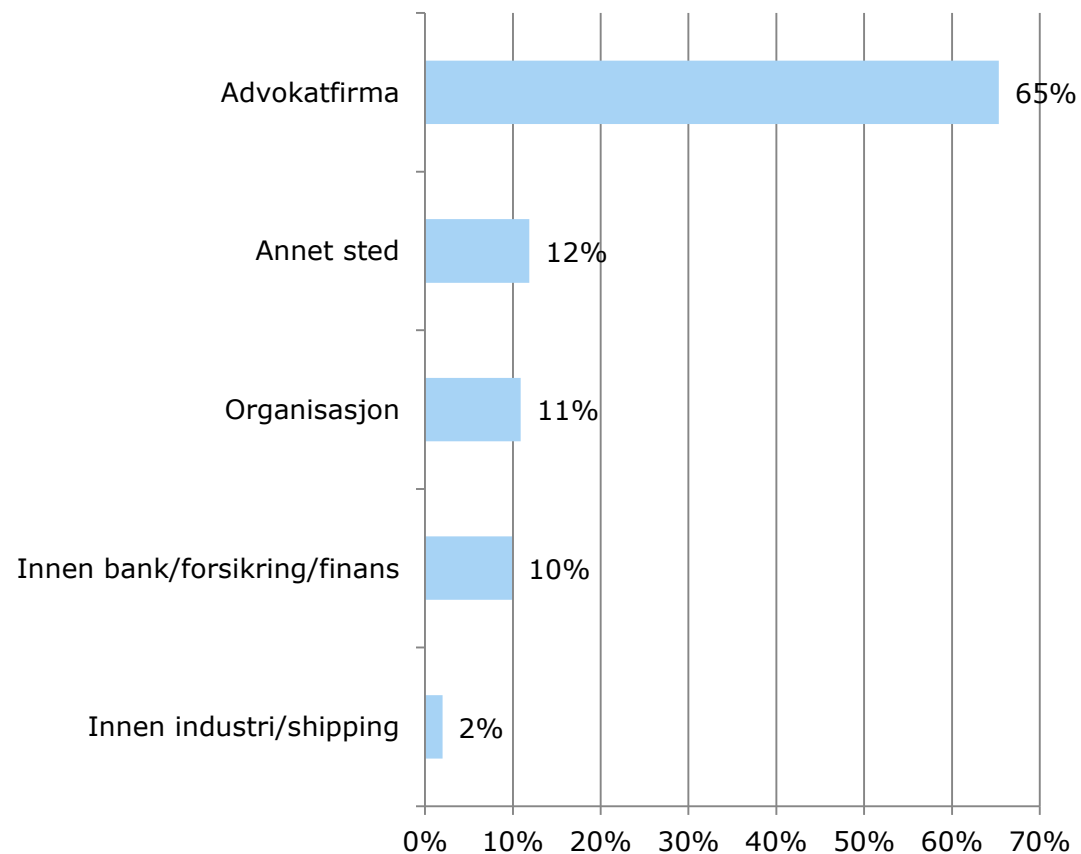
HVOR JOBBER DU?

FILTER: KUN STATLIG SEKTOR

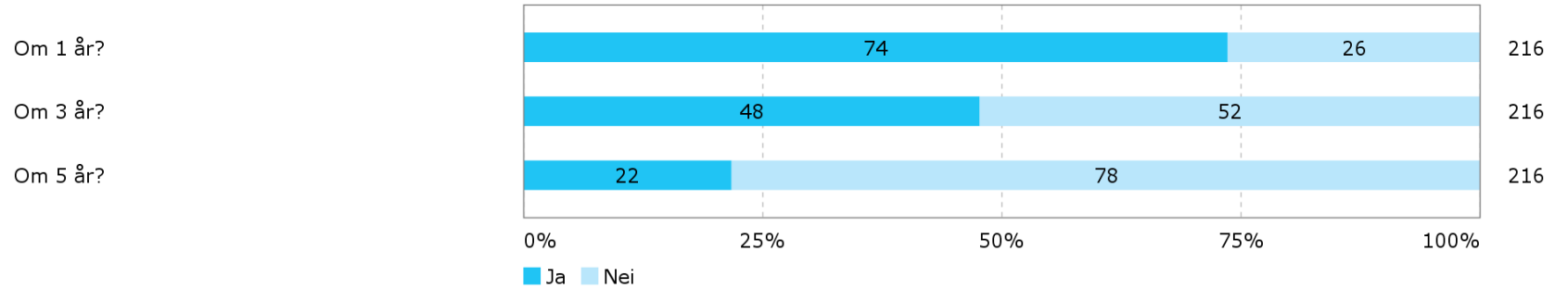
I HVILKEN SEKTOR JOBBER DU?

FILTER: KUN PRIVAT SEKTOR

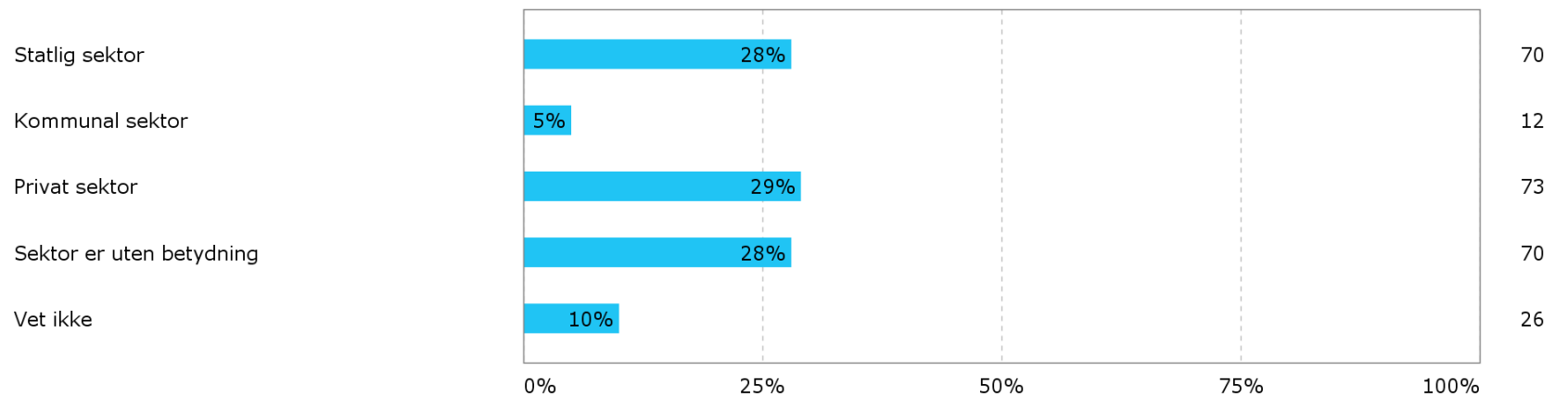

74% SER FOR SEG Å BYTTE JOBB INNEN 5 ÅR....

SER DU FOR DEG AT DU HAR SAMME ARBEIDSGIVER... FILTER: IKKE JOBBSSØKENDE

I HVILKEN SEKTOR SER DU FOR DEG Å JOBBE OM 3-5 ÅR? FILTER: ALLE

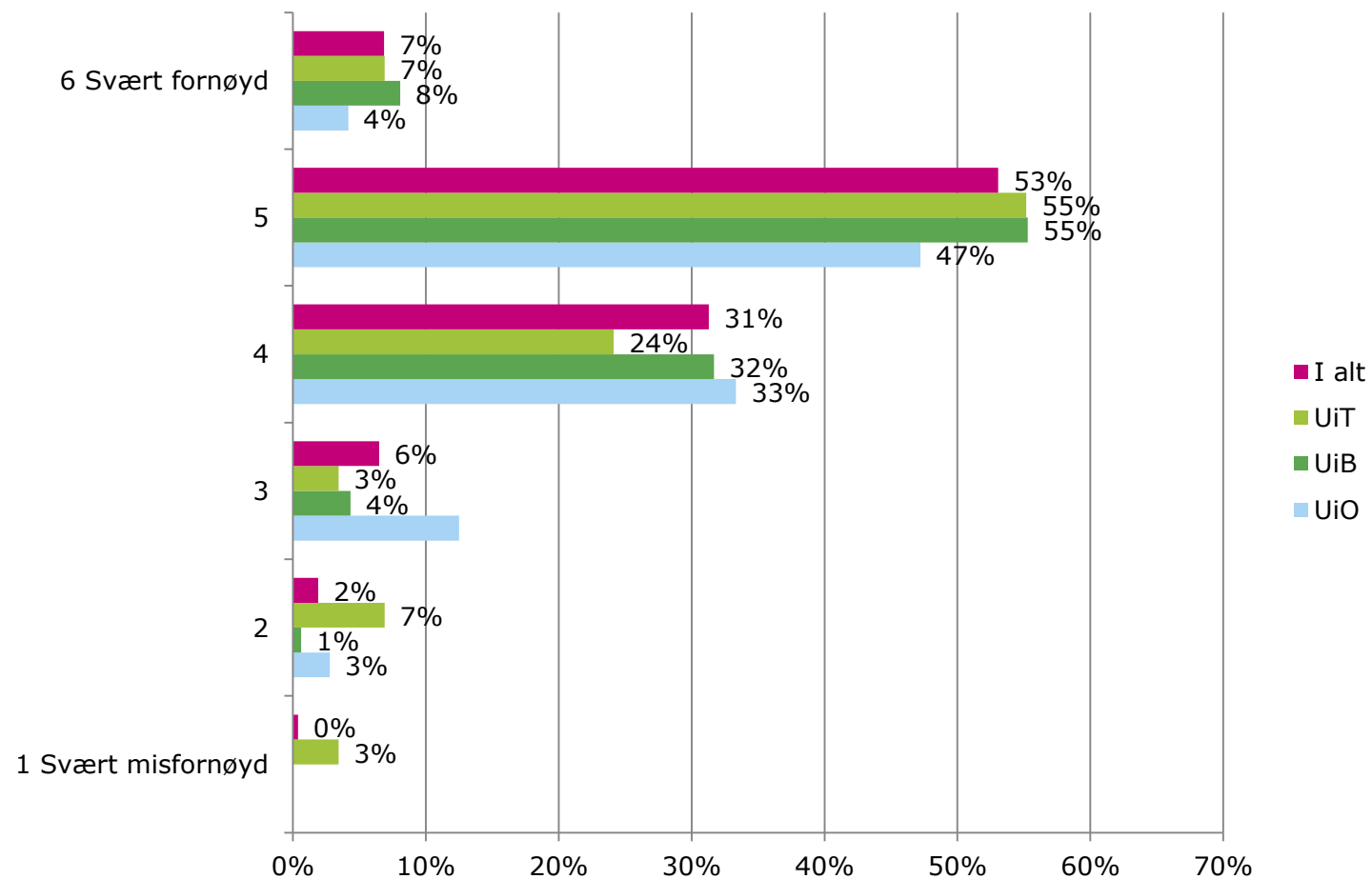

04: STUDIET

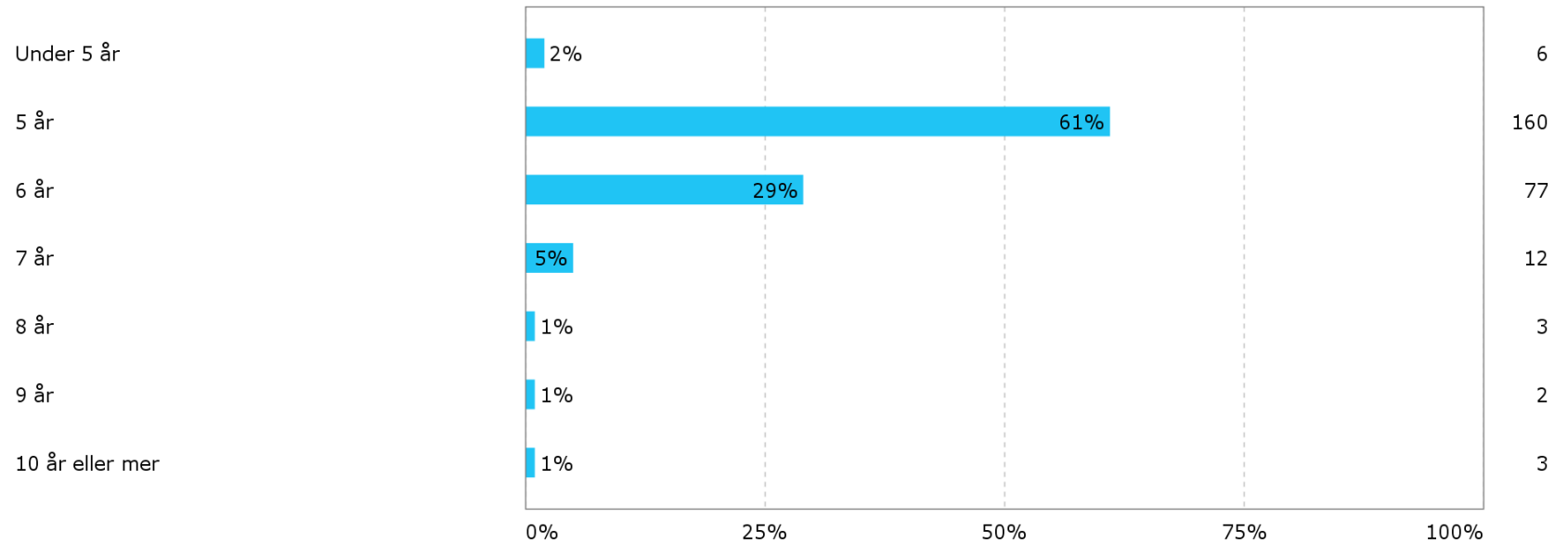
6 AV 10 ER FONØYDE ELLER SVÆRT FORNØYDE MED DET FAGLIGE INNHOLDET I STUDIET

HVOR FORNØYD ELLER MISFORNØYD ER DU TOTALT SETT MED MASTERSTUDIET I RETTSVITENSKAP?

61% AV KANDIDATENE ER BRUKTE 5 ÅR PÅ MASTEREN- 3% BRUKTE 8 ÅR ELLER MER

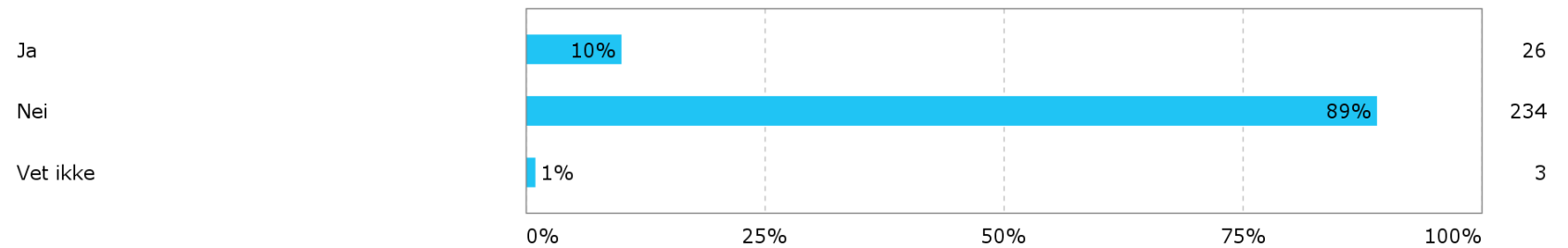
HVOR MANGE ÅR BRUKTE DU PÅ MASTERSTUDIET I RETTSVITENSKAP?

10% AV KANDIDATENE HAR TATT BACHELOR ET ANNET STED ENN MASTER

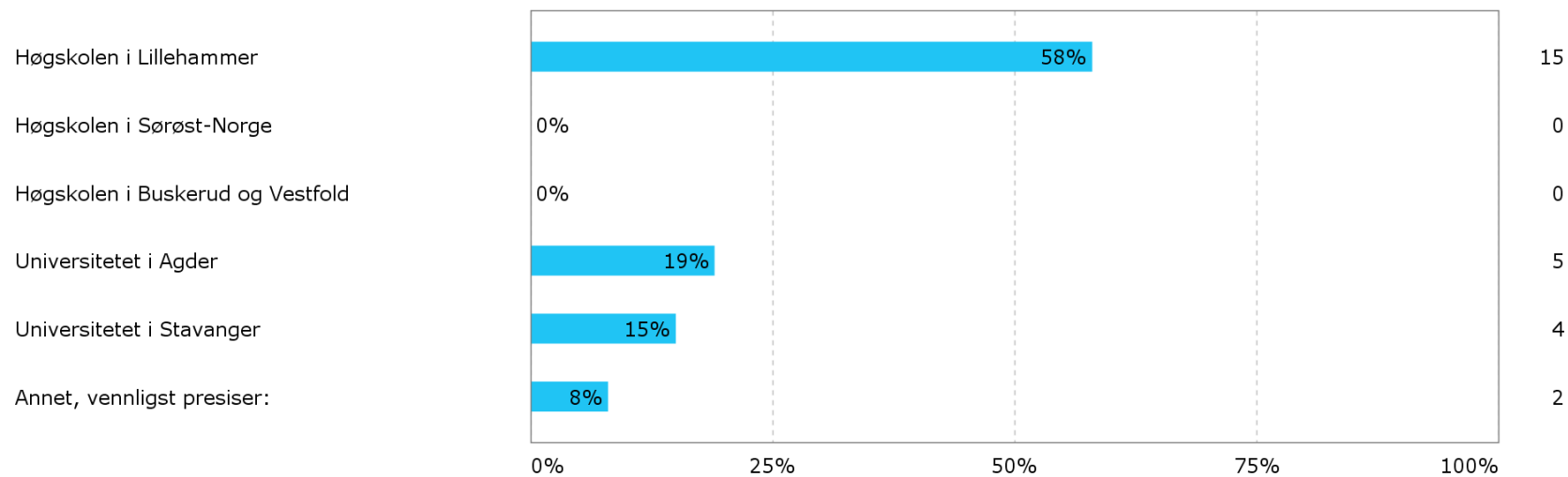
HAR DU TATT BACHELOR ET ANNET STED ENN MASTER?

58 % AV DE SOM HAR TATT BACHELOR ET ANNET STED EN MASTER KOMMER FRA HØYSKOLEN I LILLEHAMMER

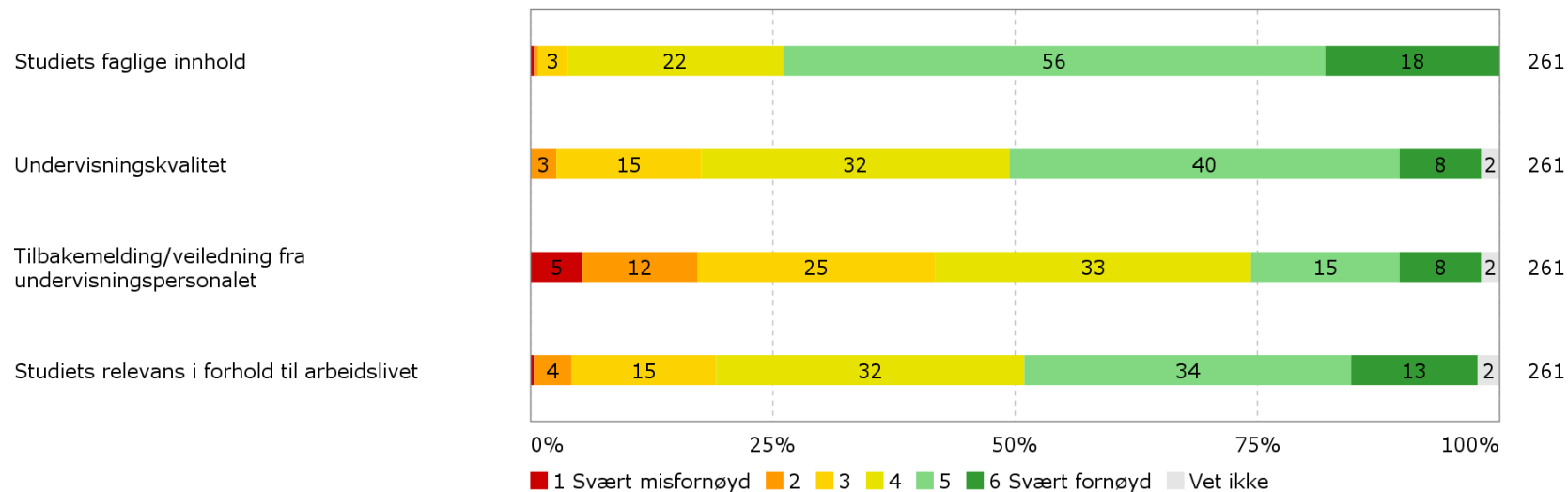
HVOR HAR DU TATT BACHELORGRADEN?

FILTER: KUN KANDIDATER SOM HAR SAGT DE HAR TATT ET ANNET STED ENN MASTER?
(N=26)

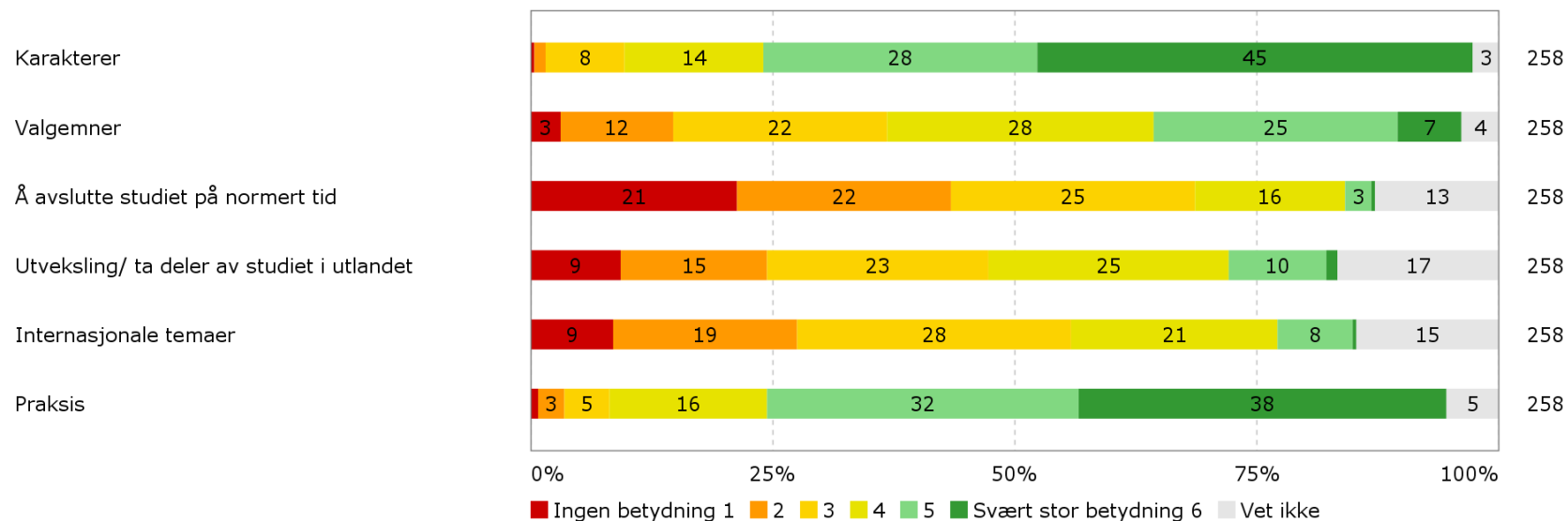
7 AV 10 ER FONØYDE ELLER SVÆRT FORNØYDE MED DET FAGLIGE INNHOLDET I STUDIET

HVOR FORNØYD ELLER MISFORNØYD ER DU MED FØLGENDE?

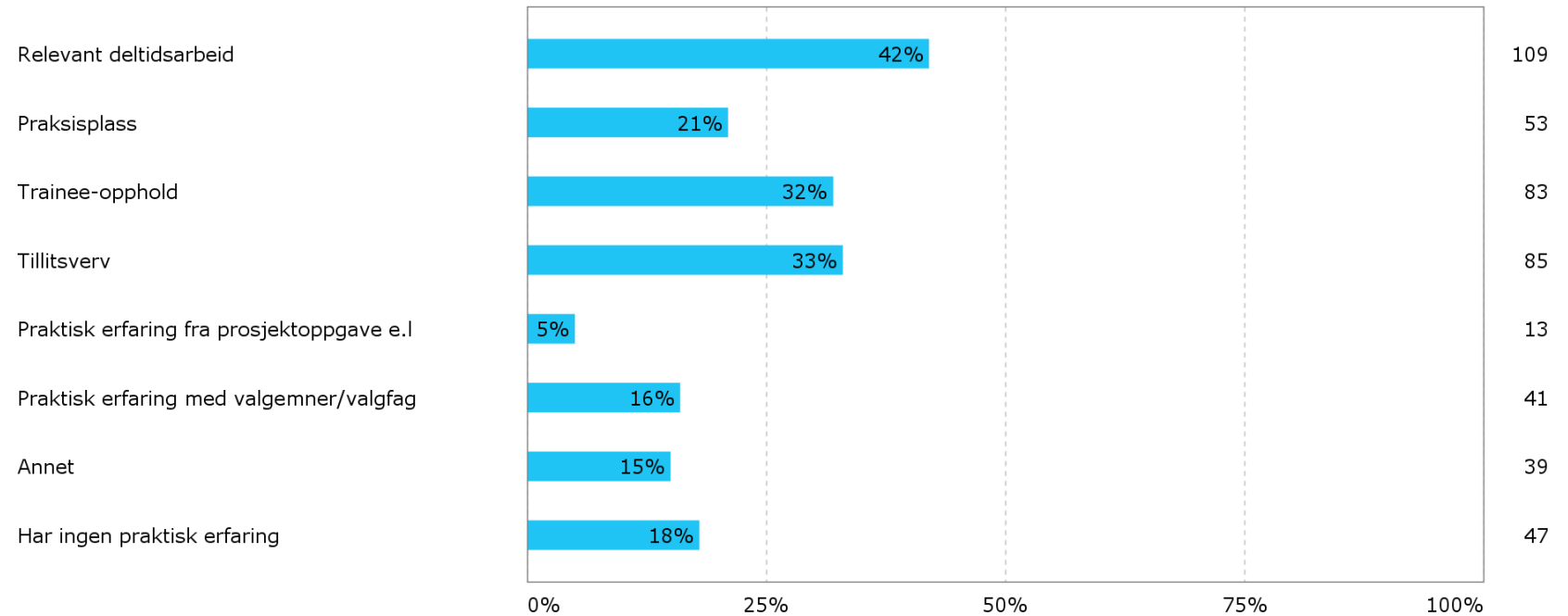
7 AV 10 ER FONØYDE ELLER SVÆRT FORNØYDE MED DET FAGLIGE INNHOLDET I STUDIET

HVILKEN BETYDNING MENER DU AT FØLGENDE FORHOLD FRA STUDIET HAR NÅR DET GJELDER Å FÅ EN JURIDISK RELEVANT JOBB?

42% OPPGIR AT DE HADDE RELEVANT DELTIDSARBEID UNDER STUDIETIDEN- 18% HAR INGEN PRATISK ERFARING

HVILKEN PRAKTISK ERFARING HAR DU FRA STUDIETIDEN?

05: APPENDIX

PRAKTISK ERFARING KRYSSSET MED HOVEDBESKJEFTIGELSE

HVILKEN PRAKTISK ERFARING HAR DU FRA STUDIETIDEN?

KRYSSSET MED: HVA ER DIN HOVEDBESKJEFTIGELSE?

	Yrkesaktiv, fast ansettelse	Yrkesaktiv, midlertidig ansettelse	Studerer videre	Arbeidsledig /søker jobb	Annet	I alt
Relevant deltidsarbeid	51 %	39 %	17 %	21 %	40 %	42 %
Praksisplass	22 %	23 %	0 %	14 %	40 %	21 %
Trainee-opphold	47 %	19 %	33 %	14 %	20 %	33 %
Tillitsvern	37 %	31 %	17 %	31 %	60 %	34 %
Praktisk erfaring fra prosjektoppgave e.l	4 %	6 %	17 %	3 %	0 %	5 %
Praktisk erfaring med valgemenner/valgfag	21 %	13 %	50 %	3 %	0 %	16 %
Annet	18 %	17 %	0 %	3 %	0 %	15 %
Har ingen praktisk erfaring	10 %	20 %	17 %	41 %	40 %	18 %

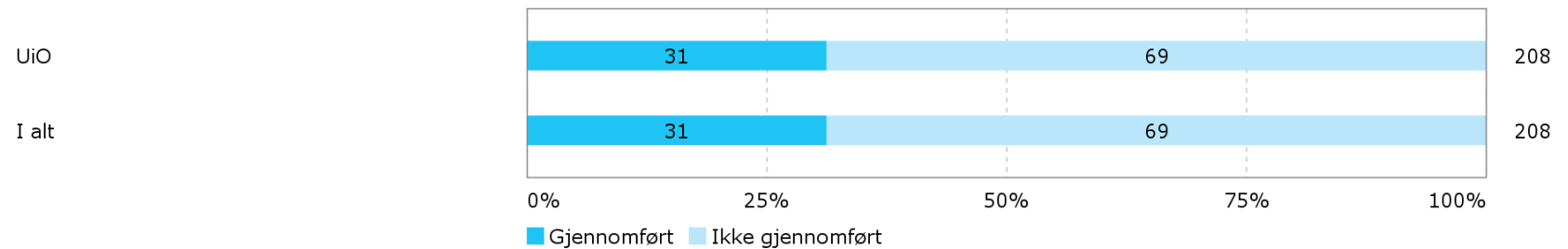
JURISTFORBUNDETS KANDIDATUNDERSØKELSE 2017

INSTITUSJON: UIO

SVARPROSENT

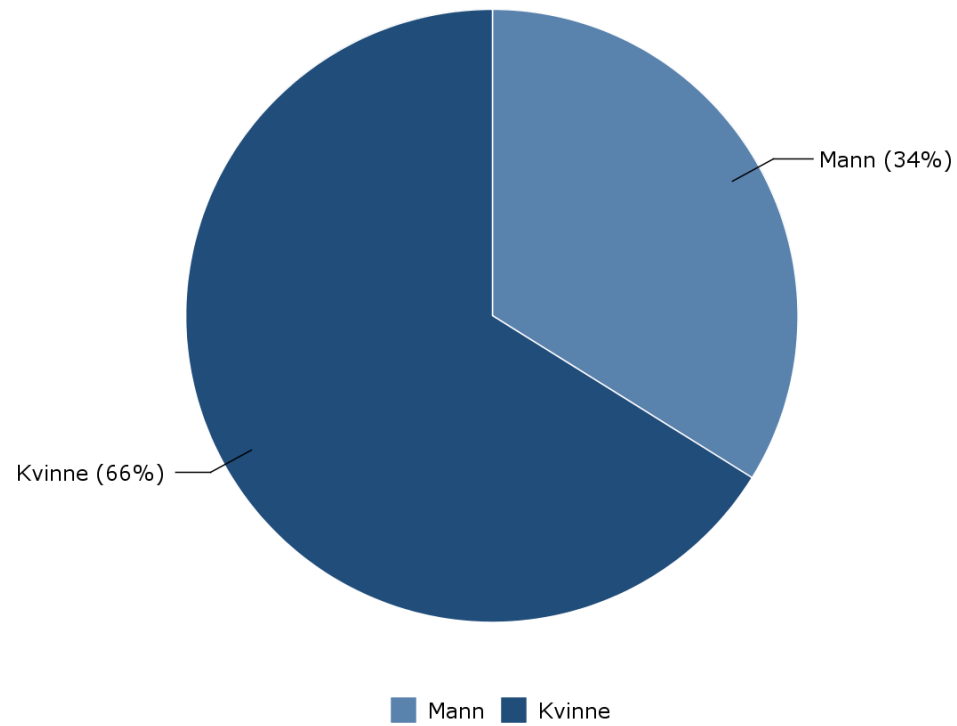
Svarstatus

Krysset med: Universitet

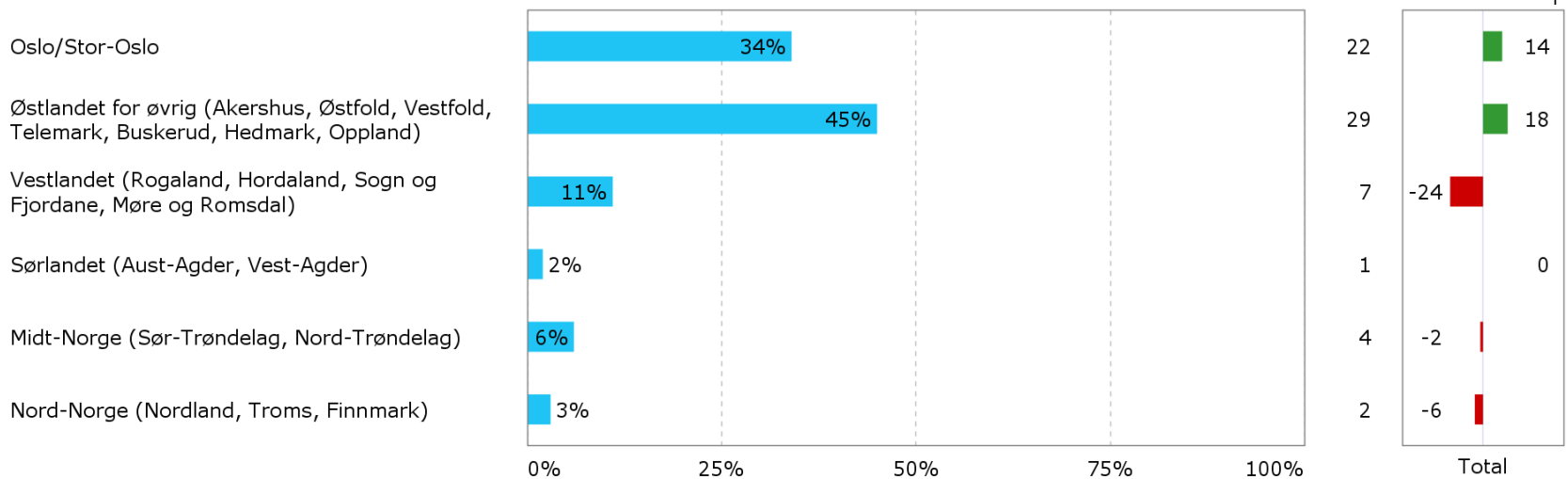
BAKGRUNNSINFORMASJON

Kjønn

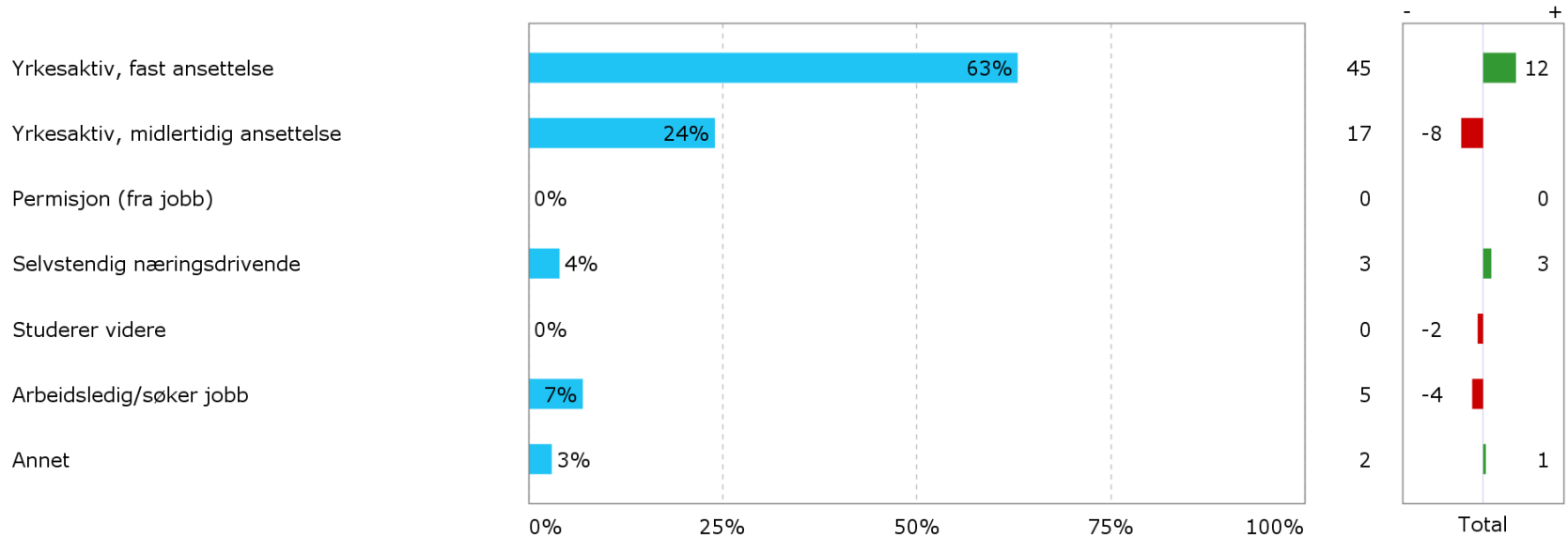
BAKGRUNNSINFORMASJON

Hvor i landet kommer du opprinnelig fra?

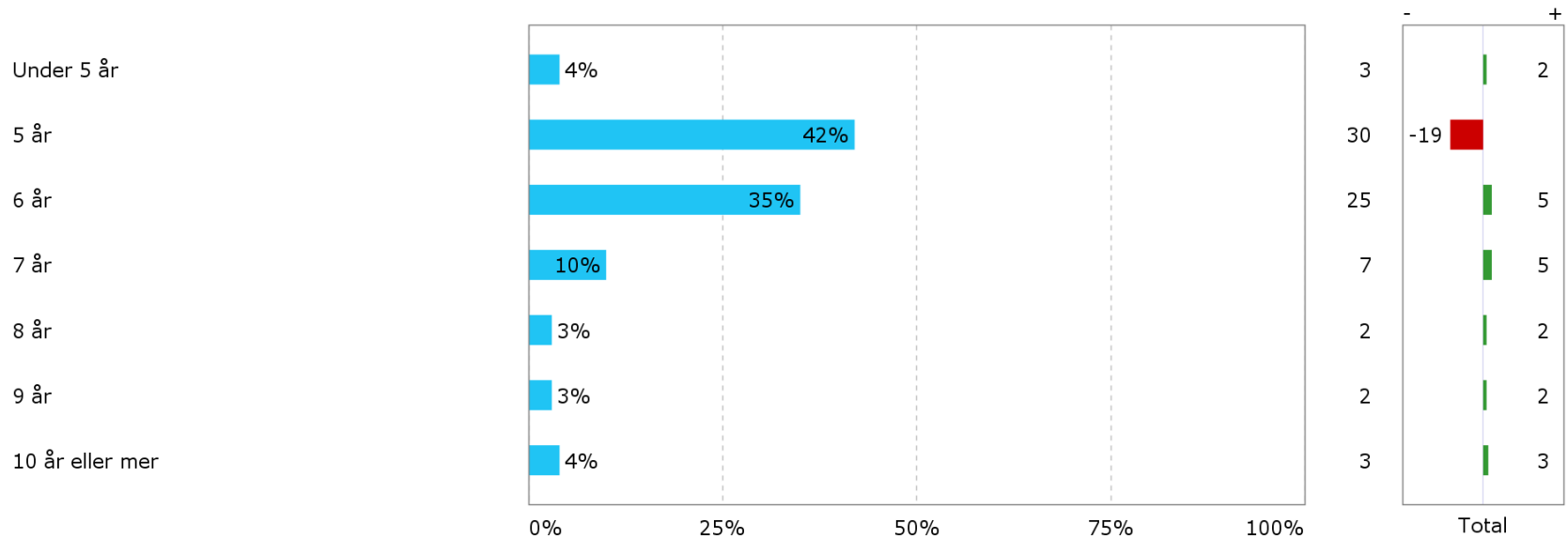
BAKGRUNNSINFORMASJON

Hva er din hovedbeskjeftigelse?

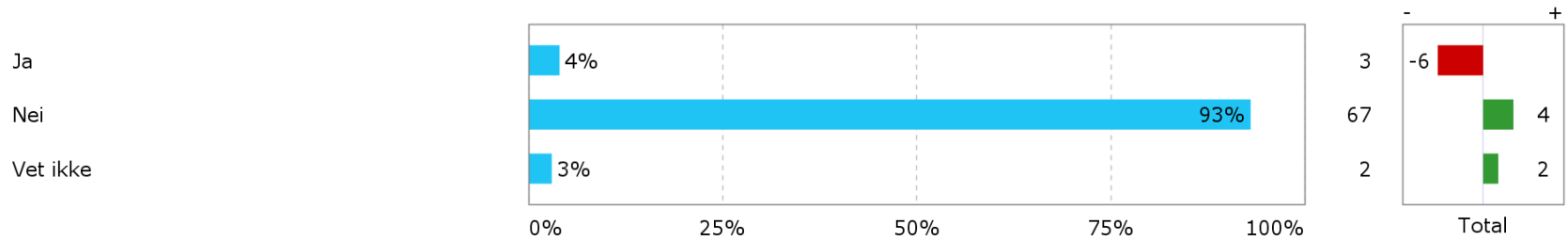
STUDIET

Hvor mange år brukte du på masterstudiet i rettsvitenskap?

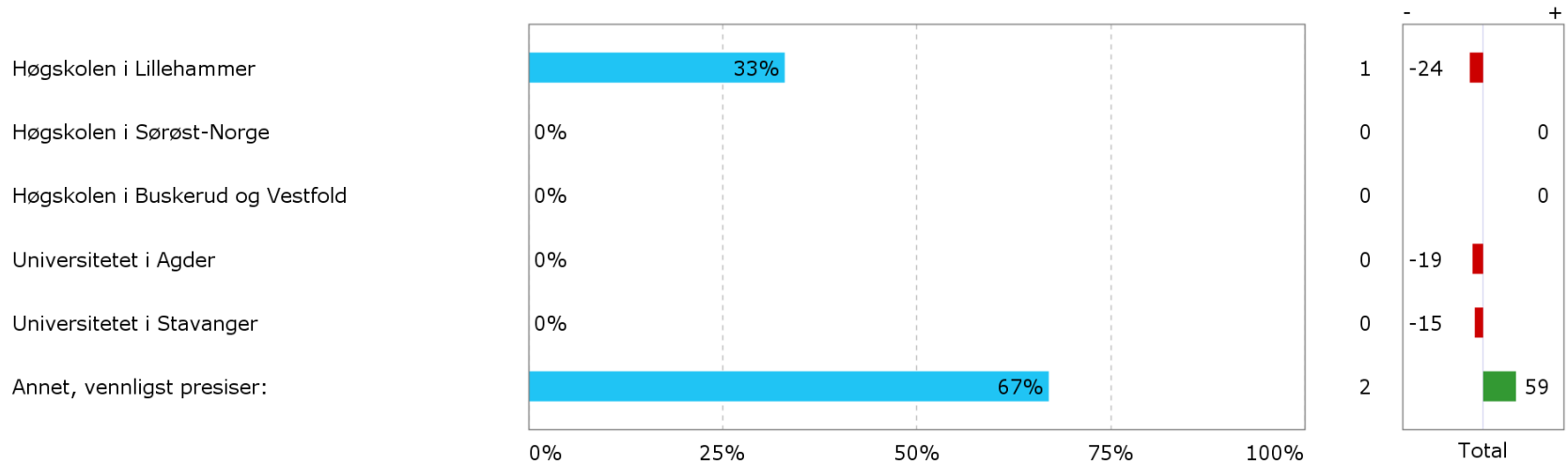
STUDIET

Har du tatt bachelor et annet sted enn master?

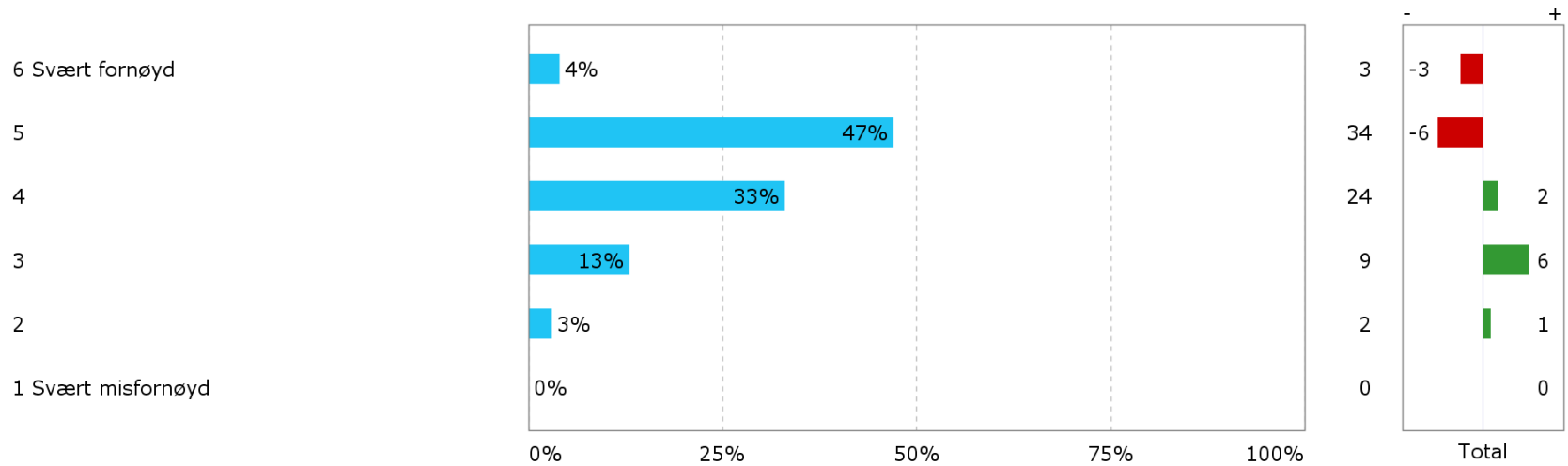
STUDIET

Hvor har du tatt bachelorgraden?

STUDIET

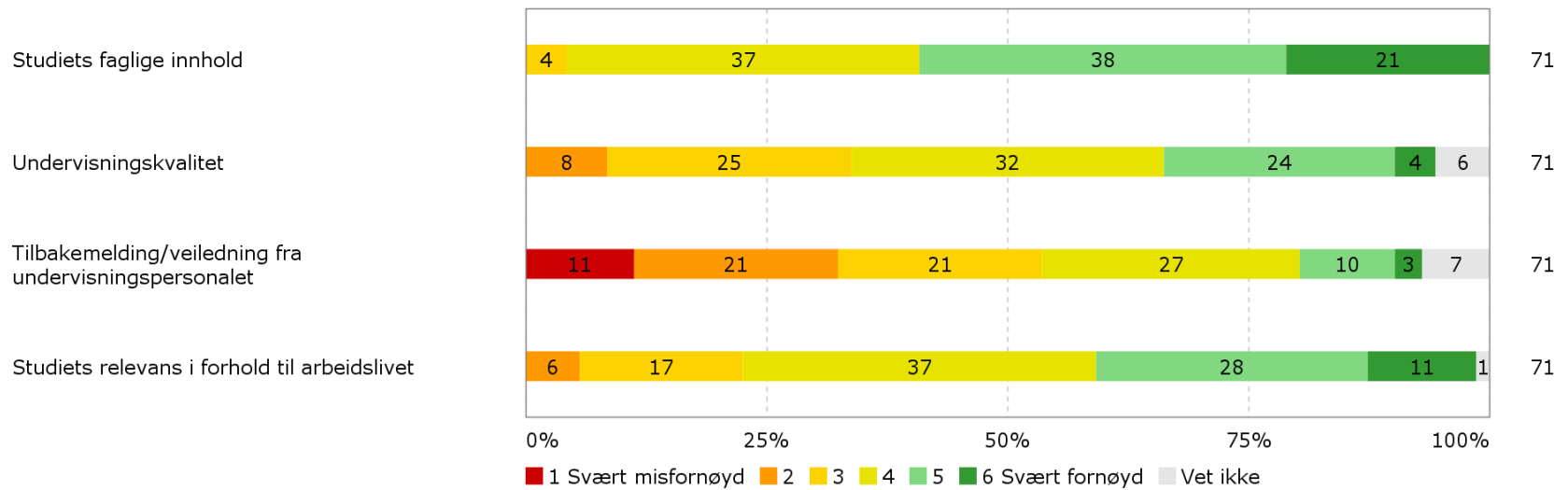
Hvor fornøyd eller misfornøyd er du totalt sett med masterstudiet i rettsvitenskap?

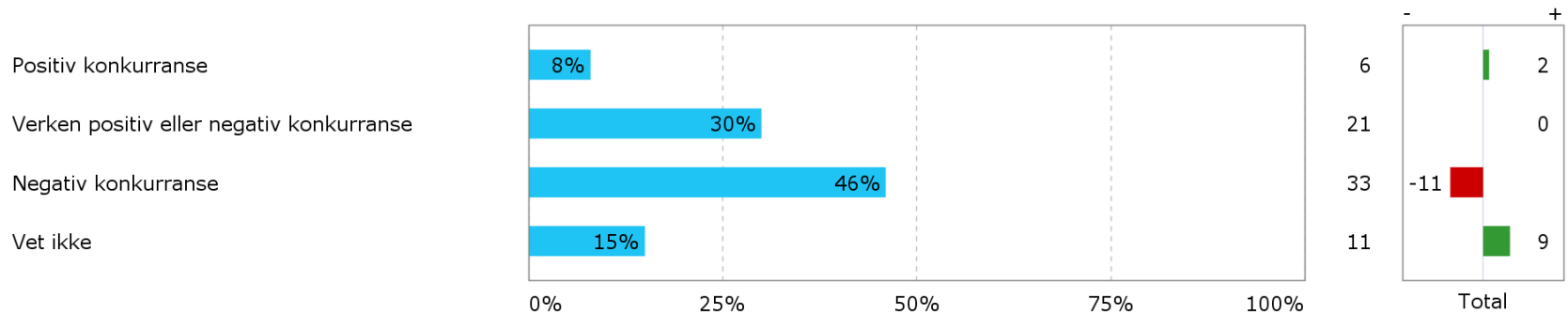
STUDIET

Hvor fornøyd eller misfornøyd er du med følgende? -

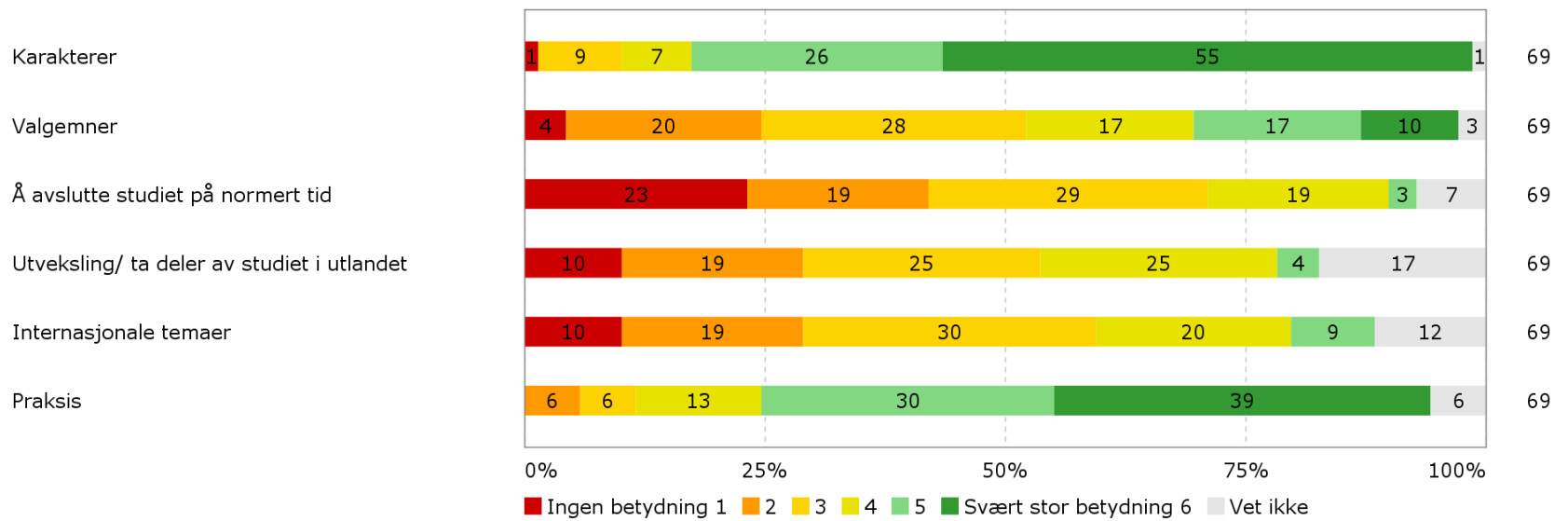
STUDIET

Hvordan opplevde du konkurranseforholdet mellom studentene? Synes du det var...

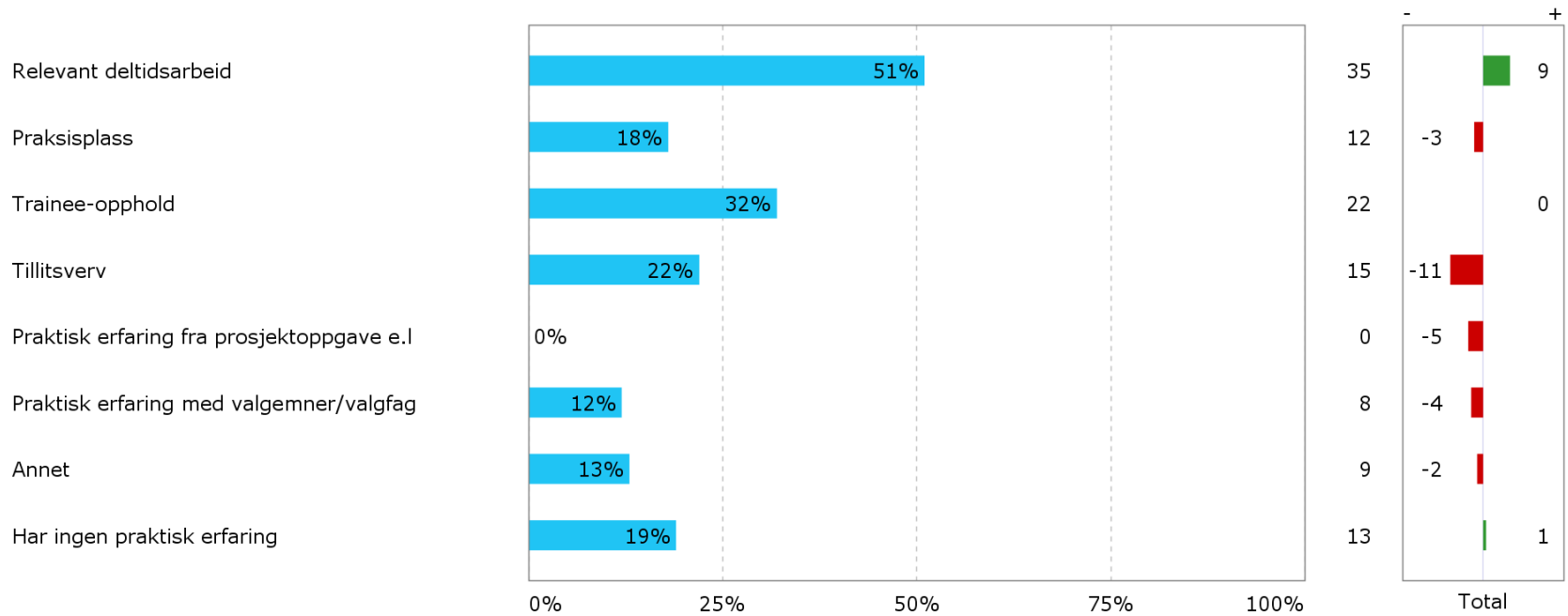
STUDIET

Hvilken betydning mener du at følgende forhold fra studiet har når det gjelder å få en juridisk relevant jobb? -

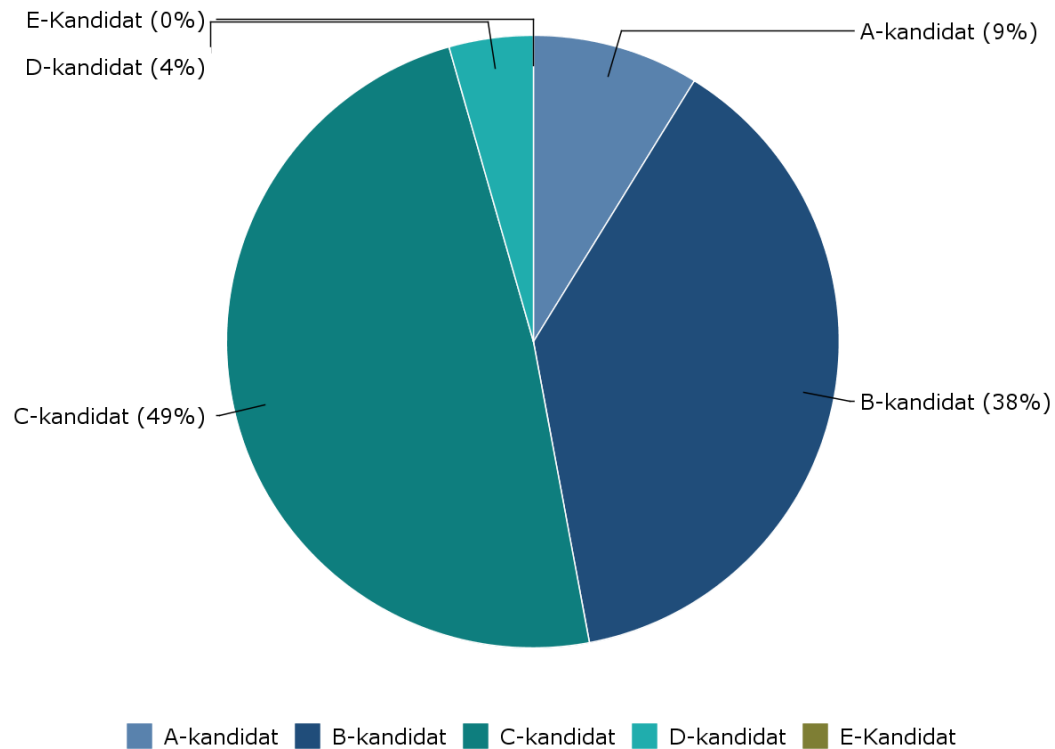
STUDIET

Hvilken praktisk erfaring har du fra studietiden?

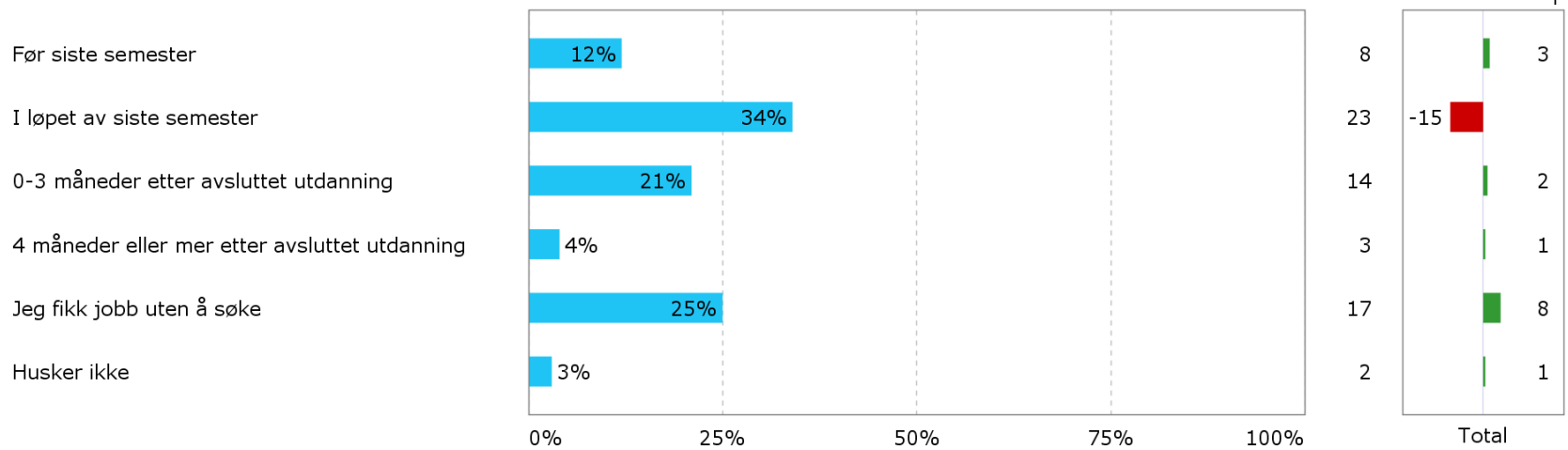
STUDIET

Hvilken type kandidat vil du karakterisere deg selv som?

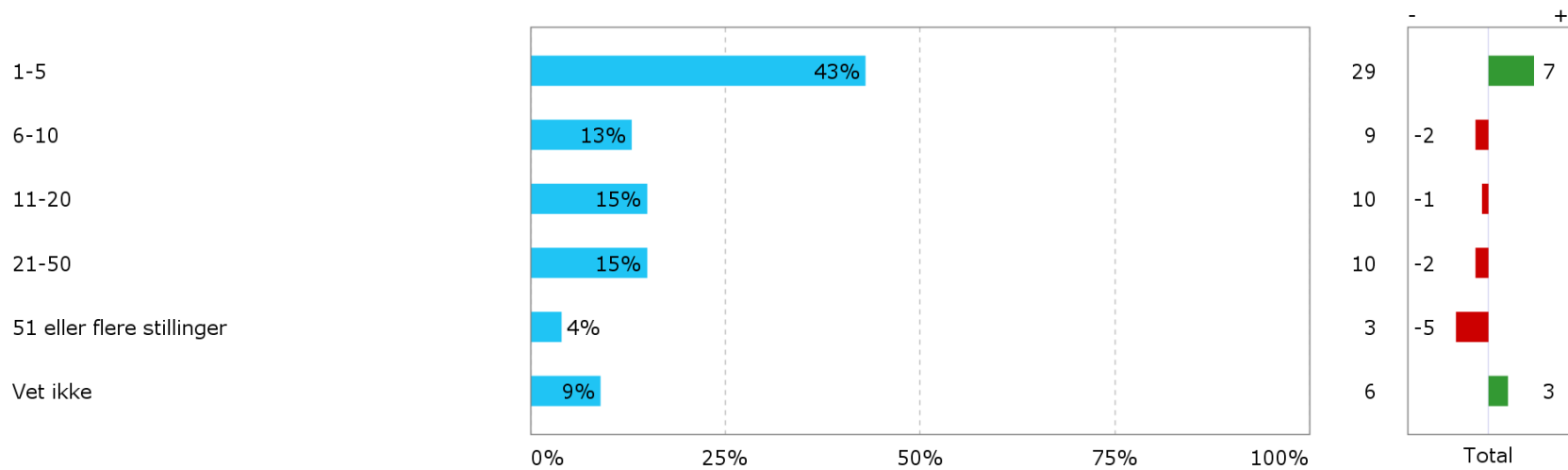
JOBBSØKING

Når begynte du å søke jobb?

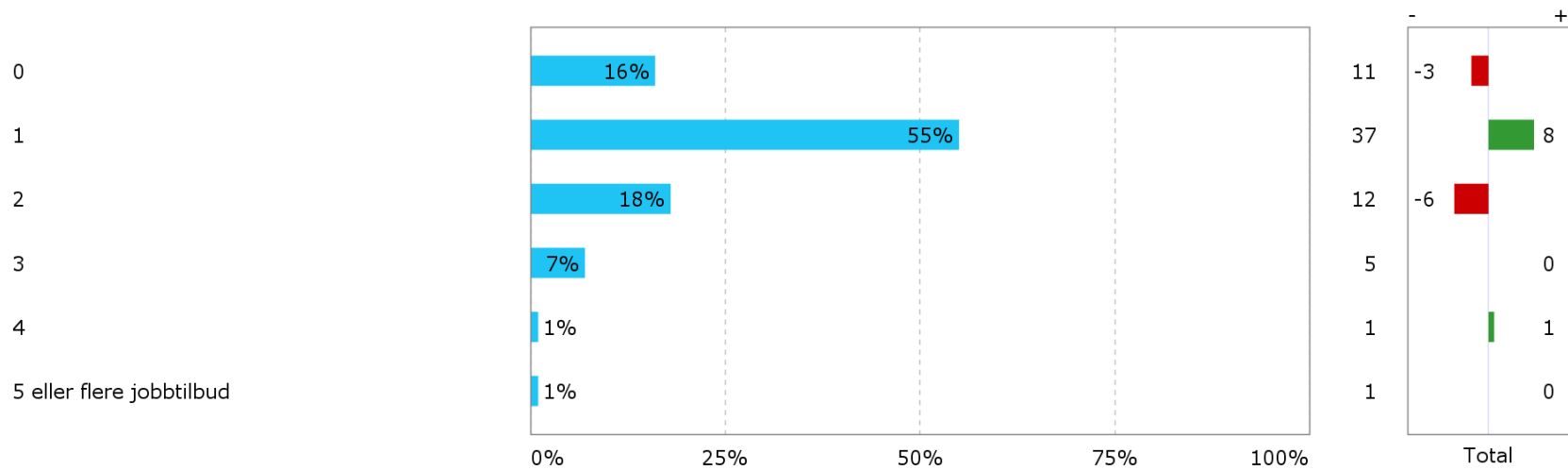
JOBBSØKING

Omtrent hvor mange stillinger har du søkt på?

JOBBSØKING

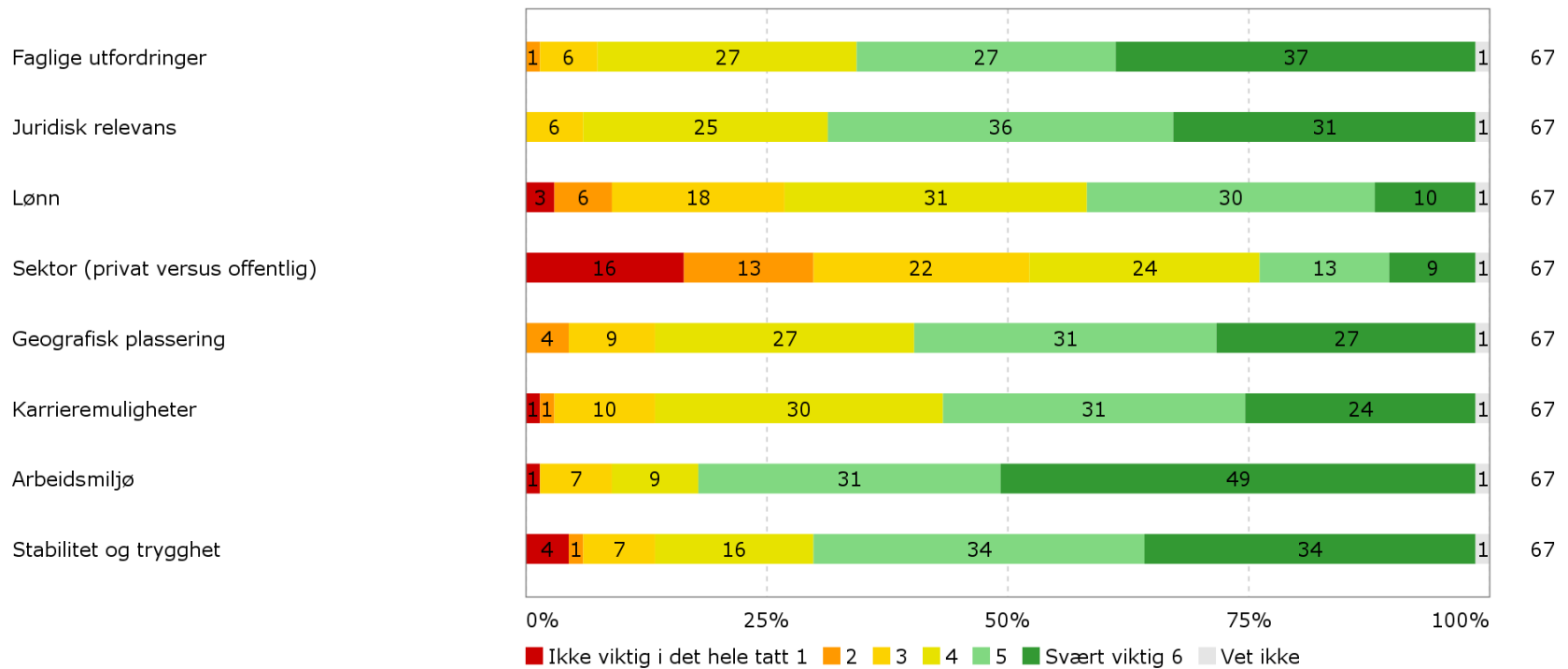
Hvor mange tilbud om jobb har du fått?

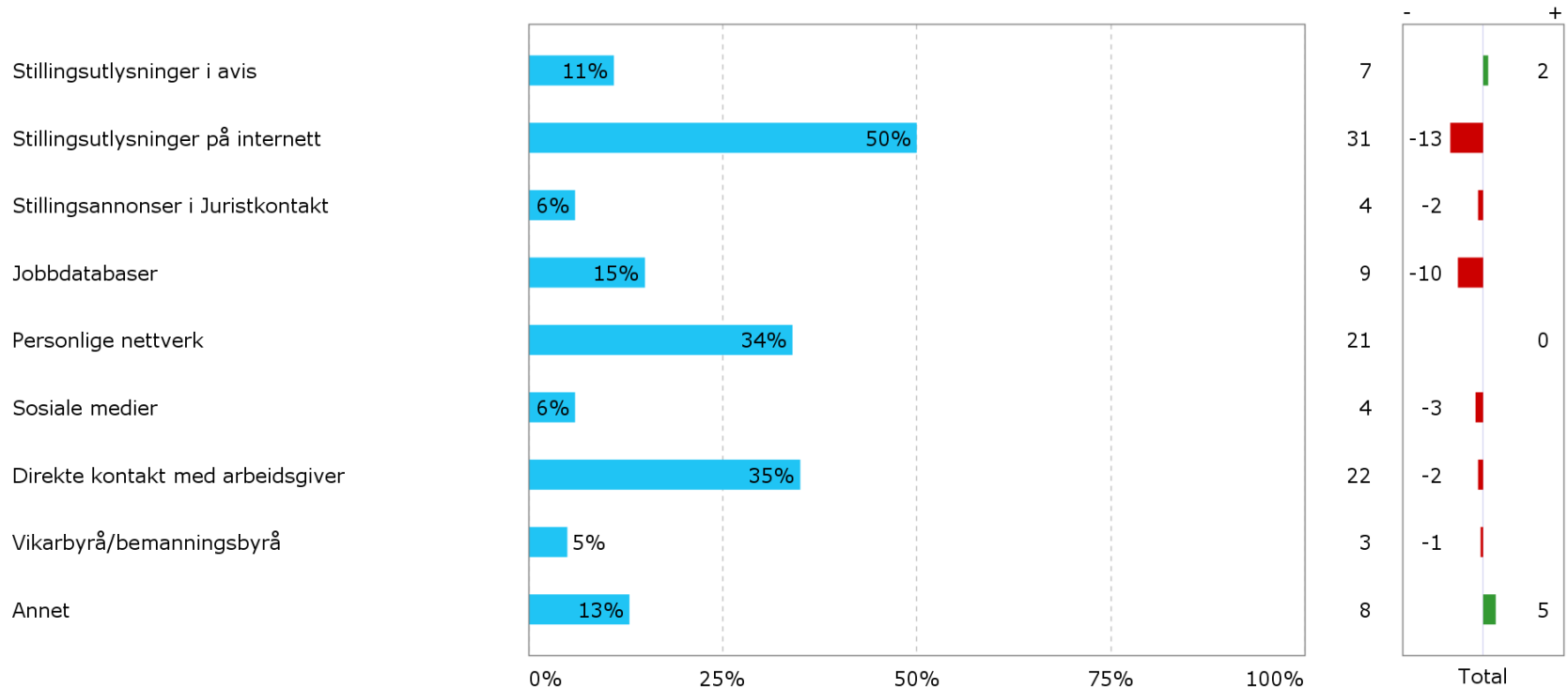
JOBBSØKING

Hvor viktige er følgende forhold for deg når du søkte/søker jobb? -

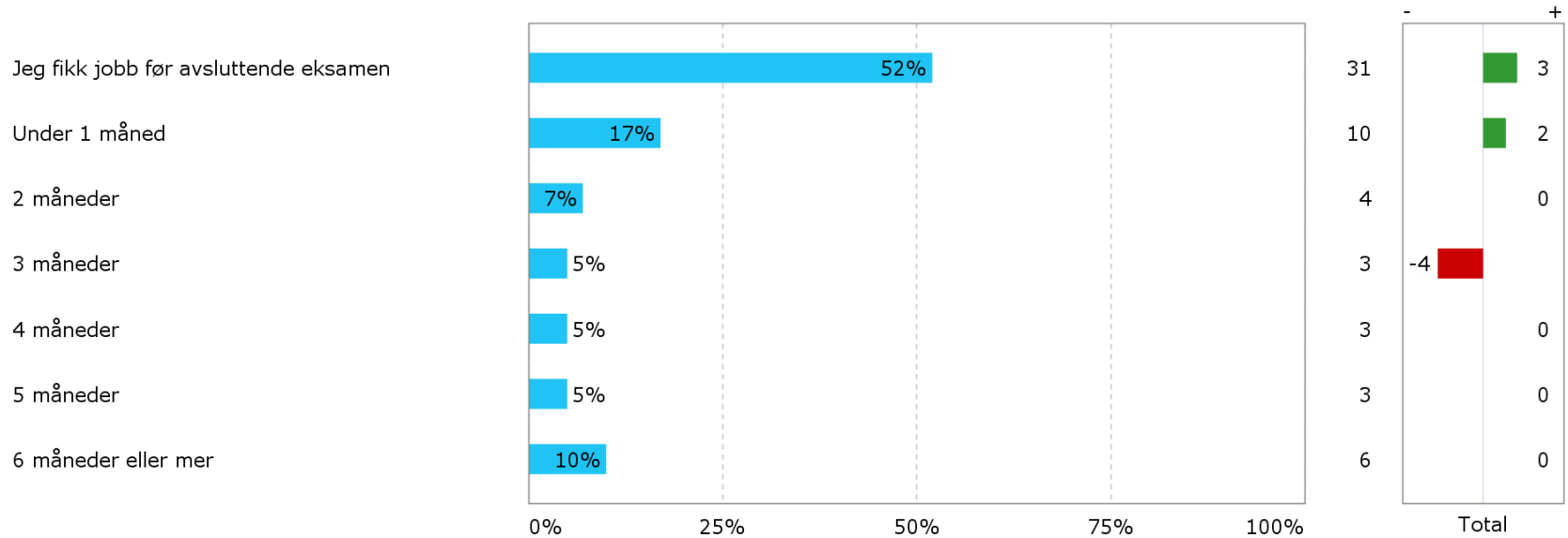
JOBBSØKING

Hvilke kanaler brukte du for å få din første jobb?

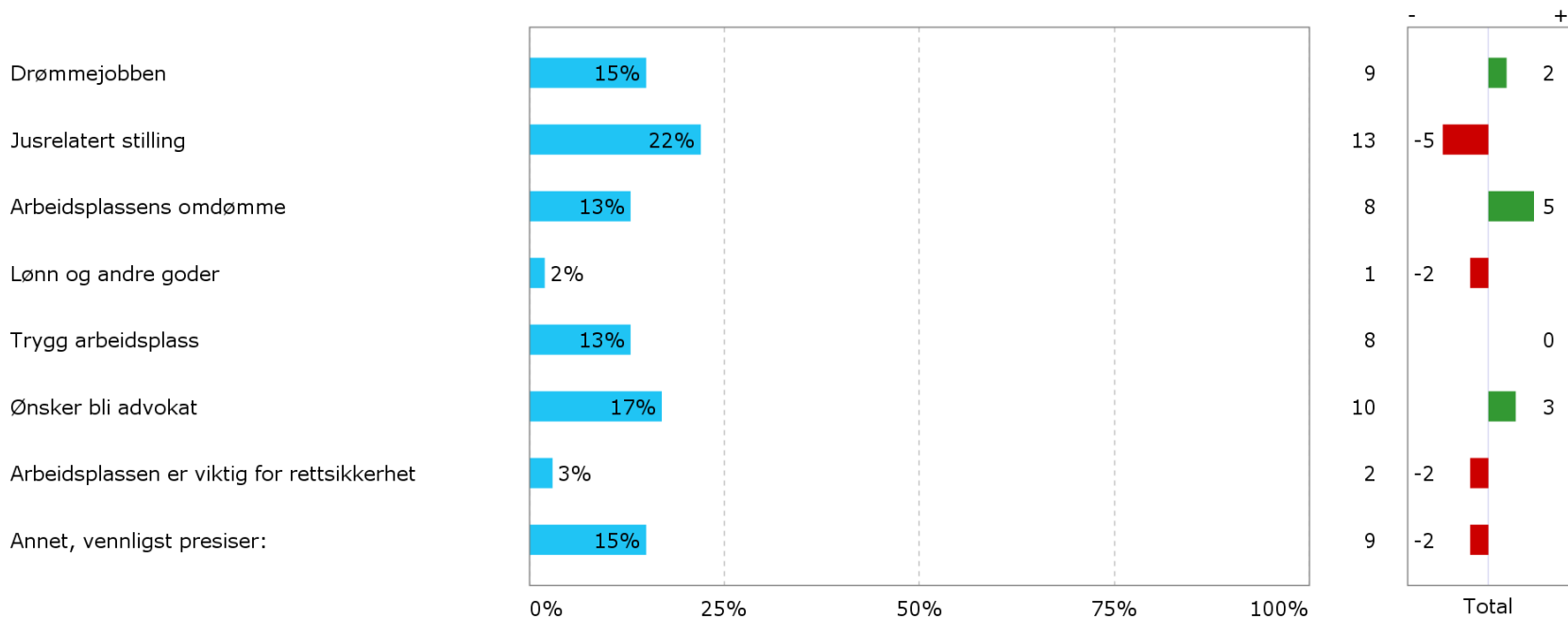
NÅVÆRENDE STILLING

Hvor lang tid etter eksamen fikk du jobb?

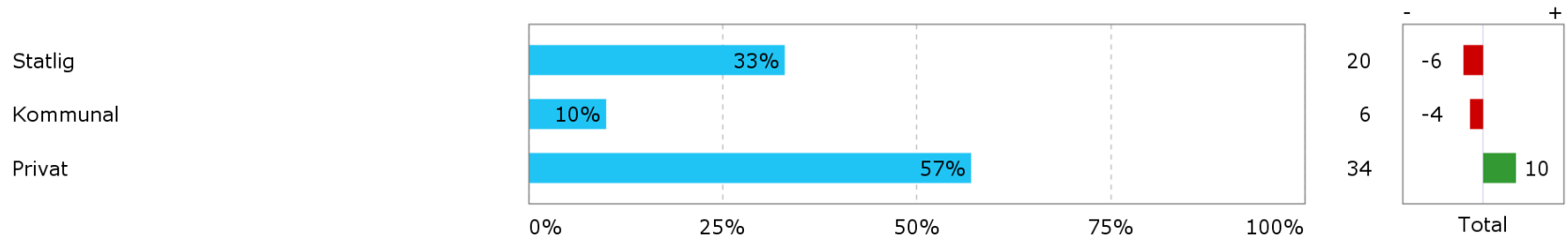
NÅVÆRENDE STILLING

Hva beskriver best årsaken til at du søkte/tok stillingen du nå har?

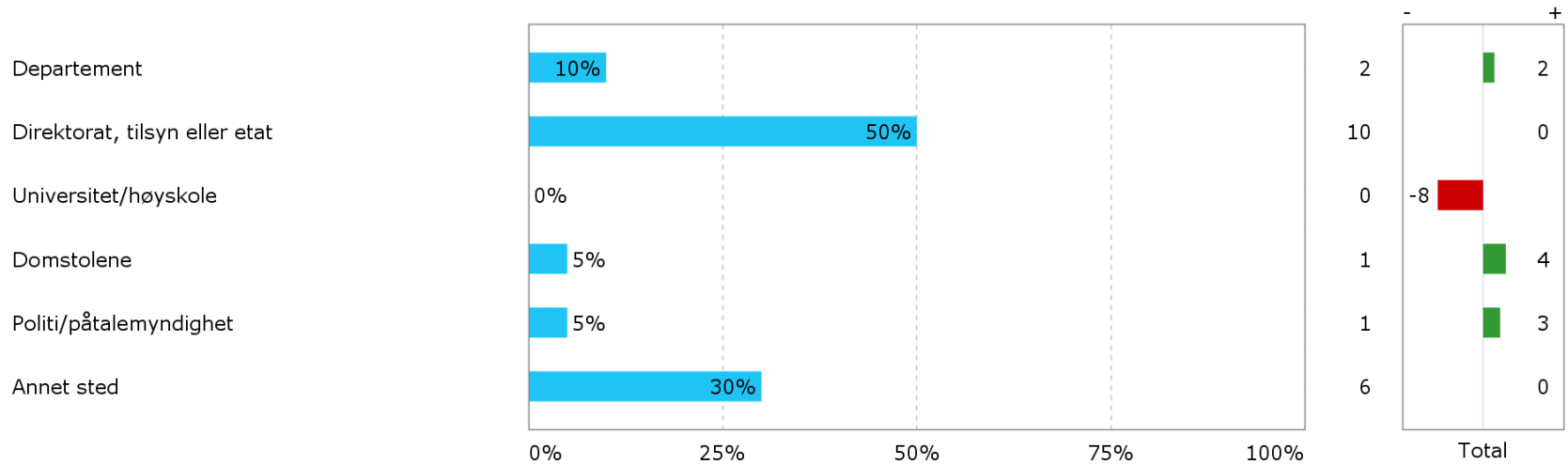
NÅVÆRENDE STILLING

I hvilken sektor jobber du?

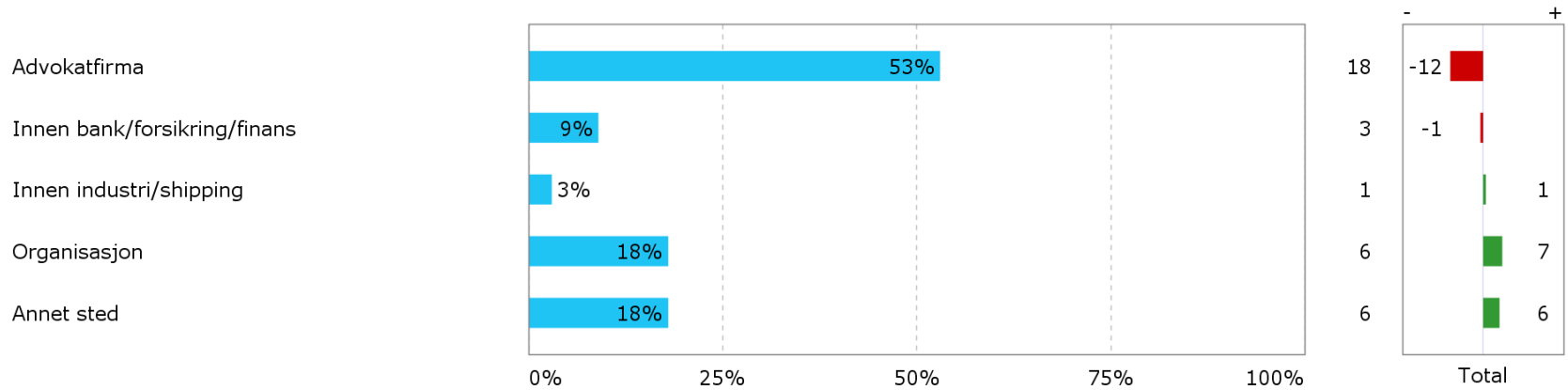
NÅVÆRENDE STILLING

Hvor jobber du?

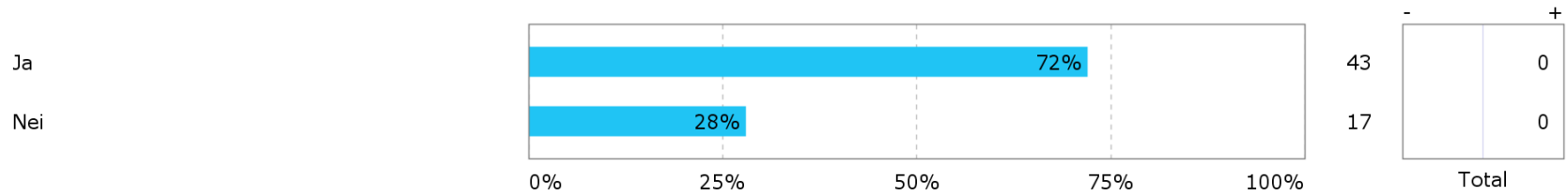
NÅVÆRENDE STILLING

Hvor jobber du?

NÅVÆRENDE STILLING

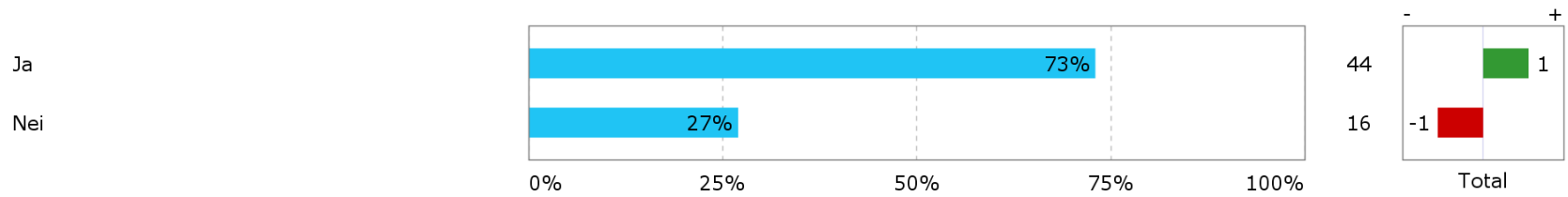
Er det krav om master i rettsvitenskap i din nåværende stilling?

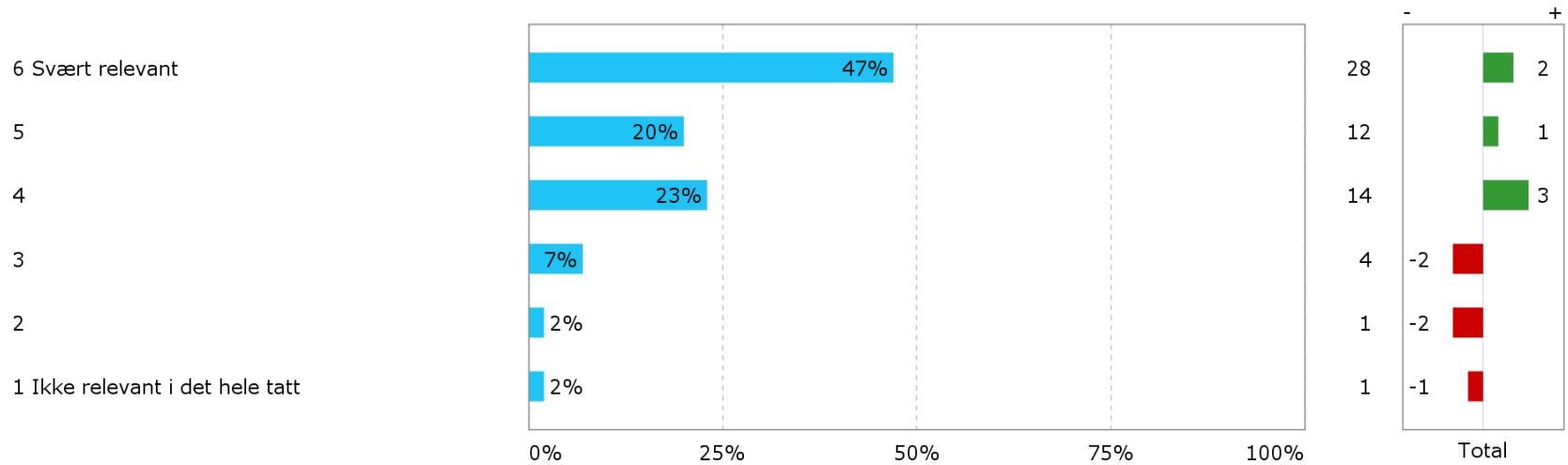
NÅVÆRENDE STILLING

Er arbeidet av overveiende juridisk karakter?

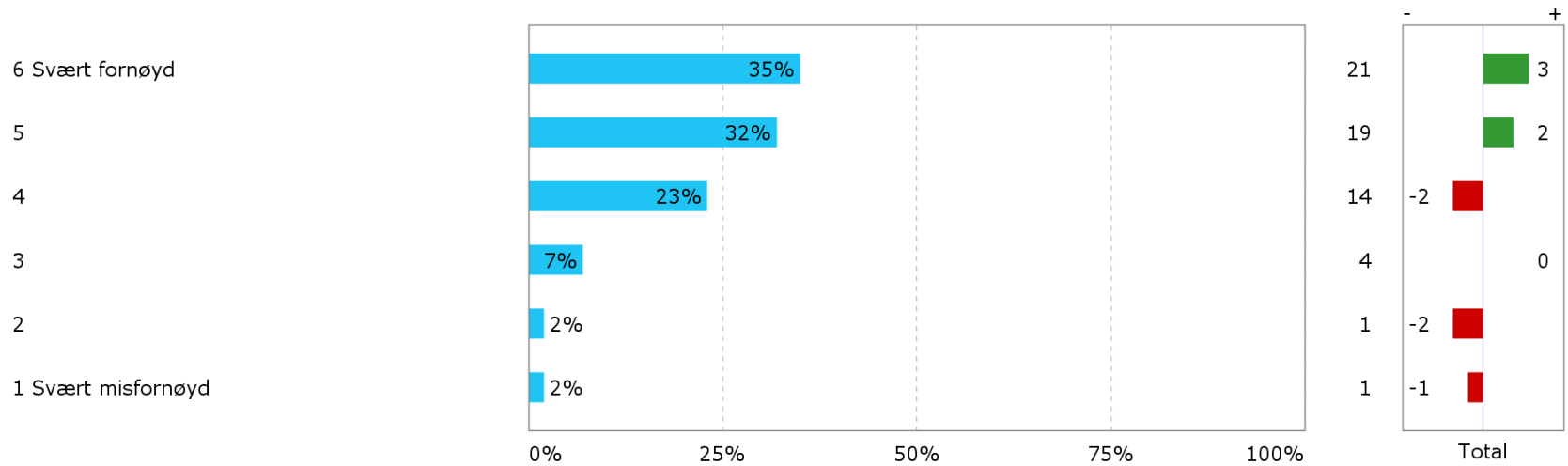
NÅVÆRENDE STILLING

Hvor relevant synes du din nåværende stilling er i forhold til din utdanning?

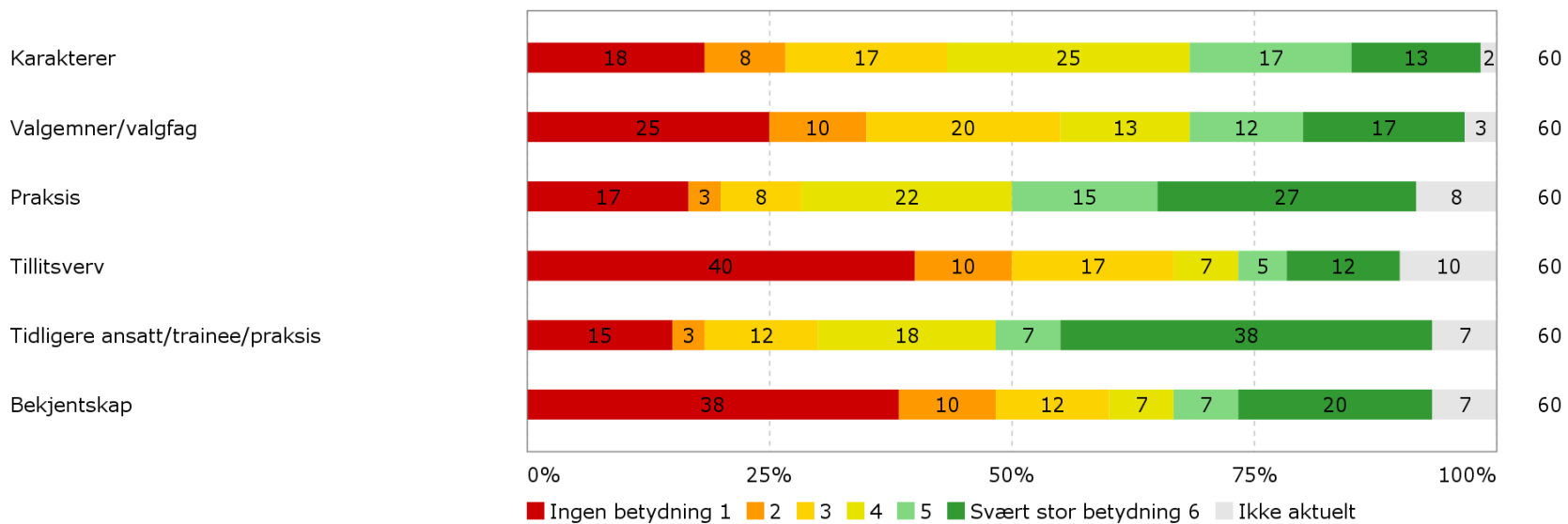
NÅVÆRENDE STILLING

Hvor fornøyd eller misfornøyd er du med din nåværende stilling?

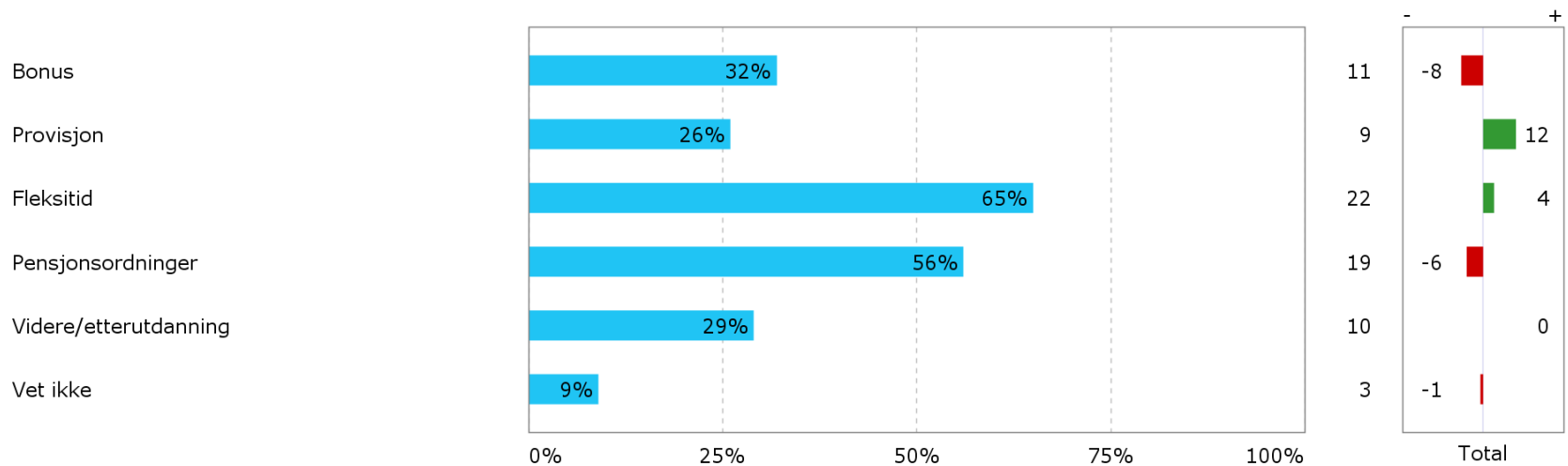
NÅVÆRENDE STILLING

Hvilken betydning mener du følgende kriterier hadde for at du fikk denne stillingen? -

NÅVÆRENDE STILLING

Hvilke andre goder enn lønn får du i din jobb?

NÅVÆRENDE STILLING

Hva er din avtalte brutto årslønn (uten bonus, provisjon eller andre godtgjørelser)?

Skriv kun tall uten komma, punktum, mellomrom eller andre tegn. F.eks 350000)

Delt på: Kjønn

	Gjennomsnitt	Respondenter
Mann	495 550,00	20
Kvinne	465 052,78	36
I alt	475 944,64	56

NÅVÆRENDE STILLING

Hva er din avtalte brutto årslønn (uten bonus, provisjon eller andre godtgjørelser)?

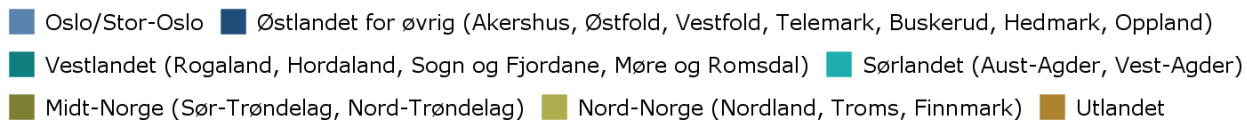
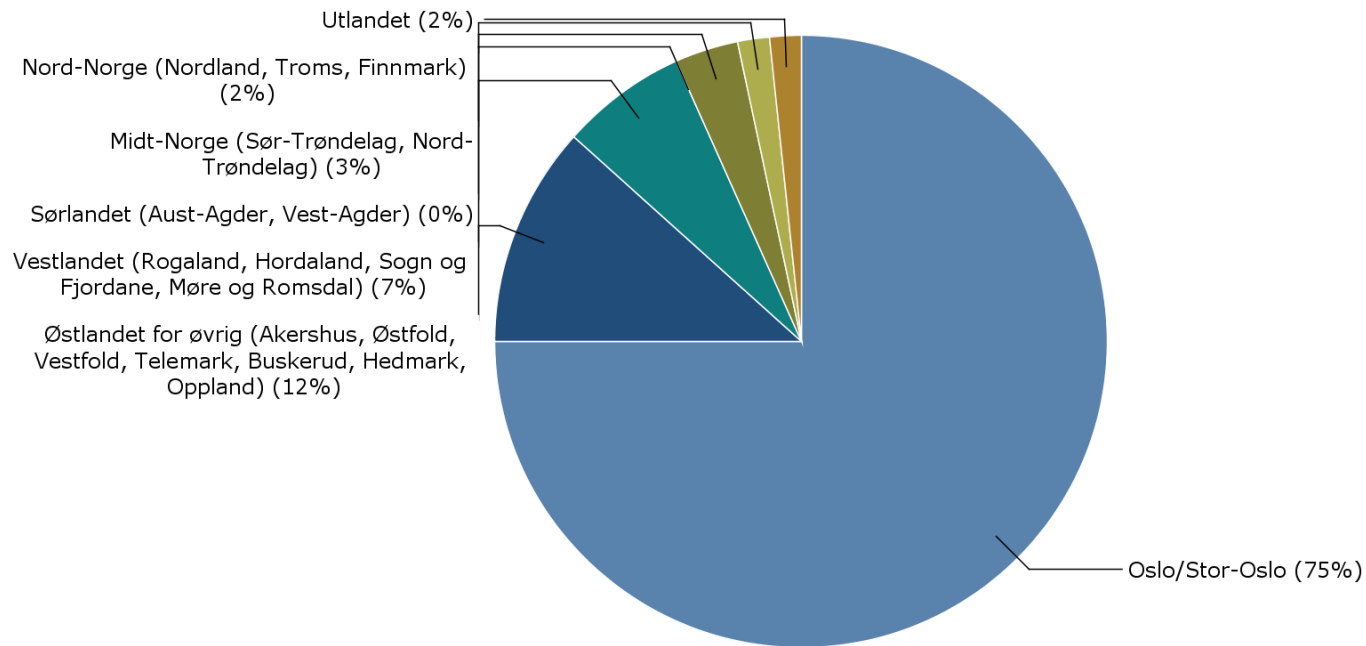
Skriv kun tall uten komma, punktum, mellomrom eller andre tegn. F.eks 350000)

Delt på: I hvilken sektor jobber du?

	Gjennomsnitt	Respondenter
Statlig	457 285,00	20
Kommunal	541 050,00	4
Privat	479 468,75	32
I alt	475 944,64	56

NÅVÆRENDE STILLING

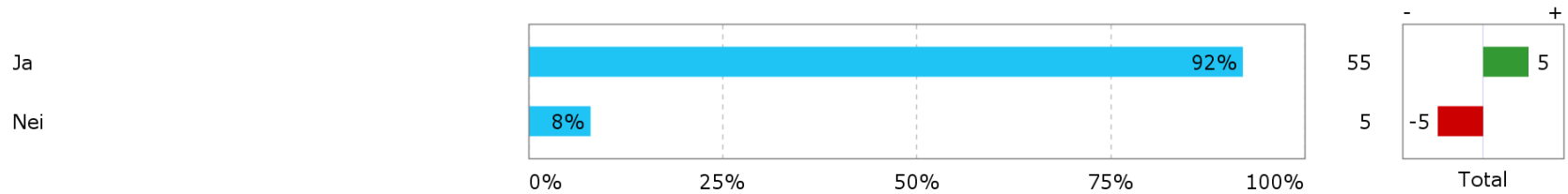
Hvor er ditt geografiske arbeidssted?

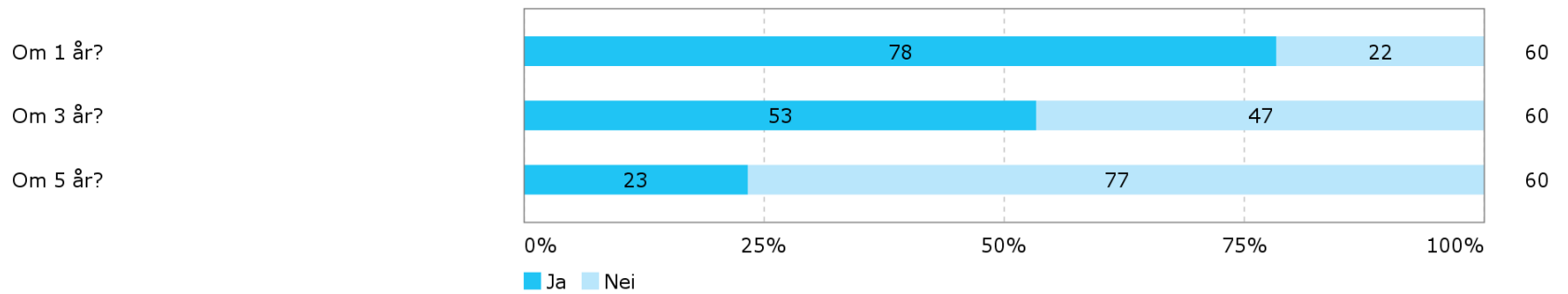
NÅVÆRENDE STILLING

Har du fått jobb på det geografiske stedet du ønsket?

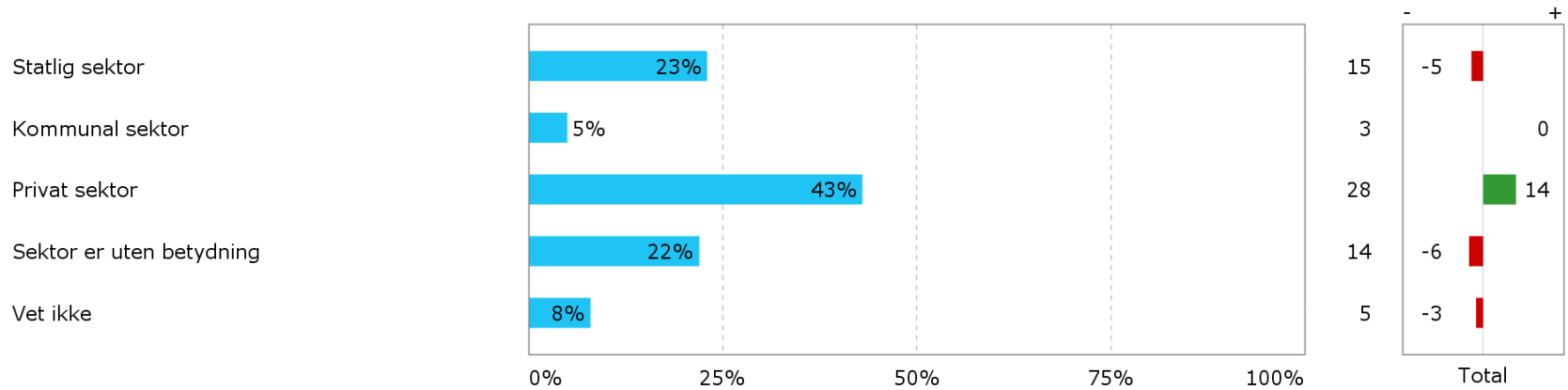
NÅVÆRENDE STILLING

Ser du for deg at du har samme arbeidsgiver... -

NÅVÆRENDE STILLING

I hvilken sektor ser du for deg å jobbe om 3-5 år?

Til: Dekanus

Dato: 01.02.2017

Dekanvedtak: mandat for arbeidsgruppe for å utarbeide fakultetets internasjonaliseringsstrategi på studiesiden

Dekanatet vedtok 21. september at det skal nedsettes en arbeidsgruppe som skal utarbeide en helhetlig internasjonaliseringsstrategi for fakultetet med kortsiktige og langsiktige mål. Arbeidsgruppen bes ta utgangspunkt i UiOs strategi 2020, og Kunnskapsdepartementets (KD) mål om større betoning av internasjonalisering som et sentralt virkemiddel for økt kvalitet og relevans i norsk utdanning jfr St.meld. nr. 14, «Internasjonalisering av utdanning», og Universitetsstyret vedtak fra juni 2016 om å nedsette en arbeidsgruppe for å øke antall utvekslingsstudenter.

Det er et ønske om å se spesielt på sammenhenger mellom studier og forskning, og finne tiltak som kan sikre et godt samspill mellom disse. Strategien skal uttrykke fakultetets langsiktige mål på området og konkrete plan for å nå disse målene.

Internasjonaliseringsstrategien skal være bredt forankret på fakultetet, både faglig og administrativt. Det forventes aktiv deltagelse og bidrag fra de faglige og administrative medlemmene i arbeidsgruppen.

Arbeidsgruppen oppnevnes av og rapporterer til dekanatet underveis og arbeidet skal ferdigstilles 1. desember 2017. Internasjonaliseringsstrategien skal legges frem for PMR og Fakultetsstyret. Det er et ønske at internasjonaliseringsstrategien vedtas i 2017 og at den kan tre i kraft 2018.

Arbeidsgruppen skal særlig ha som oppgave å

- Vurdere tiltak som sikrer at internasjonalisering på studiesiden fører til økt kvalitet av studieprogrammene
- Vurdere tiltak som sikrer en bedre kobling mellom internasjonalt utdannings- og forskningssamarbeid og dermed økt involvering av fagmiljøet
- Vurdere ønsket nivå på antall inn- og utreisende utvekslingsstudenter på fakultetet
- Vurdere tiltak for økt involvering av fagmiljøet i promoteringen av utvekslingsmulighetene
- Vurdere tiltak for å sikre økt internasjonalisering hjemme samt bedre integrasjon av fakultetets internasjonale studenter
- Vurdere om de eksisterende kriteriene for innpassing av utenlandske juridiske mastergrader (LLM) kan gjøres mer fleksible, slik at flere jusstudenter velger å erstatte 5. studieåret med en LLM
- Vurdere etableringen av praksisordning for både inn- og utreisende studenter

I sitt arbeid bes arbeidsgruppen om å gjennomgå allerede eksisterende internasjonaliseringsstrategier (både fra andre fakulteter på UiO samt eksterne institusjoner i inn- og utlandet) for å vurdere, om deler av disse kan fremstå som beste praksis eksempler.

Arbeidsgruppen skal også vurdere de ressursmessige og administrative konsekvensene av målene og tiltakene som blir fastsatt i internasjonaliseringsstrategien.

Relevante bakgrunnsdokumenter for arbeidsgruppen (foreløpig liste):

- UiOs Strategi 2020
- Strategisk plan 2010 – 20 for Det juridiske fakultet
- Innspill fra instituttene/sentrene til Strategisk plan 2010 – 20
- UiOs årsplaner (kommer tilbake med hvilke år vi bør ta med)
- Fakultetets årsplaner (kommer tilbake med hvilke år vi bør ta med)
- Seksjonenes tiltaksplaner (kommer tilbake med hvilke år vi bør ta med)
- Notat ”Internasjonaliseringsarbeidet på studiesiden (juss) – status og muligheter” fra 15.09.2016
- Statistikk: fakultetets inn- og utreisende utvekslingsstudenter (land og studiested)
- Oversikt over fakultetets utvekslingsavtaler
- ”Internasjonal Profil”, SIU rapport, 03/2013 (Rapporten gjennomgår og analyserer de 36 norske statlige universitetene og høyskolenes internasjonaliseringsstrategier)
- UiOs Handlingsplan for Internasjonalisering 2012-2014
- Høringsuttalelse fra Det juridiske fakultet ang. Handlingsplan for internasjonalisering (31.05.2011)
- ”Internasjonalisering på Det juridiske fakultet - status, strategi, mål og tiltak”, 31.12.2011
- St.meld. nr. 14 (2008-2009) - Internasjonalisering av utdanning
- Internasjonaliseringsstrategi, Det juridiske fakultet, Universitetet i Bergen

Med hilsen

Julie Orning
Seksjonssjef studieseksjonen

Jens Peder Lomsdalen
Seniorrådgiver

Saksbehandler:
Jens Peder Lomsdalen
Tlf. 22 85 98 57,
e-post adr: j.p.lomsdalen@jus.uio.no

PRIVATRETT I høsten 17

Fag/Uke	7 aug -11aug	14-18	21-25	28-1 sept	4 -8 sept	11-15	18-22 sept	25-29 sept	2-6 okt	9-13 okt	16-20 okt	23-27 okt	30-3 nov	6-10 nov	13-17 nov	20-24 nov	27-1 des	4-8 des	11-15 des
	32	33	34	35	36	37	38	39	40	41	42	43	44	45	46	47	48	49	50
Fadderuke Påmelding																			
Rettskilder til fots			10K																
Rettskilder til fots velkomst forelesning avslutning forelesning			1+2 F																
Forelesning i oppgaveskriving Tarjei Bekkedal									ti 3.10.2017										
Forelesning i avtalerett og i kjøpsrett					10F														
Kurs i avtale- og kjøpsrett						36 K 10-20-30 ma o to	opphold retting av øvingsoppga ver	40-50-60- 70	80-90-100- 110	120-130- 140-150	160-170		ti 180						
Innleveringsfrist Kursoppgaver											17.10.2017		31.10.2017						
Innleveringsfrist Fakultetsoppgaver i kjøpsrett												24.10.2017							
Gjennomgang Fak oppgave Kjøpsrett																	Gjennomgang 14.11.2017		
Innleveringsfrist Fakultetsoppgaver i avtalerett										tirsdag 10 okt 2017									
Gjennomgang Fak opp gave I avtalerett													tirsdag 31.10.2017						
Forelesninger i erstatningsrett												16F ma ti o to 10-20-30-40	ma ti o to 50-60-70-80						
Innlevering Kursoppgave i erstatningsrett															Innlev.fredag 17.11.2017		Gjennng kurs ti 28.11.2017		
Kurs i erstatningsrett														ma ti o to 10-20-30 40	ma o to 50-60-70		80 ti 16.05.2017		
Fakultetsoppgave i erstatningsrett														07.11.2017			28.11.2017		
kollokvieveiledere samlinger				31.08.2017 to							19.10.2017								
Exphil				1	0	2	0	3	0	4	0	5	0	6	0	7			

Master i rettsvitenskap, JUS2111 - 3. semester høst 2017

	09.- 13. aug.	14.-18. august	21.-25. august	28.-1. sept.	4. - 8. sept. Ikke to og fr	11.-15. sept.	18.-22. sept.	25.-29. sept.	2.-6. okt.	9.-13. Okt.	16.-20. okt.	23.-27. okt.	30.-3. nov.	6.10. nov.	13.-17. nov.	20.-24. nov.	27.-1. nov.	4.-8. des.	11.-15. des.	18.-22. des.	
Fag/uke	32	33	34	35	36	37	38	39	40	41	42	43	44	45	46	47	48	49	50	51	
Introduksjon F4t		F4																		E	
Statsforfatning : 10sp. 22t F		F6	F 10	F6																K	
Statsforfatning 12t K +2timer gj.gang.				K2	K6	K2				K2										S	
Statsforfatning PBL 4t						PBL 4														A	
Fakultets oppgave.							Inlev.			Gj.gang										M	
Folkerett: 5sp. F 10							F4	F4	F2											E	
Folkerett: K 8 + 2 timer gj.gang.							K2	K4	K2				K2 pil prosed.							N	
fakultets.oppg ave										Inlev.				Gj.gang						S	
Ex-fac: 10 sp. F 20									F4	F10	F4					F2				U	eksamen
Ex-fac K 14											K6	K8								K	
EØS rett: 5 sp 10 F.												F 2	F8							E	
EØS-rett K 6														K6						E	
Fakultetsopp ave														innlev			Gj.gang				
Folkerett/E ØS-rett PBL8															PBL 8						
kildesøk i folkerett/ EØS-rett. Obl.oppgave							Bib. K2						Bib K2			OppsK4					
Manduksjoner F6																	F6				

Master i rettsvitenskap, JUS2211- 4. semester, høst 2017

	09.- 13. aug.	14.-18. august	21.-25. august	28.-1. sept.	4. – 8. sept.	11.-15. sept.	18.-22. sept.	25.-29. sept.	2.-6. okt.	9.-13. Okt.	16.-20. okt.	23.-27. okt.	30.-3. nov.	6.10. nov.	13.-17. nov.	20.-24. nov.	27.-1. nov.	4.-8. des.	11.-15. des.
Fag/uke	32	33	34	35	36	37	38	39	40	41	42	43	44	45	46	47	48	49	50
Innføring		F 2																	
Forvaltningsrett: 15 sp F30		F 8	F 10	F10	F2														E
Forvaltningsrett K16 (inkl. 6 obl.)					K6, obl		K10 Obl.	Oppg Obl						Oppsaml obl	Opp saml. obl.				K
Forvaltningrett PBL8						Pbl 8													S
Fakultetsoppgave								Innlev											A
Miljørett: 7 sp F 10								F2	F8										M
Miljørett K10										K6	K4								E
Fakultetsoppgave											Innlev			Gj. gang ma					N
Velferdrett: 8 sp F 20											F4	F10	F6						
Velferdsrett K 10													K2	K8					
Velferdsrett Pbl 4															P4				
Fakultetsoppgave														Innlev			Gj. gang		
Eksamensrett t kurs 8 t.															K8				
Manduksjoner M6																	M6		

FORMUERETT I - HØST 2017

Fag/Uke	7-11 aug	14 - 18 aug	21.-25. aug	28. aug -1. sept UiO's Årsmøte 1	4.-8. sept HumAK 7. og 8.	11.-15. sept	18.-22. sept	25.-29. sept	2.-6.okt	9.-13. okt	16.-20. okt	23.-27. okt	30. okt - 3. nov	6.-10. nov	13.-17. nov	20.-24. nov	27.nov-1. des	4.-8. des	11.-15. de
	32	33	34	35	36	37	38	39	40	41	42	43	44	45	46	47	48	49	50
Introduksjon (6 t)		6 F																	
Avtalerett (4 stp) (10 t)			10 F																
Fakultetsoppgaver						Innleverings frist torsdag 14. september			Gj. Gang fr										
Obligasjonsrett I (14 stp) (24 t)				24 F ma,ti, ons, to, fr	ma, ti, ons,	ti, ons, to, fr													
Obligasjonsrett II (6 stp) (10 t)										10 F man- fre									
Kurs i Obligasjonsrett I og II (Alminnelig kontraktsrett (18 t) + Pengekravsrett (6 t)) Totalt 24 t							ti, ons, fr (Kontraktsre tt 16+2 t)	ti, ons, fr	ti, ons		ti, on, to fre (Pengekravs rett 6 t) Gj.gang fredag (Kontraktsre tt)								
Kursoppgave (Kontraktsrett)									Innleverings frist fredag 6. okt										
Fakultetsoppgaver (Obligasjonsrett I)										Innleverings frist fredag 13. okt.				Gj. Gang mandag					
Fakultetsoppgaver (Obligasjonsrett II)											Innleverings frist mandag 23. okt.				Gj. Gang ti				
Intro i Dynamisk tingsrett (1 stp) (2 t)										2 F fr									
Obligatorisk kurs (5 stp) (24 t) Lovdata Kildesøk Oppgave skriftlig muntlig												Del 1 Lovdata + Kildesøk	Del 2 Veiledning ons	Gruppe arbeid Hele uken	Del 3 Presentasjon (4 dager) tirs, ons, tors, fre				
Obligatorisk oppgave														Innleverings frist torsdag 9. nov					
Oppsamlingskurs																Lovdata, Kildesøk, Veil, Gr.arb	Gr.arb Innlevering av oppgave Presentasjon		
Basisgrupper (ca 10 grupper, 16-20 studenter, 20 timer)						Start i uke 37 Mandag (eller Fredag) (08:15-10 16:15)	2 Mandag	3 Mandag	4 Mandag	5 Mandag	6 Mandag		7 Mandag		8 Mandag	9 Mandag	10 Mandag		

FORMUERETT II -HØST 2017

Fag/Uke	7-11 aug	14 - 18 aug	21.-25. aug	28. aug -1. sept UiO's årsfest 1. sept	4.-8. sept HumAK 7. og 8. sept	11.-15. sept	18.-22. sept	25.-29. sept	2.-6.okt	9.-13. okt	16.-20. okt	23.-27. okt	30. okt - 3. nov	6.-10. nov	13.-17. nov	20.-24. nov	27.nov-1. des	4.-8. des	11.-15. des	
	32	33	34	35	36	37	38	39	40	41	42	43	44	45	46	47	48	49	50	
JUS3212																				
Forelesning i Dynamisk tingsrett (6 stp) (24 t)						Hele uken	Hele uken	ma, ti												
Kurs i Dynamisk tingsrett (20 t)				7				18 + 2 K ons, tors, fre	ti, ons, to	ti, ons, to		to								
Kursoppgaver										Innl.f. fre 13. oktober										
Fakultetsoppgaver											Innl.f. fre 20. oktober			gj.gang fr						
Forelesning i Selskapsrett (6 stp) (16 t)											16 F Hele uken	ma, ti, ons								
Kurs i Selskapsrett (16 t)												14+2 K to, fr	ti, ons, to	ma, ti					Gj.gang to	
Kursoppgaver														Innl.f. tirs 7. nov						
Fakultetsoppgaver													Innl.f. man 30. okt				Gj. Gang tir			
JUS3220																				
Retts historie (8 stp) (16 t)		Hele uken	man																	
8 t storkurs i retts historie			tirs, ons, tors, fre																	
Valgemne		Innførings	Innførings	Undervisning																
Eksamen				Hjemmeeksamen 3 dager: utlevering av oppgave man 4. september kl. 10:00 - innlevering av oppgave tors 7. desember kl. 10:00													Valgfagseksamener begynner		Ikke avklart	

7. SEMESTER HØST 2017 - MASTER I RETTSVITENSKAP

JUS 4211 Prosess og strafferett (30 stp)

Dette er en oversikt som viser hvordan undervisningen i semesteret er planlagt fra uke til uke. Kurs- og fakultetsoppgaver kommer i tillegg.
NB! Avvik fra denne forekommer, så benytt "Timeplan for undervisning" eller "Mine studier" for korrekt sted og tid for de ulike aktivitetene.

	07.-11. aug	14.-18. aug	21.-25. aug	28.-01. sep	04.-08. sep	11.-15. sep	18.-22. sep	25.-29. sep	02.-06. okt	09.-13. okt	16.-20. okt	23.-27. okt	30.-03. nov	06.-10. nov	13.-17. nov	20.-24. nov	27.-01. des	04.-08. des	11.-15. des	
Fag/uke	32	33	34	35	36	37	38	39	40	41	42	43	44	45	46	47	48	49	50	
Introduksjon	Justivalen?						Høstferie													
Introduksjon til emnet (2 timer)		F2																		
Sivilprosess (10 stp)																				
Forelesning (20 timer)		F10	F6	F4																E
Kurs (18 timer)				K6	K6	K6														K
Fakultetsoppgave sivilprosess							Innlev			Gj.gang										S
Straffeprosess (10 stp)																				
Forelesning (18 timer)							F2	F2		F4	F2	F2	F2	F2	F2					M
Kurs (18 timer)							K2	KS	(K2)	K2	K2	K2	K2	K2	(K2)	K2				E
Fakultetsoppgave straffeprosess											Innlev			Gj.gang						N
Strafferett (10 stp)																				
Forelesning (18 timer)							F4	F4	F4		F2	F2	F2							
Kurs (18 timer)							K2	K2	K2		K2	K2	K2	K2	K2	K2				
Fakultetsoppgave strafferett												Innlev			Gj.gang					
Praktiske kurs																				
Rettsakskurs (6 timer + rettssak)									(RK2)	Rk2	Rk6	Rk6	Rk4							
Annet																				
Manduksjoner (13 timer)																F7	F6			
Eksamen																				

8. SEMESTER HØST 2017 - MASTER I RETTSVITENSKAP:**JUS 4111 Metode og etikk (10 stp), semi-obligatorisk emne (10 stp) og valgemne (10 stp)**

Dette er en oversikt som viser hvordan undervisningen i semesteret er planlagt fra uke til uke. Kurs- og fakultetsoppgaver kommer i tillegg.

NB! Avvik fra denne forekommer, så benytt "Timeplan for undervisning" eller "Mine studier" for korrekt sted og tid for de ulike aktivitetene.

8. SEMESTER HØST 2017	07.-11 aug	14.-18 aug	21.-25 aug	28.-01. sep	04.-08. sep	11.-15. sep	18.-22. sep	25.-29. sep	02.-06. okt	09.-13. okt	16.-20. okt	23.-27. okt	30.-03. nov	06.-10. nov	13.-17. nov	20.-24 nov	27.-01. des	04.-08. des	11.-15. des
Fag/uke	32	33	34	35	36	37	38	39	40	41	42	43	44	45	46	47	48	49	50
JUS4111																			
Introduksjon																			
Høstferie																			
Introduksjon til emnet (2 timer)		F2																	
Metode (7 stp)																			
Forelesning (18 timer)		F8	F6	F4											Mand. F2				E
Kurs (8 timer)					K2	K2	K4												K
Fakultetsoppgave i metode									Innlev.				Gj.gang her						S
Etikk (3 stp)																			
Forelesning (4 timer)			F4	04.09.															A
Kurs (8 timer)				K4	K4														M
Oppsamlingskurs												K8							E
Fakultetsoppgave i etikk							Innlev		Gj.gang										N
Eksamen																			S
SEMI-OBLIGATORISK EMNE																			
Introduksjon																			
Informasjon om emnet (1x3 timer)		F3																	P
a) JUS4121 Rettsøkonomi																			
Forelesning (14 timer)				F4	F2	F4	F4												E
Kurs (10 timer)								K6	K4										R
Fakultetsoppgave i rettsøkonomi										Innlev				Gj.gang					I
Eksamen																			O
b) JUS4122 Rettssosiologi																			
Forelesning (12 timer)				F4	F2	F6													D
Kurs (8 timer)							K6	K6											E
Fakultetsoppgave i rettssosiologi										Innlev				Gj.gang					
Eksamen																			
c) JUS4123 Rettsfilosofi																			
Forelesning (14 timer)				F2	F2	F4	F4	F2											
Kurs (10 timer)								K4	K6										
Fakultetsoppgave i rettsfilosofi										Innlev				Gj.gang					
Eksamen																			
VALGEMNE										Praksis	Praksis	Praksis	Praksis	Praksis	Praksis				
Undervisningsaktiviteter avhenger av valgt emne - se semestersidene																			